

REHAU

Tel.: 02/96 55 771; www.rehau.bg

INTEGRA Ltd.

жилища, хотели,
офиси, джамии
02/963 12 96

5-6

2002

Издание на Съюза
на архитектите в България
Списание за архитектурно
творчество, архитектурна
теория и критика

НОВОСТРОЙ ИНЖЕНЕРИНГ

УНИКАЛНИ ПРОДУКТИ И ТЕХНОЛОГИИ
088 57 27 20, 088 22 44 38
www.novostroy.com

басейни, изолации

OMEGA 6

087 213 779

ООД
ОРКИЕМ

ПОКРИВНА СИСТЕМА
TEGOLA
CANADASE

www.vjfmktg.com

ISOVER
минерални вати

RADOP

YTONG

рационалното решение
www.ytong.bg

CARIDAL

ОКАЧЕНИ ТАВАНИ
www.goca.es

Goca

ВГРАДЕНА СИГУРНОСТ
CLASIC
АМФ
ФУНКЦИОНАЛЕН ТАВАН
Tel: 02/963 12 96

Окачени тава

ISSN 1254; 8,00 лв.

АРХИТЕКТУРА

- 'rollman' в България
- банката със сферата
- 'сент шапел' в Париж
- тоталитаризъм и архитектура
- басейните...

ОКАЧЕНИ ФАСАДИ И ОБШИВКИ

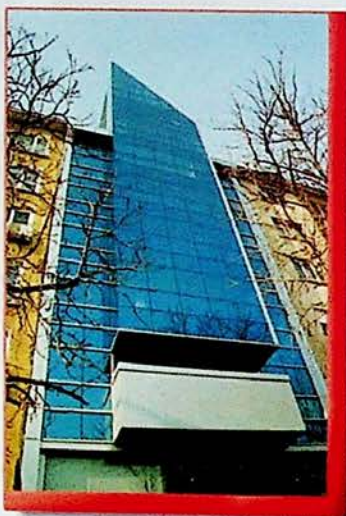
системи за окачени фасади на Vistawall USA

Офис на ПИБ - София, бул. България

Офиссграда ф-ма BSM - София

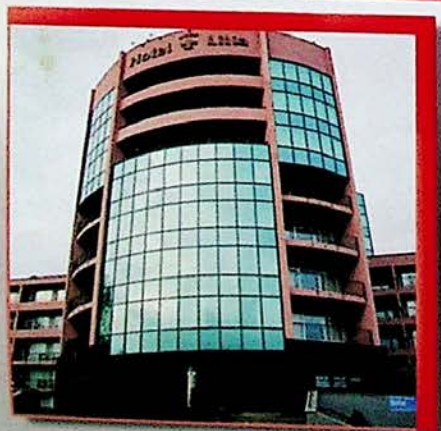

Офисцентър в София, бул. Витоша

ТЦ Александър в София, бул. Витоша

системи за дограми на EXALCO GR

х-л Лилия, к.к. Златни пясъци

х-л Арабела, к.к. Златни пясъци

София, бул. "Васил Левски" 57
GSM: 088 526 010
тел.: 02/986 66 07, 978 44 70
Варна, бул. "Осми Приморски полк" 98
тел.: 052/602 574

Доставка и изпълнение
RADCO LTD.

CARIDAL

СТРОИТЕЛНИ СИСТЕМИ

e-mail: caridal@aster.net

ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

ОСВЕТИТЕЛНИ ТЕЛА

ПРЕГРАДНИ СТЕНИ

ДВОЙНИ ПОДОВЕ

БИНГО АНЕЛ

КАСКАДНА КАКАО

Централен офис - София, 1000

бул. Патриарх Евтимий 66
тел.: 980 21 11, 980 82 98
факс 981 33 16

София 1000, ул. Стара планина 3

офис и магазин
тел. 983 28 02
тел./факс 986 27 86

Бургас

ул. Лермонтов 52, ет. 2
тел./факс 056/36 330

Пловдив

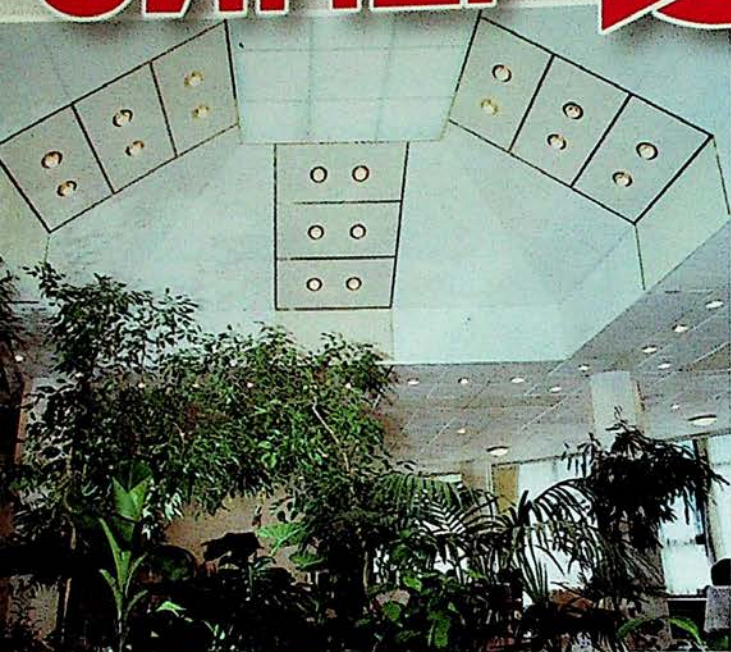
бул. 6-ти септември 113
магазин
тел./факс 032/44 22 96

МАГАЗИН ВЕРСА

CARIDAL

СИПЕР SIPER

ОКАЧЕНИ ТАВАНИ - **Rockfon, AMF** ;
ТОПЛОИЗОЛАЦИИ:

ROCKWOOL - МИНЕРАЛНА БАТА;

ISOVER - СТЬКЛЕНА БАТА;

GLASCOFOAM - ЕКСТРУДИРАН ПЕНОПОЛИСТИРОЛ;

Golex - МИКРОПОРЕСТА ГУМА

• СИСТЕМИ ЗА СУХО СТРОИТЕЛСТВО: **ICOP**

• ЗВУКОИЗОЛАЦИИ

• ПОЖАРОЗАЩИТИ

• ХИДРОИЗОЛАЦИИ: **POLYGLASS**, **ICOP**

• БОИ И МАЗИЛКИ: **ISPO**

• САМОРАЗЛИВНИ НАСТИЛКИ: **ISPO**

София 1172, бул. "Драган Цанков", бл. 59-63, вх. Ж
тел.: /02/ 962 18 35, 962 18 45, 962 20 40; факс: 962 40 21;

ЖИЛИЩА, ХОТЕЛИ,
ОФИСИ, ДОГРАМА
☎ 02/ 963 12 96

БАТО ПОГЛЕД

ISOVER

ISOVER е най-големият световен производител на стъклен и каменен ват

ISOVER изолира всяка втора къща в Германия и всяка пета в САЩ

ISOVER е вече в България

Ние сме фирма с тясна специализация в областта на топлоизолационните материали. Ние съчетаваме в едно 50-годишен опит в областта на топлоизолациите с подкрепата на международен концерн от ранга на Saint-Gobain. За да Ви предложим подходящия за Вашата сграда изолационен материал, ние включихме в нашата програма освен минералните вати ISOVER и ORSIL, и твърдите пенополистироли STYRODUR-XPS и CORBLANIT-EPS, повдигнатите изолационни подове TEL, както и различни изолационни фолиа и принадлежности.

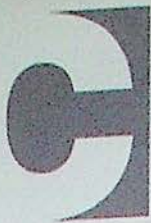
СЕН-ГОБЕН ИЗОВЕР
ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО БЪЛГАРИЯ
София 1000, ул. Гурко 74
тел.: 988 90 40, 988 90 41
y.andreev@isover.bg

SAINT-GOBAIN

design

centre

Централен офис: София, ул. "Бачо Киро" 5; тел. (02) 981 1534, 986 6342; тел./факс 981 1935
 Мострен салон: София, бул. "Арсеналски" 31; тел. (02) 963 3597, 963 3813
 E-mail: asso@designcenter-bg.com
 www.designcenter-bg.com

ОБЗАВЕЖДАНЕ НА МАГАЗИНИ, ЗАВЕДЕНИЯ, ХОТЕЛИ

МЕБЕЛЕН ДИЗАЙН И ПРОИЗВОДСТВО
 НА НЕСТАНДАРТНО ОБЗАВЕЖДАНЕ

- магазини
- фризьорски салони
- аптеки
- офиси
- хотели

- ресторанти
- сладкарници
- барове
- стоматологични кабинети

**производство
на тапицирани мебели
и спални**

**OPTIMA
MEBEL**

София
Тел. (02) 994 644 9
Факс (02) 994 644 2

e-mail: optima@netbg.com
<http://www.optima.netbg.com>

Дистрибутори:
Пловдив, Варна, Русе, Враца, Перник

Изложбени зали : София, Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Ямбол, Благоевград, Троян
тел: 02/963 13 06

W W W . r o s a . e s

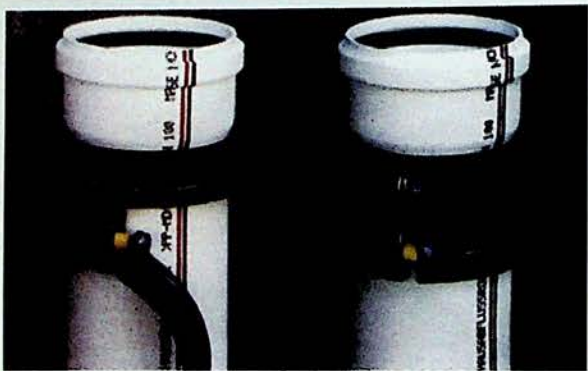
Rosa

Всичко за банята

Хидромасажни вани, Хидросауни, Хидромасажни колони, Вани, акрилни, стоманени, Паравани за вани, Подушови корита, Душкабини, Санитарен порцелан, Стенни умивалници, Умивалници в плот, Писоари, Смесителни батерии, Термостатични смесители, Конвенционални смесители, Душглави, Подвижни душове, Мебели за баня, Аксесоари за баня, Огледала и аплици, Подови и стенни плочки

СИСТЕМА ЗА БЕЗШУМНА КАНАЛИЗАЦИЯ

RAUPIANO

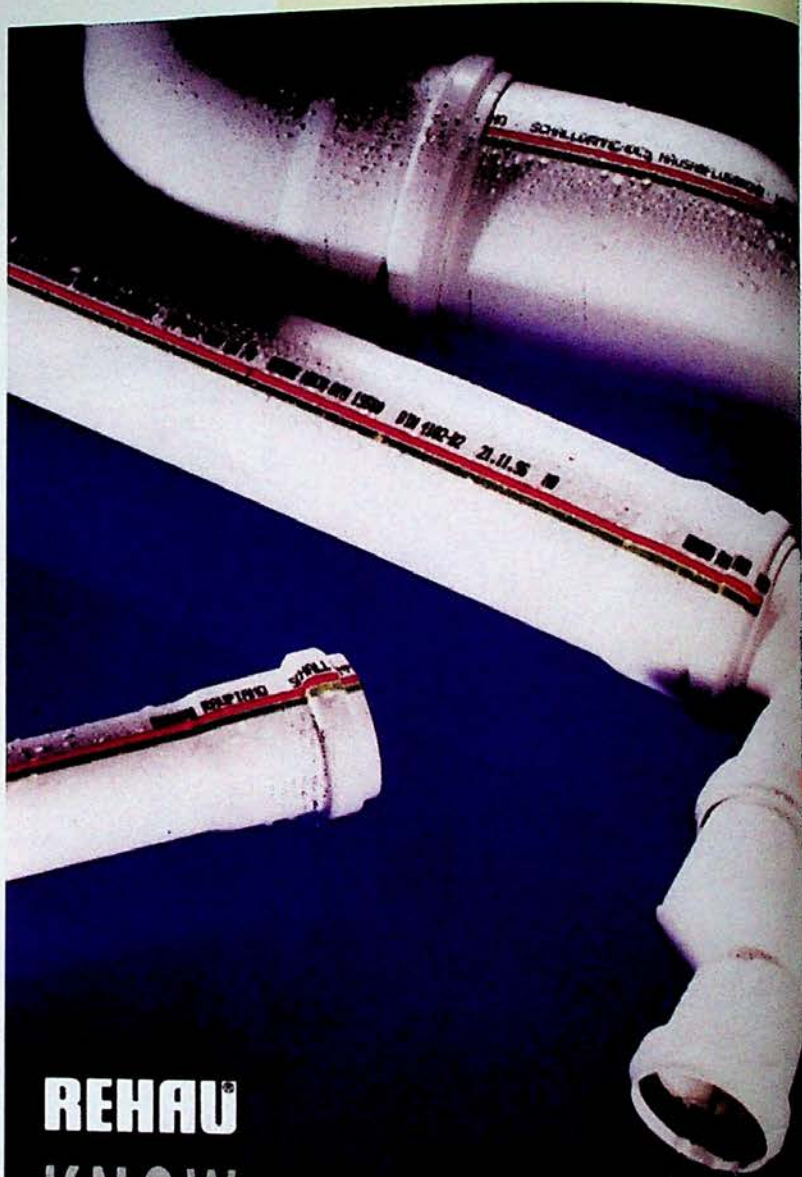
Системата неутрализира двата компонента на нежелания шум:

- шум, предаван по въздуха - чрез минерални пълнители в материала на тръбите и фитингите.
- предаване на шум към стената - чрез специално закрепване.

Съвместима е със стандартните канализационни системи.

Позволява лесен монтаж - всичките тръби и части са с щекмуфа и гумено уплътнение.

Има пълна гама тръби от DM 50 до DM 125 с дължина от 150 до 3000 mm.

REHAU
KNOW
HOW
Gebäudetechnik

Стирофом

СТИРОФОМ® са платна от екструдирен пенополистирол, производство на Дау Кемикал Къмпани.
Дау изработи широка гама изолационни продукти, отговарящи на изискванията за топлоизолация и особеностите на всеки от елементите на сградите:
Рууфмейт® - за изолация на плоски и скатни покриви;
Шейпмейт® - за изолация на фасади и топлинни мостове;
Флоормейт® - за изолация на подове с различни натоварвания;
Стирофом - за изолация със специално предназначение.

* Западна марка на Дау Кемикал Къмпани

ООД
ОРКИКЕМ

София, бул. "Ал. Стамболийски" 49
тел.: 915 49 13, факс: 988 58 39
e-mail: orkikem@orkikem.com
http://www.orkikem.com

Макровижън

Проектиране, производство и монтаж на:

- Алюминиеви конструкции - окачени фасади, дограми, зимни градини
- PVC дограма - SCHÜCO
- Закалени стъклени врати и витрини.

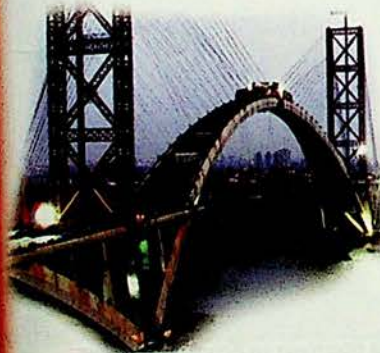

Офис: 1000 София, ул. "Христо Белчев" № 8
тел./факс: (02) 981 62 26, 987 60 37
e-mail: macrovision@abv.bg

Производствена база:
тел: (02) 931 19 93
кв. "Военна рампа", ул. "Иван Георгов" 3

ZINGA®

СИСТЕМА ЗА СТУДЕНО
ПОЦИНКОВАНЕ НА МЕТАЛИ

ЗАЩИТА НА СТРОИТЕЛНИ
КОНСТРУКЦИИ,
МОСТОВЕ, СЪЛБОВЕ,
КРАНОВЕ И ДРУГИ
МЕТАЛНИ ПОВЪРХНОСТИ

Позволява да се нанася върху ръждиви
повърхности, като спира всякаква корозия

*Поцинковането - лесно
като боядисване!*

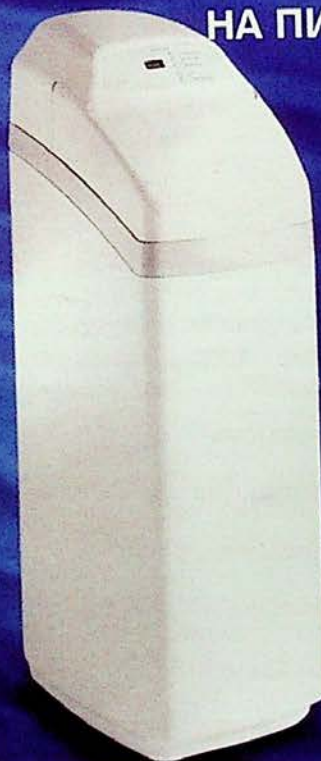

НОВОСТРОЙ ИНЖЕНЕРИНГ

02/955 59 56, 088 57 27 20

www.novostroy.com e-mail: nvs@novostroy.com

СИСТЕМИ ЗА ОМЕКОТЯВАНЕ И ПРЕЧИСТВАНЕ НА ПИТЕЙНА ВОДА

за Вашите
дом,
вила,
хотел
или заведение

"ФОНИК" ЕООД
тел. (064) 802 431
факс (064) 415 004
e-mail: fonik@dir.bg

ECOWATER
SYSTEMS

SINCE 1925

Изолацията има име...

ROCKWOOL®

THERMAL AND FIRESAFE INSULATION

► Знаете ли кои са основните предимства на изолационните продукти ROCKWOOL?

► Те отговарят на най-високите стандарти за **качество**.

► Те имат отлични **топлоизолационни** свойства.

► Те повишават **пожароустойчивостта** на сградите.

► Те намаляват **шумозамърсяването**.

► Те са **паропроницаеми**.

► Те Ви дават **гъвкавостта**, от която се нуждаете.

► Те са в съответствие със **стандартите на ЕС**.

Ето защо ROCKWOOL е правилният избор за строителна и техническа изолация.

Ако искате да получите допълнителна информация, моля попълнете приложения купон и го изпратете на адрес:

Търговско представителство **ROCKWOOL**,
ул. Фр. Жолио Кюри 20, 1113 София
или изпратете по факс на 02/ 659 369.

Име: _____

Фирма: _____

Адрес: _____

Пощ. код: _____

Моля изпратете ми допълнителна информация за изолационните продукти ROCKWOOL

- Обща брошура за всички продукти
- Изолация на плоски покриви
- Погова изолация
- Фасадна теплоизолация
- Техническа изолация

Повече информация можете
да получите и на тел.
02/ 963 16 23; 6399 4685

www.rockwool.com

София 1592, ПК 18, Чепинци, ул. „Стара планина“ № 64; тел.: (02) 996 25 22, 996 25 59, 996 25 20; факс: (02) 996 25 50;
Търговска база Казичене: тел. 9784531, 9785374; www.izola-petrov.com; e-mail: info@izola-petrov.com

ИЗОЛА - ПЕТРОВ

Сертифицирана по ISO 9002:1994 за производство на модифицирани
битумни хидроизолационни мембрани и битумни керемиди

ISO 9002 QBE 00381/21/12/2000

Детски увеселителен парк в София

Хотел "Хилтън", София

Летище София

"Изола-Петров" ЕООД е основана през 1989 г. Днес е водеща българска фирма, произвеждаща хидроизолационни мушамы

на битумна основа. Фабриката е разположена на площ около
20 000 м² в София - кв. Чепинци, до околовръстния път.
Годишният ѝ производствен капацитет надхвърля
2,5 млн. м² готова продукция.

Успехът на фирмата се дължи на многогодишния ѝ опит
в сферата на строителните изолации. Този практически
опит дава възможност да предложи на пазара богата гама
от висококачествени хидроизолационни мушамы,
произведени с помощта на напреднали технологии.
Производствената гама на "Изола-Петров" включва
еластомерни и пластомерни мушамы с различна дебелина
и тегло с основа стъклен воал или нетъкан полиестер
(внос от Италия) и възможност за производство
на мушамы и битумни керемиди с различни видове цветни
посипки в зависимост от конкретните нужди.
Някои от обектите, изпълнени с материали
на "Изола-Петров":

Хотел "Хилтън", офисцентър "Соравия",
РВД - летище София, ВМЗ - Сопот,
АЕЦ - Козлодуй, "Видима Идеал",
Софийска голяма община,
"Нефтохим" - Бургас, Кула Ринг,
"Унифарм", Александровска болница и др.

ХИДРОИЗОЛАЦИЯ НА БЕТОНИ С ТЕХНОЛОГИИТЕ НА Vandex

Класическият подход за хидроизолиране на основите и избените помещения на сграда е чрез създаването на защитна мембрана върху външните повърхности на строителната конструкция с материали на битумна основа. Макар че с годините технологията е претърпяла голямо усъвършенстване и на пазара се появиха нови, устойчиви на разтегляне и ниски температури хидроизолационни мушамы, все пак основният недостатък на този начин на изолиране си остава. Хидроизолацията представлява допълнителен, залепен върху бетонна или тухлена стена пласт от мек материал, който е лесно податлив на механични повреди. Случи ли се това, хидроизолацията практически престава да функционира и през повреденото място, макар и по-бавно, влагата започва да прониква в сградата.

Битумната хидроизолация на практика е напълно безпомощна, когато се налага правене на хидроизолация откъм вътрешната страна на стените на избените помещения, т.е. в случаите, когато външната хидроизолация по някаква причина липсва или е повредена. Тя не бива да се използва за такива цели и поради друга причина – битумите са канцерогенни.

За щастие, ефективно решение на описаните проблеми има и то се основава на съвсем друг принцип. Вместо да се полага допълнителен, непроницаем за водата пласт от битумни материали върху външните повърхности на бетонните конструкции, самият бетон или поне част от него да се направят абсолютно водоупорни. Най-общо казано, бетонните повърхности се третира със специални материали, които проникват в дълбочина на бетона и образуват в порите му водоупорни кристални съединения, като по този начин ги правят напълно непроницаеми.

С подобни материали върху бетонните повърхности могат да се правят и специални водоупорни циментови замазки, които допълнително подсилват хидроизолационната защита.

При този метод хидроизолационната защита на практика е "вградена" в самата бетонна конструкция и не може да бъде механически премахната, освен с разрушаване на бетона. Тя не може да бъде механически повредена от попадане например в изкопа на парчета тухли и бетон с остри ръбове, може да издържа силен хидростатичен натиск на подпочвените води, нещо, което невинаги може да се твърди за битумните хидроизолации. Това е и оптималното решение на проблема с хоризонталната хидроизолация.

На практика така направената хидроизолация е вечна – дълготрайността ѝ съвпада с експлоатационния период на самата стоманобетонна конструкция, която е сигурно и дълготрайно защитена. Защитата срещу корозия е и армировката, а бетонната конструкция има значително по-голяма мразоустойчивост – в бетона няма влага, която да замръзва.

Едни от най-известните и широко използвани по света материали за хидроизолация на бетонни конструкции са материалите на фирма Vandex*.

С голям успех те намират все по-широко приложение и в нашата ителна практика.

Фирмата предлага широка гама от материали, предназначени да решат всички възможни, а много често и невъзможни за други хидроизолационни материали случаи в строителната практика.

Сферата на приложение на материалите Vandex е изключително

рока и далеч надхвърля обичайната практика в жилищното строителство. Понеже списанието се чете и от немалко строителни специалисти, ще си позволим да посочим част от сферите на приложение на тези материали: хидроизолация на фундаменти и основи, стени и изкопи в сутерени, асансьорни шахти, кало- и маслоуловители, подземи гаражи, бетонни плочи под затревени площи и градини, плувни и декоративни басейни, различни резервоари за вода и водни култивационни системи, водопречиствателни съоръжения и всякакви други хидротехнически системи.

Методът е толкова ефикасен и сигурен, че се използва за защита на бетонните съоръжения, потопени в морска вода.

С две думи – навсякъде, където се използва бетон, той трябва да бъде защитен срещу проникване на влага, а сигурният начин за това са материалите на Vandex. Те се използват както при ново строителство, така и при защита и възстановяване на бетонни конструкции, така и при реставрацията на стари сгради.

Начин на действие

Най-общо казано, материалите на Vandex се състоят от портландцемент, кварцов пясък с оптимално избран гранулометричен състав и добавки от химически активни вещества.

Vandex предлага основно два типа хидроизолационни материали:

1. Кристализационни, капилярно активни материали, които проникват в бетона и създават хидроизолация в дълбочина.
2. Състави и разтвори за изграждане на хидроизолационни бариери.

Хидроизолационният ефект на кристализационните, капилярно активни материали се базира на специално покритие Vandex, което

Vandex®

е основана през 1943 г., като в основата на производствената ѝ дейност лежи патентован от нея метод за хидроизолация на бетони. Досега фирмата има над 100 000 изпълнени големи проекти в цял свят и е представител в повече от 50 държави. Със своя 50-годишен производствен опит Vandex е световен лидер в областта на хидроизолацията, ремонт и уплътняването на бетонни конструкции и съоръжения.

Разрез на суха бетонна стена с наличната свободна вар и влага в капиларната структура.

Бетонна стена, подложена на водно въздействие. Водата прониква в капиларите. Като дълготрайни последствия са течове и пукоти на бетона.

След обработка с Vandex в капиларите започва реакция на вярта, влагата и химически активните добавки Vandex. Те проникват в дълбочина на бетона и образуват комплексни неразтворими кристални съединения, които запълват капиларите.

Бетонът е вече водонепропусклив, но водните пари могат да преминават и по този начин бетонът може "да диша". Химически активните добавки Vandex са проникнали в дълбочина на бетона и имат готовност да реагират отново под въздействие на влагата.

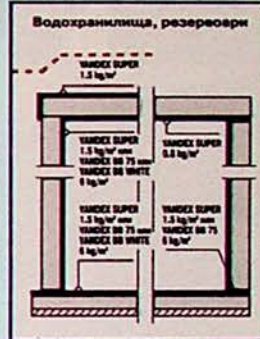
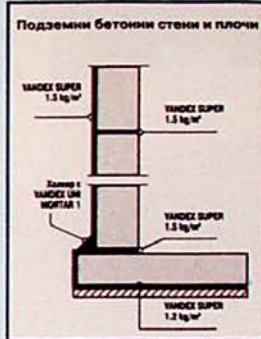
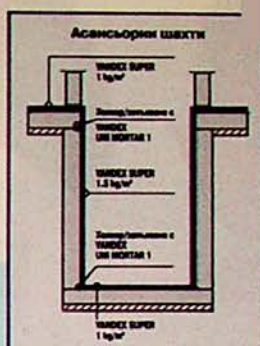
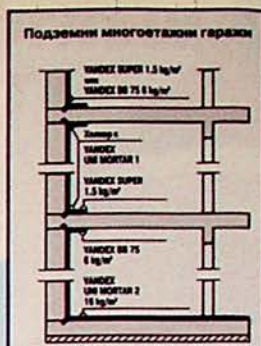
водонепропусклив повърхностен слой и водонепропусклив експлоатация на бетона, образуван от химически активните добавки Vandex в капиларите и микропукнатините на бетона. Хидроизолационният препарат реагира със свободната вар и влага в бетона и образува неразтворимо кристално съединение, което плътно запълва пукнатините и микропукнатините. Така се създава сигурна бариера срещу проникването на водата, докато в същото време бетонът остава дишащ за водните пари, т.е. той "може да диша".

Хидроизолацията с материали на Vandex защитава бетона от вредното въздействие на съдържащите се във водата карбонати, сулфати и нитрати.

Използвайки материал прониква дълбоко под повърхността на бетона и става неразделна част от него, като променя структурата му и го прави напълно водоплътен.

Вижда и от снимката, асортиментът е твърде богат, за да бъде описан в една статия. Затова тук ще споменем накратък някои от най-използваните материали.

Super White. Прахообразен препарат, който се разтваря във вода и се нанася върху добре почистена и навлажнена бетонна повърхност. Прилага се за изграждане на хидроизолация на бетонна повърхност по описания по-горе начин. Подходящ е за практически всички видове хидроизолации – външни и вътрешни на сгради.

Вандекс
различни
тонни
като
звонява
материал
сочен на
снимките

ди, стени на басейни и др. Разходната норма е 1-1,5 kg/m².

BB75. Използва се за създаване на тънка хидроизолационна мембрана върху повърхността на бетона. Обсегът му на използване практически покрива обсега на препарата Super. Разходът на материал е 3-6 kg/m².

BB75 E. Характерното за този препарат е, че с него се създава еластична хидроизолационна мембрана, устойчива срещу отваряне на пукнатини в бетона.

Expaseal 2520/2010. Това е набъбваща водоспираща лента за хидроизолация на работни и деформационни фуги в бетона, за уплътняване на тръби и люкове. Поема деформации до 5 mm.

Plug. Много интересен, бързо втвърдяващ се състав, специално предназначен за спиране на течове от вода под налягане. Разходът е 200 g/100 cm².

Циментовите материали на Vandex се полагат чрез:

механизирано пръскане
нанасяне със стоманена маламашка
намазване с четка
заглаждащи машини (за подови замазки).

AMF THERMOFON ... таванът оформящ звука

В областта на окачените тавани AMF от десетилетия се числи към най-утвърдените световни производители и е лидер в предлагането на нови технически решения. Предприятието от Бавария използва при производството си естествени материали акцентирайки, както върху сигурността и грижата за човешкото здраве, така и върху многообразието на дизайна и широката цветова продуктова гама.

Със серията THERMOFON (Термофон), AMF допълва богатата си продуктова програма с един атрактивен продукт.

AMF – THERMOFON се отличава, както с изключителните си звукопоглъщащи качества, така и с широката гама от възможности за цветови решения по RAL.

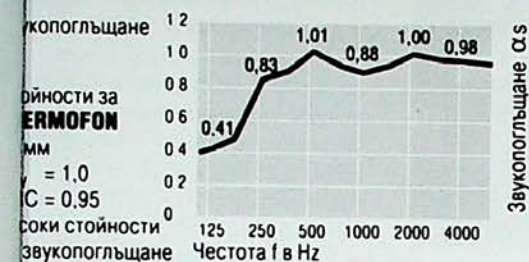
МИНЕРАЛ • МЕТАЛ • ГИПС • ДЪРВО

ФУНКЦИОНАЛНИ ТАВАНИ • ВГРАДЕНА СИГУРНОСТ

ОПТИМАЛНО ЗВУКОПОГЛЪЩАНЕ И ВЛАГОУСТОЙЧИВОСТ

поради изключителните си звукопоглъщащи качества THERMOFON е подходящ да се използва в киносалони и зали с повишени изисквания към акустиката.

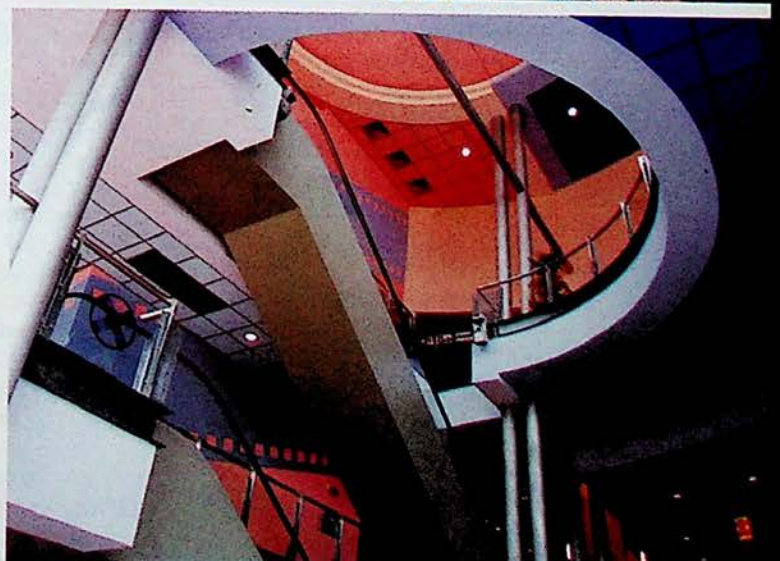
По отношение на пожарозащитата, системата THERMOFON изпълнява условията на клас на строителния материал 1 по стандарт DIN 4102.

Благодарение на своята 95%-на влагоустойчивост и способността си да поема и отдава атмосферната влага без настъпване на деформации и цвявни дефекти – т. нар. „дишащо пано“, THERMOFON е подходящ за монтаж в помещения с повишена влажност, като например плувни басейни, бани, съблекални, кухни и т.н.

Системата THERMOFON създава изключително привлекателен и високофункционален окачен таван в комбинация с утвърдилата се на европейския пазар монтажна Система "С", – видна носеща конструкция.

Панелите THERMOFON се произвеждат стандартно в три дебелини (20, 25 и 30 мм) със стандартни растерни формати 600/600 и 600/1200 мм.

Инж. Явор Оташлийски
РЦ Албания/България/Македония/Румъния
AMF – Mineralplatten GmbH

Снимки: кино "Арена", арх. К. Антонов

АМФ-Минералплатен ЕООД
ул. "Университетска" 2, 1164 София
тел. (02) 988 71 75, 988 71 76; факс (02) 963 32 36
e-mail: otashlijski@amf.bg; <http://www.amf.bg>

АРХИТЕКТУРА®

ГОДИНА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА

българска архитектура
bulgarian architecture

18 търговска сграда в софия
alexander building in sofia

23 люблена пунчева
l. pancheva
административна сграда в софия
office building in sofia

27 виргиния онбешева
v. onbesheva

най-голямата фабрика „rollman“
the largest rollman factory

31 иван драгиев
i. draguiev
„банката със сферата“
new banking office building in sofia

36 жеко тилев
zh. tillev
авторът за своя проект
the architecture of FEI bank's HQ

38 владислав николов
vl. nikolov
отново за хотел „созопол-несебър“
reconstruction of a hotel, slunchev bryag

42 дунка герганова
d. guerganova
слънчев бряг познатият и непознатият
slunchev bryag - known and unknown

45 лило попов
l. popov
диалог на епохите?
dialog or confrontation?

технологии
technologies

48 огнян симов
o. simov
топлотехническите покрития в архитек-
турата и строителството
thermal insulation

българи в чужбина
bulgarian architects abroad

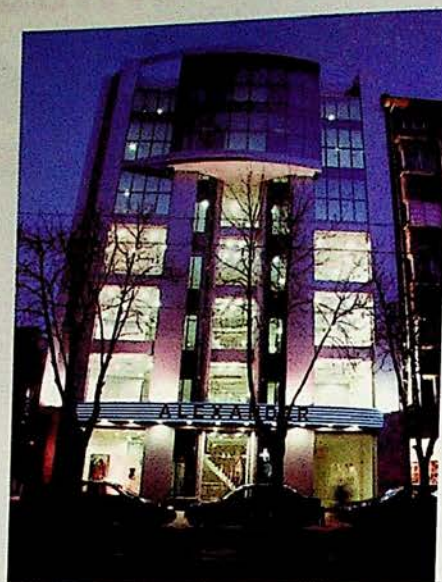
52 христо анастасов
ch. anastassov
бенчеви баща и син - архитекти в
германия

two bulgarian architects
архитектурно образование
education

55 анета славова
a. slavova
архитектурният анализ и доброто
проектиране

analysis in architecture - the base of
architectural design
малките бисери в архитектурата
architectural gems

60 георги а. георгиев
g. georguiev
сент шапел
sainte chapelle

софия - мегаполис?
sofia - megalopolis?

65 лило попов
l. popov

софия мега(ло)полис
sofia - A 3 mln. mega(lo)polis?

67 йордан де мео
y. de meo

пет сериозни причини да се помисли за
софия
five serious reasons to reason about sofia

68 атанас атанасов
a. athanassov

регионалното развитие на страната и
европейската интеграция на България
regional development and european
integration

70 соня ангелова хърт,
александър слаев
s. hirt, al. slaev

традиции и практики в жилищните форми и
градското развитие в България и саяц

urban planning and development
bulgaria and the usa
ландшафтна архитектура
landscape architecture

76 тачо пеев
t. peev

ландшафтът, селищната околна с.
тяхното институционализиране
landscape and urban environment
norms and institutions
нови книги
new book

79 борислав борисов
b. borissov

двумнижък на проф. ковачев
закъснели рецензии
late reviews

80 явор банков
y. bansov

един учебник „мобелите“ от 20
години на XX век
a textbook and the furniture of the
архитектура и тоталитаризма
totalitarian architecture

84 елена иванова
e. ivanova

„имперският“ историзъм срещу
модернизма
imperial historicism vs. modernism

90 григорий ревшин
g. revzin

москва: десет години след съвет-
съюз
moscow: 10 years after the soviet
union

96 лиляна деянова
l. deyanova

архитектурата на властта
architecture of power
балканска архитектура
balkan architecture

97 гробище в сребренице
cemetery in srebrenice, serbia

100 къща в киурка
house in kiourka, greece
световна архитектура
world architecture

102 музей на изкуството в
milwaukee art museum

106 синагога в дрезден
synagogue in dresden

109 методи зарков
m. zarcov

кралска солница - днес музей
royal salt-works in franche-comte
технологии и съоръжения
technologies

112 мариана цвєткова
m. tzvetkova
басейните...
pools

дание на Съюза на архитектите в България

рес на редакцията:

04 София, ул. "Кракра" 11; тел 943 83 50, 9438 326

mail: archvalart@mbox.cit.bg

Journal of architectural design, architectural theory and criticism.

Published by the Union of Architects in Bulgaria

Address: Bulgaria, 1504 Sofia,

Krakra st. Phones: 9438 350, 9438 326

дава: ЕТ "Вълков - арт"

дактилен съвет: ст.н.с. Константин Бояджиев-председател,

ло Попов, доц. Веселина Троева, ст.н.с. Петко Евре,

митър Андрейчин, Дунка Герганова, Владимир Дамянов,

орги Андреев, Лидия Кръстева-Шилева, Георги А. Георгиев

редактор Росен Вълков

м. - главен редактор Лило Попов

дожник Люсиен Нинова

дактор Мариана Русинова

мпютърна обработка: Анна Георгиева, Добрин Добрев

хнически редактор Кирил Настрадаинов

ректор Анна Стаменова

имките в броя са на Иван Чехларов

рва корица: Сградата на ПИМБ в София, интериор

ормат 1/8 - 60/90

чатни коли - 15.5

дписана за печат на 2.06.2003 г.

лязла от печат на 13.06.2003 г.

риодичност - 6 книжки в годината

ишен абонамент - 21.00 лв.

едакцията на списанието поднася своите извинения във връзка

с следните уточнения в материалите от бр. 4/2002 г.:

а проекта на храм "Св. Йосиф в София гл. проектант е

рх. Константин Пеев, а арх. Руси Рашков е член на архитектурния екип;

в материала "Българските архитекти в глобалния свят"

представянето на Пламен Нанов е използван дипломния проект на

рх. Росица Хинкова "Дом за траурни ритуали" на Малашевските гробища

"СЕКСИС" ООД извършва:

- ✓ Проектиране, доставка и монтаж на всякакви електронни и електро-технически системи
- ✓ Изработва нестандартни електронни системи по заявка на клиента
- ✓ Изпълнява структурно окабеляване за телефонни и компютърни мрежи
- ✓ Изгражда сигналноохранителни, пожароизвестителни и телевизионно наблюдателни системи
- Предлага системи за контрол на достъпа и работното време с безконтактни карти и дистанционни четящи устройства

ПО- ВАЖНИ ОБЕКТИ, ИЗГРАДЕНИ ОТ "СЕКСИС" ООД :

АСАРЕЛ-МЕДЕТ ЕООД

ЗПД ЮПИТЕР АД

ЦЕНТРАЛЕН МУЗЕЙ ВИТОША

КОРЕКОМ-ЕАД

СУПЕРМАРКЕТИ ОАЗИС „ЛЮЛИН“ и „ДРУЖБА“

ЦЕНТРАЛНА КООПЕРАТИВНА БАНКА - ЦУ

ЦЕНТРАЛНА КООПЕРАТИВНА БАНКА - КЛОН СОФИЯ

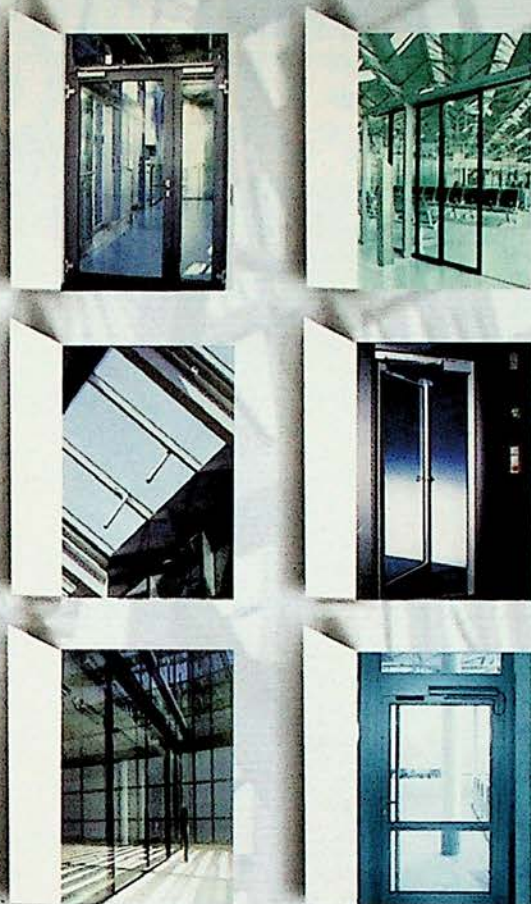
ХОТЕЛСКИ КОМПЛЕКС „ПРЕСЛАВ“ - Златни пясъци

КОРПОРАТИВНА ТЪРГОВСКА БАНКА

BBSS-GALUP International

тел. +359 2 577260, GSM +359 88405215; +359 87514547

Бъдещето е отворено за Вас

ИНОВАТИВНИ СИСТЕМНИ РЕШЕНИЯ

Със системните решения на **GEZE**, съобразени със спецификата на клиента и ориентирани към дизайна Вие не се осланяте на случайността.

Иновация придобита от познанията на експертите ще даде на Вашето проектиране нови импулси.

Сигурността на детайлите и завършеността на концепцията гарантират правилното решение в точния момент.

Щастливият шанс за Вашето проектиране:

- Механизми за отваряне и затваряне на врати
- Автоматични системи за врати
- Механизми за отваряне и затваряне на прозорци и аспирация
- Противодимни системи за сгради и техника за сигурност
- Изцяло стъклени преградни стени
- Системи за улеснен достъп до сгради

GEZE GmbH · Reinhold-Vöster-Straße 21-29 · D-71229 Leonberg
Fax +49-(0) 71 52-20 34 32 · E-Mail: e.der@geze.com · www.geze.com

интелигентна техника

българска архитектура

търговска сграда александър в софия

Авторски колектив: А-ТРИ О
Г. Савов - гл. проектант
арх. П. Генчев, арх. Н. Симеонов
арх. И. Папаров

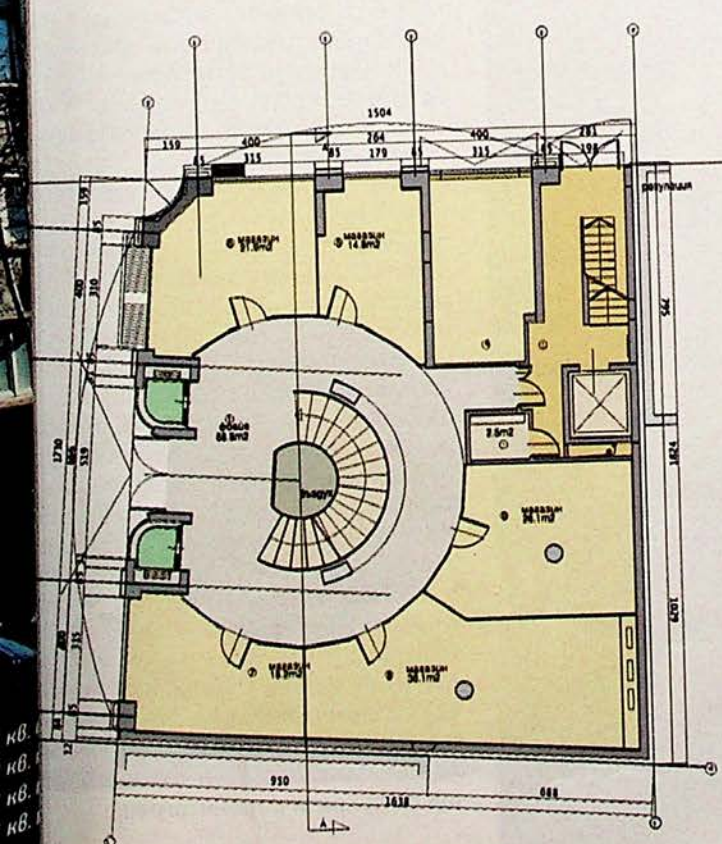
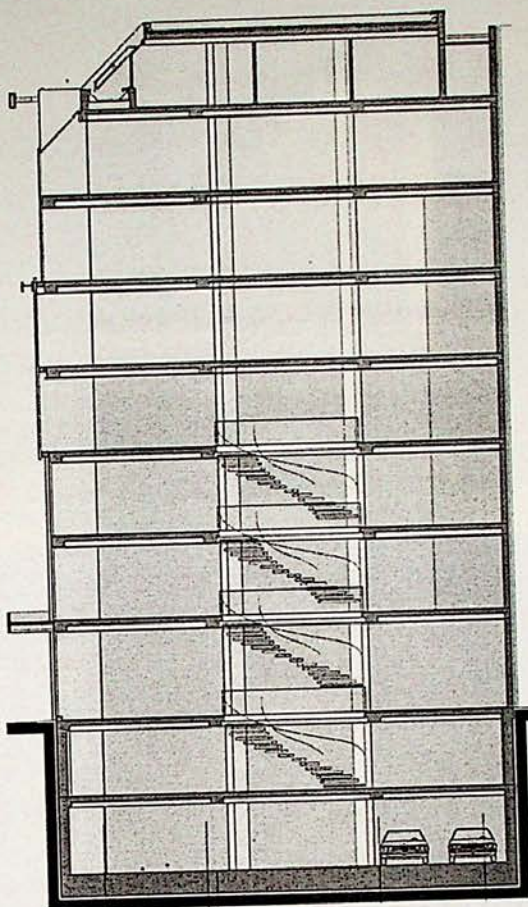
Технически показатели:
Застроена площ - 273 кв. м
Разгъната търговска площ - 950 кв. м
Разгъната площ офиси - 958 кв. м
Разгъната обслужваща площ - 554 кв. м

Парцелът се намира на югоизточния ъгъл на кръстовището на бул. "Витоша" и ул. "Денкоглу" и е заключен между калканните стени на две кооперации в съседни парцели. Градоустройственият план за строителство предвижда ъглово застрояване. Сградата се състои от седем плюс един надземни /четири търговски и четири офисни/ и два подземни етажа. Всички височини и отстояния към съседни сгради и улици са съгласно действащия градоустройствен план и строителните нормативи.

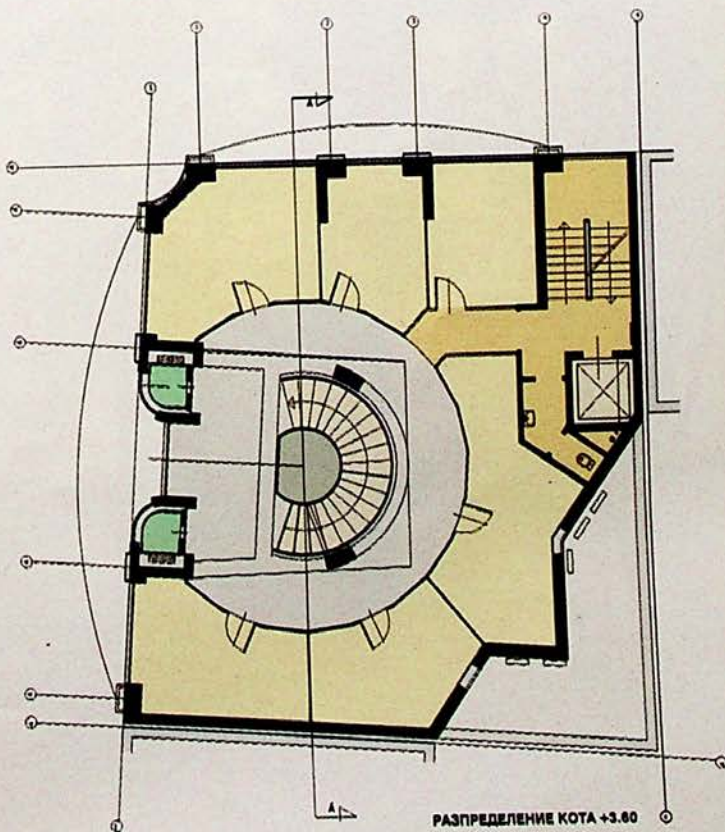
Разположението на сградата на ъглов парцел на най-оживената търговска улица на София, както и изискванията на Инвеститора за представителност и уникалност определят основните критерии на обемно-пространствената ѝ композиция. Отчитайки функцията на сградата, която е изцяло търговска и представителна на всички нива се търси контрастът към съществуващата архитектура, която е преобладаващо жилищна с търговски функции само на партерно ниво.

Входът към търговската част е ситуиран централно на фасадата към бул. "Витоша". По този начин се отчита преобладаващият визуален и функционален приоритет на най-активната търговска улица в София. Входът към офисните етажи е откъм ул. "Денкоглу". Предвидени са два панорамни асансьора от двете страни на входа към бул. "Витоша". Те свързват търговските площи, създавайки допълнителна атракция. Специалният им режим на работа позволява и достъп до офисните етажи, което им осигурява по-го-

• • •

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ КОТА ±0.00

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ КОТА +3.60

ляма представителност и комф
Предвиден е и асансьор при входа
ул. "Денкоглу" който е за служе
ползване от служителите на офи
те етажи, както и за зареждане на
говските.

В общото обемно-пространствено
шение на сградата са търсени три
на симетрия. Композицията на фас
та към бул. "Витоша" е строго си
рична спрямо оста на централни
влизване. Допълнително я подчерта
остъклените обеми на двата панор
ни асансьора от двете страни на
да. Втората ос на симетрия се тър
на фасадата към ул. "Денкоглу",
тук се допуска и известно наруш
не на строгостта и равнопоставен
та на елементите. Това се определя
третата основна визуална вертика
ос на сградата – нейния ъгъл. Ъг
е търсен като основна визуална и
кционална ос, около която се ак
тира върху приоритетите на функ
та на сградата. Изявяват се катего
но уникалните градоустройствени
дености на този парцел. Определ
и недвусмислено е подчертано до
ниращата роля на бул. "Витоша"
най-активната търговска зона не о
в София.

Отчитайки обществените функции
сградата като цяло, както и пред
начението на отделните етажи, е
сена възможност посредством
личните видове остъклявания да
формира специфичният ѝ облик.
говските етажи са изцяло отвор
към улицата посредством максима
големи витрини от прозрачно стъ
Те са като екрани, в които се експо
вътрешните пространства. Офис
етажи са с окачена фасада с тонир
огледално стъкло. Те са отржени
по-дискретната им функция. Чрез
личните технически и пластични
можности на двата вида остъкляв
както и с възможностите на обл
въчните елементи от „Еталбонд“ е
сен характерен и запомнящ се о
но-пространствен образ.

Сградата е проектирана да се из
ни в комбинация от съвременни и
диционни материали с доказани в
ки функционални, естетически и
плоатационни качества. Вътреш
стълба, свързваща търговските ет
е от стоманобетон с характерен о
ет и линия на рамото. Парапетит
изпълнени от неръждаеми тръ
профили. В тях са вградени елем
от триплексово стъкло. Покритие
стълбата и общите пространства
ло нея са с гранит. Магазинните
щи са покрити с гранитогрес.

ALEX EA

ЛИДЕР В ПРОИЗВОДСТВОТО НА АСАНСЬОРИ

Алекс ЕА ООД е основано
през 1990 г.
Дружеството е водещо
в областта на:
проектиране
производство
монтаж
сервиз на асансьорни уредби

**ВИСОКО КАЧЕСТВО
МОДЕРЕН ДИЗАЙН
ОПТИМАЛНИ ЦЕНИ**

телефони за контакти:
02/931 21 52; 931 21 53
GSM: 087 333 900
E-mail: alex-ea@techno-link.com
<http://www.alex-ea.com>

Официален представител на

BUCHER
HYDRAULICS

„БУЛГРАНИТ“ АД е лидер в производството на
скално-облицовъчни материали в България.

Разполага с пълно технологично
оборудване на италианската
фирма „BRETON S. p. a“.

Изпълнява настилки
и облицовки от камък,
вентилируеми
фасади.

www.bulgranit.com

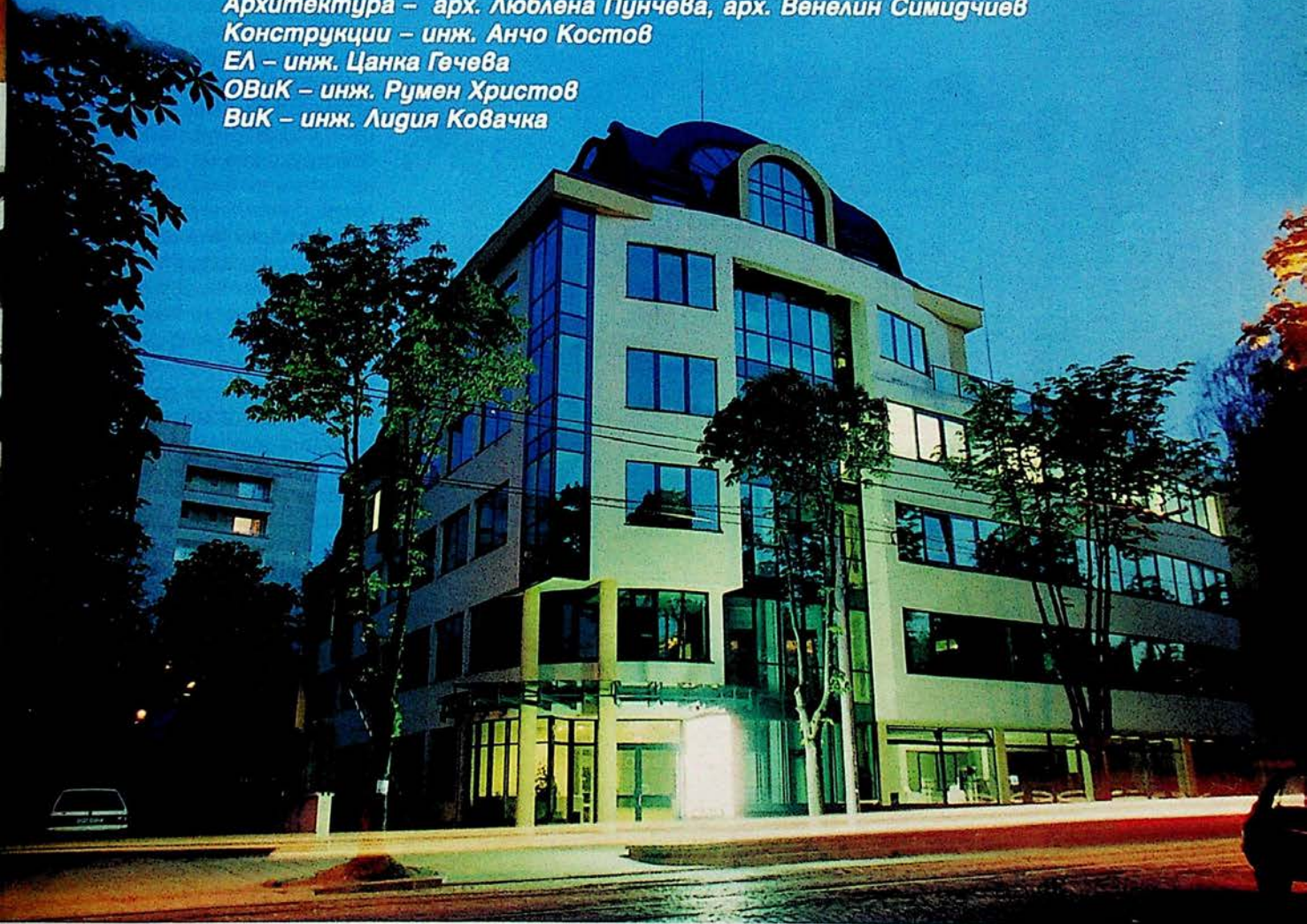
София, Гара „Искър“, ул. „Неделчо Бончев“
тел.: 02/978 41 43, факс: 02/978 81 8
E-mail: office@bulgranit.com

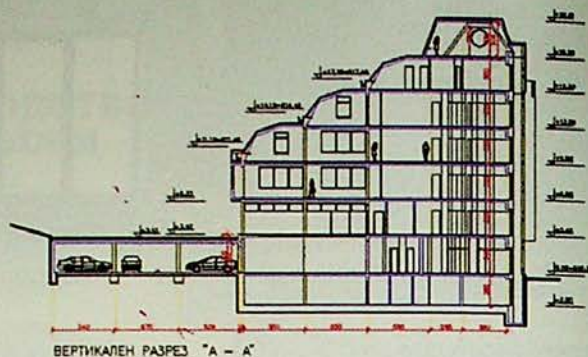
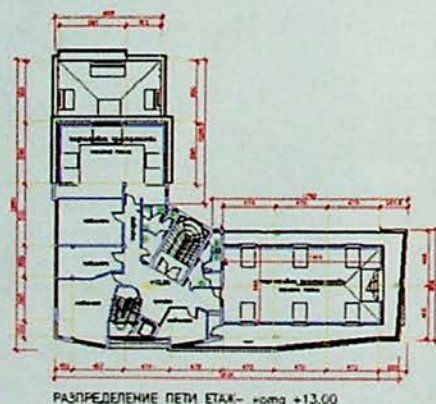
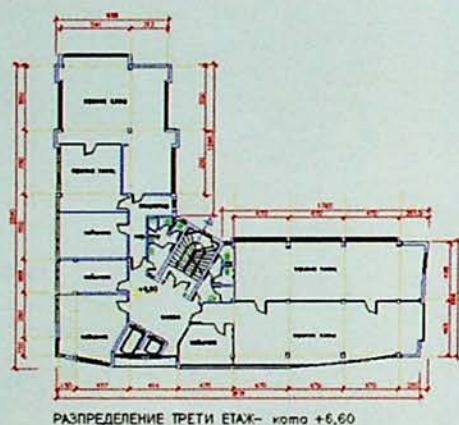
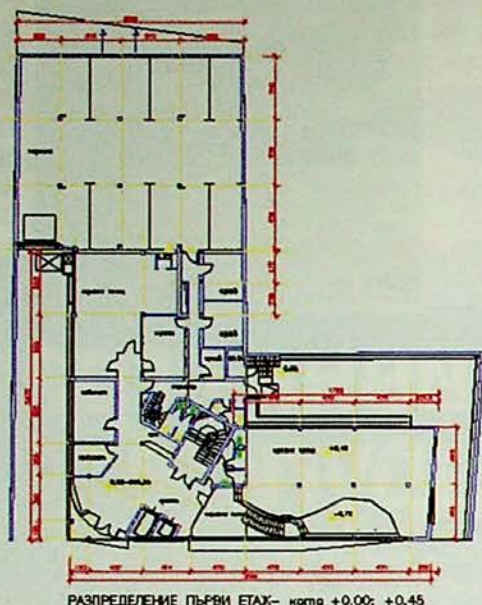

Застроена площ -
461 кв. м
РЗП - 3 623 кв. м
Проектиране:
2000 г.
Строителство:
2001/2002 г.

административна сграда, различна от другите

Авторски колектив: ЕТ "ЕВРОАРХ" - комплексно проектиране
Архитектура – арх. Люблена Пунчева, арх. Венелин Симидчиев
Конструкции – инж. Анчо Костов
ЕЛ – инж. Цанка Гечева
ОВиК – инж. Румен Христов
ВиК – инж. Лудия Ковачка

Административната сграда се намира в София, в "Лозенец", на ул. „Джордж Баучер“ № 23. Тя е разположена по улочно-регулационната линия и е проектирана в съответствие с изискванията на страничните регулационни линии и дъното на парцела съгласно строителното разрешение. Етажната площ е различна. Стъпаловата конструкция е последица от определен начин на застрояване със силно изразен силует от север на юг и намалява по етажност западно крило. Обслужването на етажите във височината се постига чрез централно разположена стълбищна клетка и два различни по големина и височина хидропанорамни остъклени асансьори. Те се извисяват на фасадата и се връщат в основен композиционен център в архитектурния образ. Конструкцията на сградата е монолитна - стоманобетонни плочи, колони, греди, леки преградни стени от газобетонни блокчета или от алуминиево-стъкло. Ограждащите фасадни системи са от газобетон, алуминиеви профили и окачени остъклени фасади. Находимостта от максимално уплътненост на сградата с работни площи, което и желанието ни да ѝ придадем собствен облик, доведе до нестандартни решения за покривите и обща композиция. Покривите са скатни, заоблени форми, за да оптимизират ползваемото пространство под тях. Говидните капандури, които са в съсон с решението, осветяват равномерно всички кабинети. Застроената площ на първия приземен етаж е 461 кв. м, като във височината площта на етажите намалява. Общата разгъната застроена площ в приземните и надземните нива е 3623 кв. метра. В сутерена сме предвидили да бъдат разположени всички обслужващи помещения - складове за офис- и др. материали, трафопост, вентилационни помещения, абонатна станция, машинна зала за асансьорите, зала за

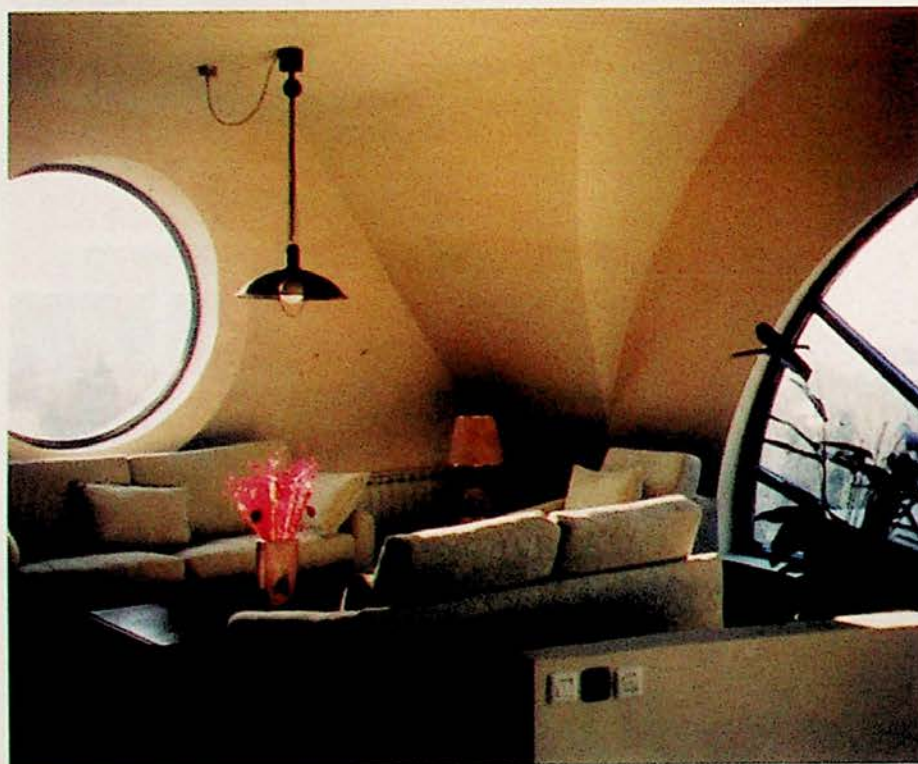

горните мрежи и фитнесзала, създадена за почивка и възстановяване на административния и управленски персонал. Задачата да има повече работни помещения доведе до обединяване на част от сутеренното ниво с част от първия етаж, като в този начин е създаден офис със самостоятелна входна еднорамenna стълба и достатъчно въздух между етажите се настанява малка работна група.

Главният вход за сградата е ситуиран в североизток, подчертан от съвременна алуминиева козирка. Следва приземно фоайе с богато озеленен кът за почивка. Централно срещу входа са разположени охраната и информацията. В средното ядро на композицията са решени вертикалните комуникации, вертикални връзки и санитарни възли. Основно на главния вход е офисната зона, разположена на две нива. Към приемното фоайе са ориентирани и други работни помещения.

Първия етаж има няколко кабинета, конферентна зала, и кафе-клуб. От барната зона се излиза в южна градина с изглед на подземния паркинг/с алпийски парк, водна площ и места за почивка. Вторият, четвъртият и петият етаж са предимно административни. Съдържат по-големи кабинета, няколко общи пейзажни работни зали, санитарни възли. Част от териториите на горните нива са в откритите пространства. На шестия и седмия ниво са разположени лични кабинети и зали за заседания на управителите. Големите арковидни осветления и привлекателната панорама на гледка към цяла София определят най-атрактивната зона от сградата. Използвани са най-съвременни материали за довършителни работи по фасадата и в интериора: силикатни мазилки.

...
ки, подови настилки от гра
грес и керамика, алуминиева д
и окачени фасади. Двата хидрав
остъклени асансьора и завърш
им част доминират като основе
мент по северната фасада къ
"Джеймс Баучер". Покривите са
шени с тъмносиви полимерни
тип "Изола". Обектът е цялост
лоизолиран. Цветовите решени
териора и екстериора са избрани
вучие с добрия вкус на инвест
При оформяне на интериора усили
бяха насочени към създаване н
нообразни окачени декоративни
ни, цветни настилки и други еле
Инвеститорът се довери на авто
екип за проектирането и диза
всички мебели в работните зали
Опитахме се да проектираме и
дим административна сграда с
модерна и индивидуална, но в с
време да бъде като дом за хора
ботещи в нея.
Дано сме успели!

Люблена П

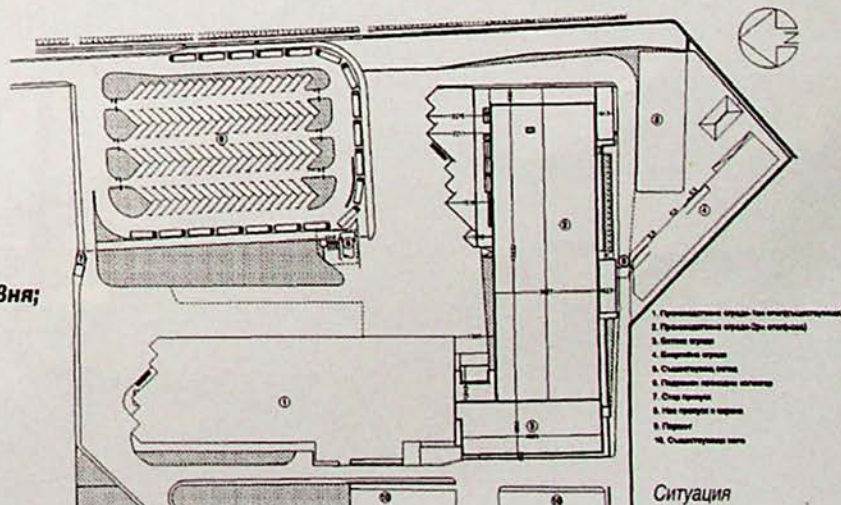

най-голямата фабрика на rollman - в България

ектант: фирма „ЦД Интернешънъл“ ООД
ещи проектант: архитектура - арх. Виргиния Онбешева,
струкции - инж. Андрей Малюк,
К - инж. Димитър Рашков,
- инж. Петър Калинков,
инж. Цоло Ников,
инж. Иван Андреев
зорна фирма - „Професионал консулт“ ООД.

Застроена площ:
първи етап - 4 325 кв. м
втори етап - 7 164 кв. м
Разгъната застроена площ:
първи етап - 8 280 кв. м
втори етап - 15 033 кв. м

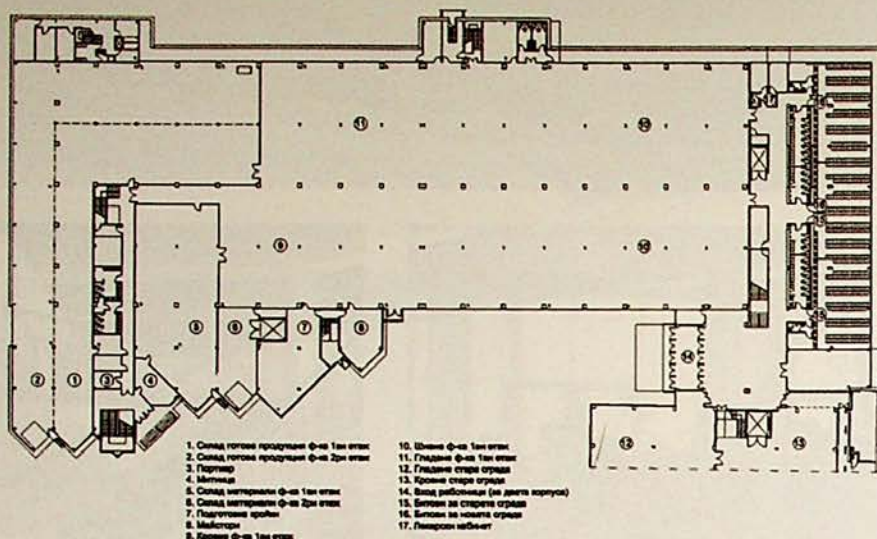
ен изпълнител - „Линднер Ирис“ АД;
ални конструкции, производител -
К - Карнобат и „Заводски строежи“ АД - Девня;
риб и стенно ограждане с панели -
то“ - „Иркон“ ООД;
ове, вътрешни и външни настилки -
о - 22“ ООД;
чени фасади - „Новис“ ООД;
итро - „Анион - 2АМ“ ООД;
и климатизация - „Неджин“ ООД

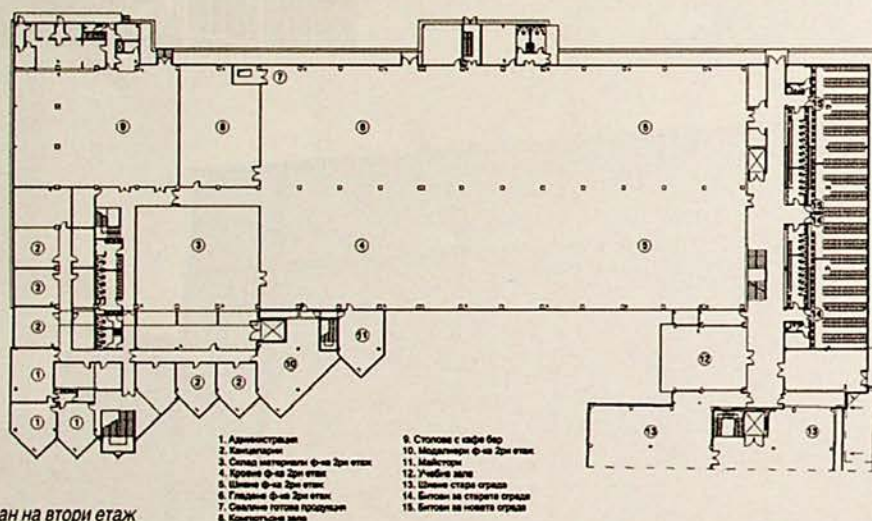

Ролман" /Rollman/ произвежда луксозна мъжка конфекция за едни от най-известните модни къщи в Европа - Hugo Boss, Jost, Yves Saint Laurent, Strellson, Armani, Nino Ferretti и други. Преди 10 години започва проектирането и изграждането на третата фабрика на „Ролман“ след Германия и Гърция, и в България - „Пирин - Текс“ ЕС в град Гоце Делчев. В края на 2000 г. влезе в експлоатация и вторият етап. Това е най-голямата фабрика на „Ролман“, една от най-големите и модерните фабрики от този вид в Европа и най-големият новоизграден промишлен обект в България след 1990 г., с 2 500 работни места и капацитет 2 500 костюма на ден. Теренът на „Пирин - Текс“ обхваща 54 декара, от които влязлата в експлоатация площадка заема около 60%, а останалата част е предвидена за бъдещо разширение. В първия етап е изграден двуетажен производствен корпус с размери 102,4/36,4 м и височина 10,5 м, с пристройка с триъгълно очертание, което създава удобство за акустиране на големите тирове към рампите за разтоварване на материали и товарене на готова продукция. Във втория етап е построен втори двуетажен производствен корпус, четириетажна битова сграда, свързана с двата корпуса, в която има резервиран етаж за битови помещения на трети етап, а на горния етаж е машинното отделение за климатизация. И тук е приложен триъгълнообразен елемент за удобно акустиране на дългите товарни коли. Макар и различен от този в първия етап, „трионът“ е използван и като характерен архитектурен

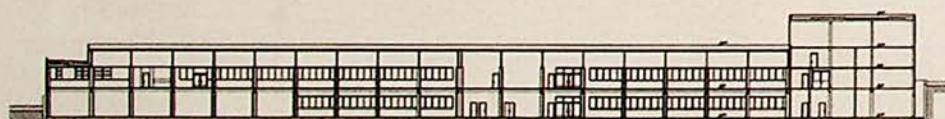

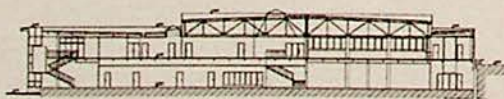
План на първи етаж

План на втори етаж

Надлъжен разрез

Напречен разрез

• • •

елемент, който обединява старото и новото крило.

В отделна „енергийна сграда“ са изнесени трафопостът, котелното помещение, вакуумното, филтърни за вода и работилници.

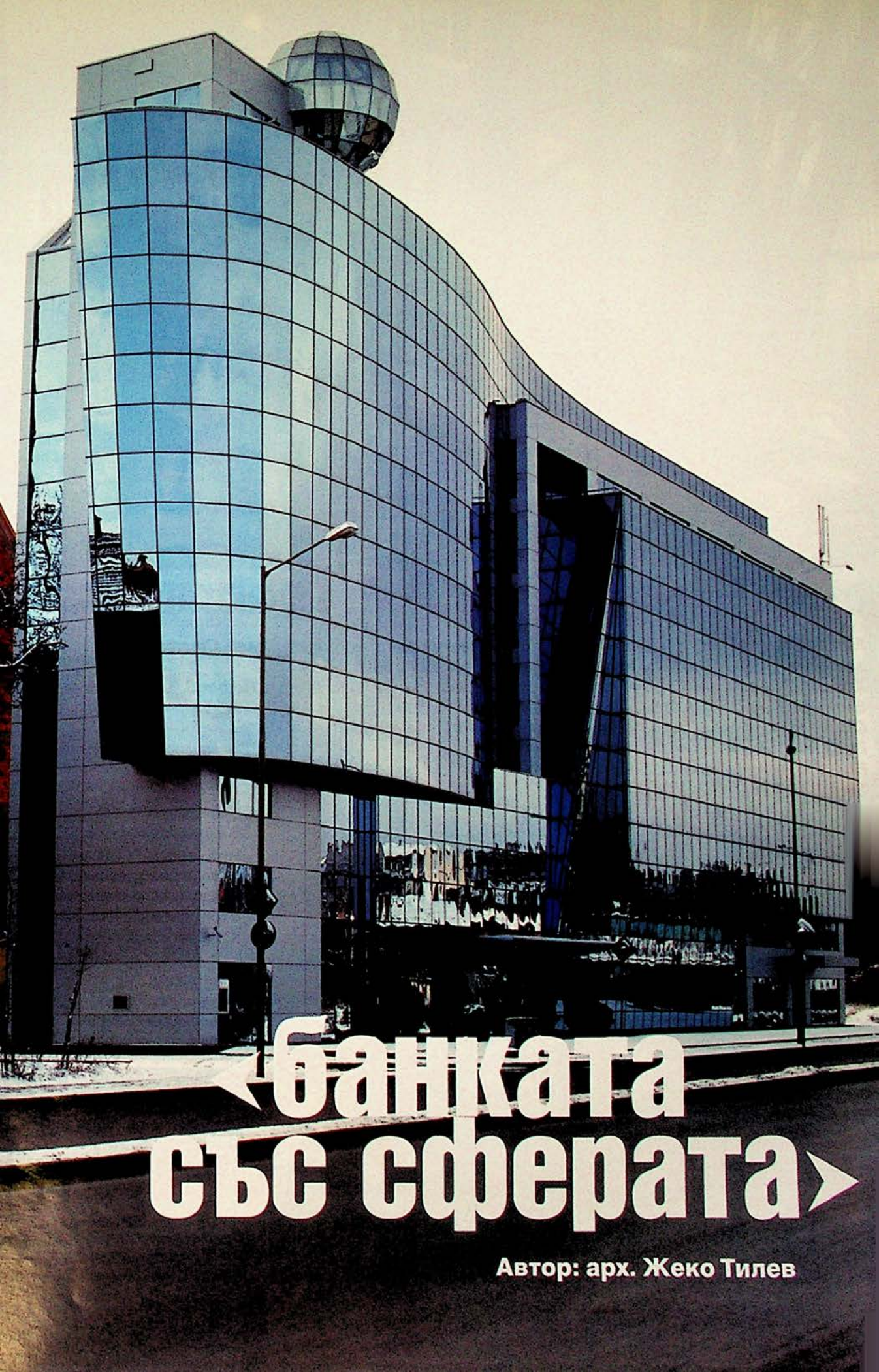
В производствения корпус от първия етап технологичният поток е един. Започва на първия етаж от склада за материали и кроячното, пренася се на втори изцяло шивачен етаж и се връща на първия, където са гладенето, сортирането и складът за готовата продукция.

Във втория етап са предвидени де независими технологични потоци на всеки етаж. Само складът за готовата продукция е общ. Около основните производствени пространства във всеки корпус на подходящи места са разположени компютърни кройчни, помещения за технолози, за майстори на участъци, отчетници и други. Служби, които не са свързани с конкретно място в технологичния процес, са общи за целия фабричен комплекс. Това са учебният център, технически служби по поддръжка на съоръженията, централен склад за машини, ремонтни работилници, медицински център, митница, администрация и други.

При голямата концентрация на хора във фабриката особено внимание е отделено на битовите условия и на организацията на обитаването на 2 500 души - от поемането им със специални автобуси от местоживеенето до стоянката за 20 автобуса пред фабриката, през турникети с магнитни карти, съблекални с лични шкафчета за всички смени - до работното място. Всичко това става по най-късия път, без пресичане с други потоци. Във всеки корпус е осигурен модерен стол-кантина, който се използва и като кафе-бар в почивките по график.

Оформянето на интериора е подчинено на идеята, че за да произвежда красиви и прецизно изработени неща, човек трябва да го прави в приветлива и спретната обстановка.

Виргиния Онбеш

← банката със сферата →

Автор: арх. Жеко Тилев

първа източна международна банка ад - централен о

Архитектура: "МОДУС": арх. Жеко Тилев - гл. проектант; арх. Делян Стефанов, арх. Димчо Тилев, арх. Николай Салутски, арх. Геновева Генова

Конструкции: инж. Тодор Бараков, гл. конструктор; инж. Петър Петров, инж. Николай Георгиев

Електро: инж. Николай Ангелов, инж. Мария Попова

ОВиК: инж. Михаил Донков, инж. Николай Константинов

ВиК: инж. Венелин Върбанов

Геодезия: инж. Михаил Авджиев

Земни работи: инж. Добрин Денев

Фирми, участвали

в реализацията на обекта:

Груб строеж: "Стромикс"

Фасадно остъкляване: "Астрал"

Фасадни облицовки, окачени т

и мет. покриви: "Метатрон"

Каменни облицовки и настилки

"Пападопулус"

Осветление: "Мегалукс"

Асансьори: "Технос"

Обзавеждане: "Импост" и "Никр"

Парапети и преградни стъклени

"Кристиян Нейк"

Гипсокартонени стени и тавани

"Бодрос"

Елсилнотокони: "Валери Атана"

Трафопост: "Елам"

Елинсталации: "Ги Ти"

Проектиране: 1999 - 2002 г.

Строителство: 1999 - 2002 г.

РЗП: 10 470 кв. м

зата сграда на Първа източна
ународна банка беше завършена
я на 2002 година. След реконст-
ята на клон на банка „Биохим“
ица „Алабин“ и на няколко други
ви сгради доц. д-р арх. Жеко Ти-
е изяви като автор и на този зна-
ен архитектурен обект.

дата е разположена на бул. „Тодор
андров“ - неотдавна завършена
терия, свързваща центъра на сто-
та с жк „Люлин“. Този важен ко-
кационно-пространствен столи-
ръбнак по направлението изток-
д е от особено значение за архи-
ратата на София, тъй като вероятно
е бъде застроен предимно с лук-
и обекти - административни и биз-
сгради, представителства, банки,
и и други.

ката със сферата“ е първият тра-
емент на булеварда, който може
бъдеще ще представлява твор-
ите изяви на българските архитек-
с своето специфично излъчване
ва да се очаква, че сградата на
ата ще бъде един от „реперите“ на
ета - с умерено пластично въз-
ствие, оригинално начупена и еле-
но огъната фасада, увенчана със
пения глобус - знак на банката ин-
итор.

приемането на сградата е предим-
г движещите се превозни средст-
т жк „Люлин“ към центъра - пок-
площад „Света Неделя“ и Ларго-
улевард „Цар Освободител“, Рек-
та, Орловия мост и разнообразна
лулетна картина в източна посока.
ката ще остане един от запомня-
е се архитектурни акценти в тази
ична панорама.

уктурно-функционалното реше-
е ясно и логично. Към предста-
лния приемен вестибюл са пряко
антирани службите за касови опе-
и с клиенти. Два изискано реше-
анорамни асансьора, изработени
изайн на автора, водят към горни-
ажи, където са различните банко-
дели. Ръководството е на послед-
етаж, а представителният кабинет
две нива, като второто е свързано
странствено с обема на глобуса. Та-
ластичният символ - основен ар-
ктурен мотив на сградата, присъс-
със своя вътрешен обем в интери-
ото пространство. В него в бъдеще
отно ще бъде аранжиран малък
ва разговори, в една емоционална
ановка, с уникален поглед към гра-
планината Витоша.

решните комуникационни площи
икономично решени, но същевре-
но осигуряват ясни и къси връзки
ду отделните работни помещения.
ково-административните функции

са овладени - всичко е на мястото си.
Авторът е излязъл с професионално
умение от елементарния ортогонален
обем чрез впечатляващо „моделира-
не“ на фасадната плоскост. В столи-
цата през последните няколко годи-
ни бяха построени поредица бизнес-
сгради с частично или изцяло стък-
лени фасади, някои от тях със значи-
телни архитектурни достойнства, а
други - даващи повод за дискусии и
противоречиви оценки. Характерното
в случая е използването на умели
пластични ефекти чрез раздвижване
навън на стъклената плоскост и хлът-
ването ѝ навътре, с което се подчер-
тава главната композиционна ос, къ-
дето е и входът на банката. Преобла-

даващата стъклена фасадна плоскост
и плътните стени контрастират спо-
лучливо в цялостната екстериорна
композиция, при което е постигната
характерна индивидуализация в об-
раза. Сградата е умерено строга,
представително-сериозна и престиж-
но-изразителна.

Основната идея в интериорната ком-
позиция са двата вертикални обема в
зоната на главния вход, преминаващи
през всички етажи покрай двете сре-
щуположни фасади. Макар и пестели-
во оразмерени, тези вертикални про-
странства създават впечатляващ инте-
риорен ефект. С находчивостта си иде-
ята ни пренася на нова за нашата

...

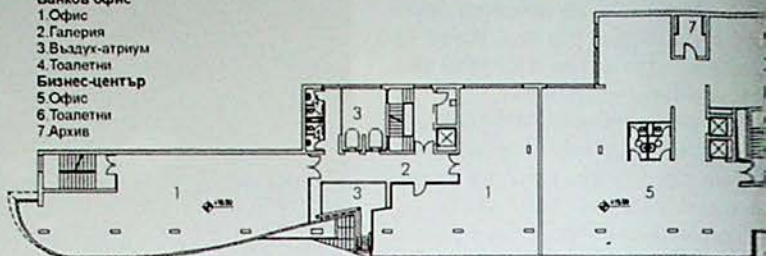

A NEW BANKING OFFICE BUILDING IN SOFIA

Situated on one of Sofia's main boulevards, this new building boasts a highly original facade and impressive interior space.

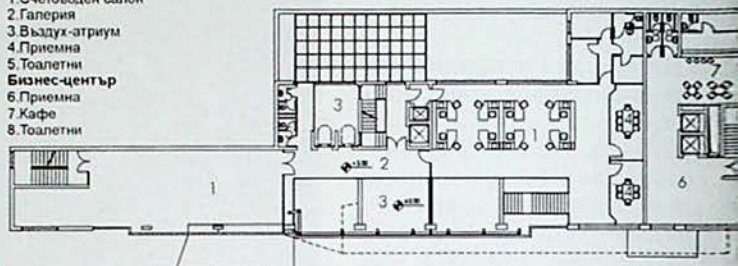
ЕТАЖ Кота +10.00

- Банков офис**
1. Офис
2. Галерия
3. Въздух-атриум
4. Тоалетни
Бизнес-център
5. Офис
6. Тоалетни
7. Архив

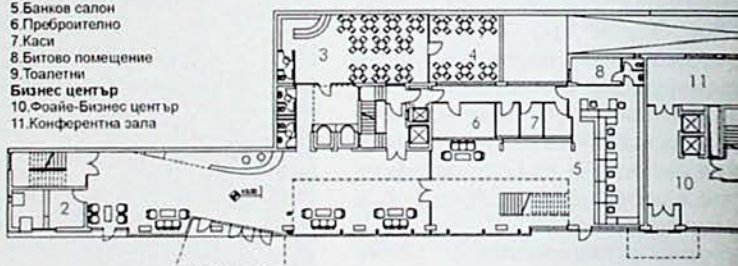
ЕТАЖ Кота +3.00

- Банков офис**
1. Счетоводен салон
2. Галерия
3. Въздух-атриум
4. Приемна
5. Тоалетни
Бизнес-център
6. Приемна
7. Кафе
8. Тоалетни

ПАТЕР Кота ±0.00

- Банков офис**
1. Фойе
2. Деловодство
3. Кафе-зимна градина
4. Тераса
5. Банков салон
6. Преброятелно
7. Каси
8. Битово помещение
9. Тоалетни
Бизнес център
10. Фойе-Бизнес център
11. Конферентна зала

практика вълна - тук интерпретирана умерено, но убедително впечатляващо и предизвикваща очакваните емоции. Ефектът от вертикалните пространства и вени пробиви се подсилва от прозрачните панорамни асансьори, които циркулират между двете пространства. Интериорът на тази сграда поражда много разсъждения. Постигнато е монично архитектурно единство на различните средства при осъществяването на екстериорно-вътрешното пространство, наситено с богато подобрени декоративни решения.

Проектантът е майстор на детайлите. Той е ръководител на катедра „Сградопостроителство“ в Архитектурния факултет на Университета по архитектура, строителство и геодезия в този обект. Той потвърждава своята компетентност.

и на пръв поглед неочаквани и впечатляващи комбинации на стени, парпети, стъклени конструкции, до преобладаващото в асансьорните кабиничи-капсули, които се откриват интересни по-

живено е отлично познаване на материалите и техните качества - здравина, адаптивността и естетическото въздействие. Налице е компетентно композиране в съзвучие с цялостно интериорно и екстериорно решение. В повечето случаи са избягнати фирмените детайли, които наредък унифицират архитектурата, ограничават стремежа за индивидуализация.

Архитектът на проекта знае какво може и да иска от конструктора-инженера и напълно го постига. Посетителят усеща, че ефирното пространство от отвътре е овладяно с професионално умение. Видимата лека стоманено-бетонна конструкция всъщност е използван активен интериорен елемент. Едновременно с това тя е стилизиран знак за времето - белег за периода на изграждането, в който видимите стоманено-бетонни конструктивни елементи навлизат в пространственото въздействие заедно с останалите мотиви и схващания в архитектурното решение. Става дума за съзнателно експониране и органично взаимодействие между конструкцията и архитектурното пространство, без самоцелно изявиени бутафорно пришити и ненужни конструкции, които да „осъвременят“ архитектурния образ - похват, срещан в много новопостроени сгради.

Всъщност, в рамките на направения анализ наред с посочените особености на обекта съществуват и други моменти, които се срещат в архитектурата на всяка сграда, особено в случаи като този, когато за да се добри алтернативни идеи има самотно място.

В по-дълбоко вникване в постигнатия резултат от въздействието на тази сграда възниква въпросът дали трябва да се помисли за едно по-общо силуетно изследване на такива други подобни по силното си въздействие градски артерии, които освен носители на мощни комуникационни потоци, имат определящо влияние върху цялостното възприемане на архитектурния образ на столичния център. Става дума за това, че силуетно решаване на основната пространствена мрежа на града досега най-често става откъслечно, на части, според изчисленията на отделни, макар и добри проекти. Когато те не знаят ос-

новната силуетна идея, не са в състояние да потърсят обща комуникационна схема, поради което крайното решение е случайно и не винаги архитектурно овладяно. Вероятно сега е моментът градските архитектурни органи да възложат идейно разработване на силуетни проекти в по-широк обхват, като приложат и конкурсно начало. Така може да се докаже вярното разположение на локалните и градските архитектурни акценти, хармонично обвързани със съществуващите високи сгради, паметници, църковни куполи и други пространствени доминанти в една овладяна динамика на столичната силуетна панорама.

Тази сграда предизвиква мисли и за огледално-стъклените фасади, прилагани широко през втората половина на изминалото столетие. В някои страни поради масово повторение тази архитектура е изчерпала своята актуал-

ност, тъй като е прехвърлила количествено оптималните граници, което е довело до „преекспониране“ и обезличаване. Известно е, че този вид сгради се проектират по-лесно и без да се влага висок професионализъм могат да се получат определени ефекти. Трагичен художествен и образен резултат обаче се постига по-рядко, и то при решително излизане от шаблонния подход, какъвто е приложен в сградата на ПИМБ.

Вероятно в бъдещите „стъклени“ обекти, за които в столицата все още има място, може да се избегне еднообразието, крайната лаконичност или тяхната противоположност - претрупаността, „накичена“ с елементи архитектура, като се търси индивидуализация и характерен образ, за което Първа източна международна банка на арх. Тилев е предизвикателен пример.

Иван Драгиев

авторът за своя проект

Жеко Тилев

Всеки опит да бъде обяснено произведение на изкуството го лишава от смисъл – това, обаче, не освобождава създателя му от процесите и отговорностите на осмисляне, особено когато става дума за архитектура – изкуството на логиката.

Няма нещо – от общата композиционна идея до последния детайл, в проекта за Централен офис на Първа източна международна банка АД и бизнесцентър, което да не е било обект на многостранен анализ, проучване и вариантно съпоставяне, включително и при дефиниране условията на задачата. Правилността на решението зависи от точно формулираните изисквания, предпоставки и критерии. Затова от самото начало трябваше да се отговори каква точно сграда ще се строи.

Функционална и високотехнологична

Това се подразбираше от факта, че проектът е насочен към следващото столетие. Проблемът беше, че трябваше да се достигнат международни качествени стандарти, като се запазят българските ценови нива – сериозно предизвикателство пред собствения ми немалък теоретически и практически опит. Резултатът е една много икономична сграда / под 600 щ.д./кв. м РЗП / в съчетание с уникални технически решения: скелетно-безгредова стоманобетонна конструкция на оси 6,0 / 6.6 м с големи до 3 м еркери, вътрешни пробивки, перфорирани греди; специални стоманени конструкции – пространствена „Z“-образна ферма, конструкции за глобуса и за конзолната хеликоптерна площадка с диаметър 24 м; фундиране с две подземни нива при високи подпочвени води и комплицирана подземна инфраструктура в непосредствена близост до метрото; специална система за леки окачени фасадни стени – структурен тип, Schuco SG 50, допълнена с нови профили и детайли поради сложната геометрия на фасадата; приложение на многослойни алуминиеви панели Quadro Clad на Luxalon за фасадна облицовка; пълна климатизация с авангардна VRV Daikin система /totalните разходи за електроенергия за 6000 кв. м площ са по-малки от разходите, които ПИМБ АД е правила за предишните си няколко офиса с площ около 2000 кв. м/; система за интегриране на всички инстала-

ции в окачен таван с височина 2.1 м.

Банкова сграда с оригинален и силно въздействащ образ

Това изискване на инвеститора за въпроса за архитектурната личност на бъдещата сграда върху новата на установения стереотип на банка. Сградата трябваше да с приемя недвусмислено и предизвикателно като банкова – ето защо бяха използвани средства с установени кови значения: блестяща стъклофасада, представителност, ресурсаща импозантност, но без да определящи за художествената идентичност. Проблемът остана как да се запази формата и в това отношение имам пълна свобода. Чувствайки дължен и се опитах да реабилитирам изкуството в архитектурата – постигна относително самостоятелност и по този начин по-убедителни послания и силни емоционални въздействия. Опитах се да създам художествен образ чрез разкритието на условията на възприемане на сградите и интериора – те могат да синтезират в специфични информационно-емоционални качества, без да бъде нарушена тектониката и идентичността на формата и това съществуват по две композиционни решения: обусловеност на фасадното решение от градоустройствения контекст и контрастиране на интериора с активен емоционален потенциал.

Сградата е част от „П“, застроеността свързано с два калкана и разтегляне се по бул. „Т. Александров“ фасаден фронт. Обърнатите към страничните улици фасади имат традиционни ритми, гарантиращо неутрална форма за бъдещите обеми; към булеварта северната фасада е силно пластична с едри, геометрично изчистени форми – това се налага от липсата на естествен осветление и хвърлена сянка и от динамичното движение по булеварта изискващо бърз и точен прочит. Фасадата е структурирана от входа и излизама към фланговете с преминаващи вертикални към хоризонтални от драматичен контраст към силния и единен силует, като от различни гледни точки се запазва лийтмота за развитие и усещането, че динамиката произлиза от вътрешността. В интериора ниските конструк-

THE ARCHITECTURE OF FEI BANK'S HQ

The architect of the project reveals details about the design process.

J. Tillev

сочини трябваше да бъдат преодо-
ни чрез обединяване на простран-
тата около просторен атриум. Прегра-
те са стъклени и условни. Въздух и
светлина изпълват преливащите се
теми и им предават лиризм и топлот-
на, независимо от технологичния
материал. Атриумът издига пространства-

та по вертикала и превръща работното всекидневие и деловите отношения в духовно извисено преживяване. Той създава невидимия, но задължителен синтез на „вътре“ и „вън“. За да засили този процес, продължих част от фасадните повърхности в атриумното пространство, като запазах огледално-

то остъкляване. При движение отраженията непрекъснато се променят, променя се и светлинното моделиране на елементите и интериорът се изпълва с живот, който исках да утвърдя пред силата на парите и институционарирането им чрез архитектурата.

Поне така си мисля.

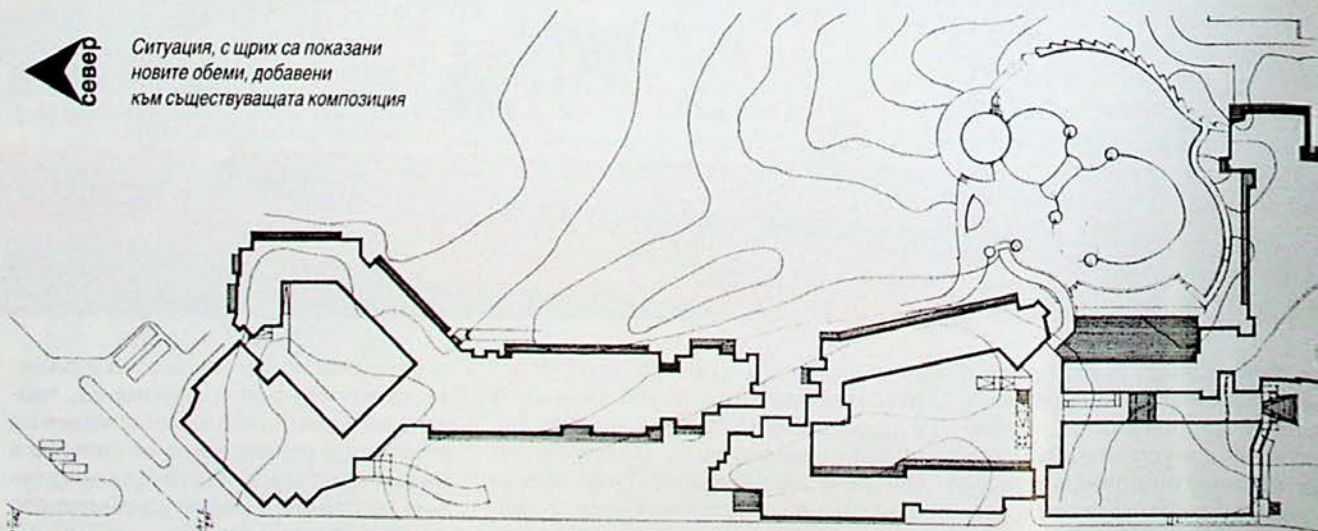
ОТНОВО ЗА ХОТЕЛ „СОЗОПОЛ-НЕСЕБЪР“ В СЛЪНЧЕВ БРЯГ

Реализация: 1967 г., автор: арх. Никола Николов

Реконструкция: 2002 г., автор: арх. Владислав Николов

Ситуация, с щрих са показани
новите обеми, добавени
към съществуващата композиция

RECONSTRUCTION OF A HOTEL

The hotel architecture of the sixties in „Slunchev Bryag“ sea resort deserves to be preserved.
Vi. Nikolov

тава въпрос за реконструкцията на един
ал, който беше емблематичен за 60-те,
е години на миналия век - хотел „Созо-
- Несебър“, първия от така наречените
или - тип манастирски. Това е една мно-
интересна реализация на арх. Никола Ни-
ов, която впоследствие беше многократ-
интерпретирана. Сезонен тип хотел, ре-
в много обеми, навързани около два
еми двора с българско звучене и бъл-
ски дух, един малък пасаж с калдъръм,
ариси, видим бетон, дърво, бели стени,
дка мазилка и видими тухли.
ждате колко елегантно и към днешна да-
вучи това като ансамбъл. В такъв сми-
може би една от най-трудните ни за-
и беше да съхраним тази елегантност.
зчение на годините, обаче, са се появи-
дефектите, произтичащи от избора на
ителните материали и въобще дефек-
е на строителните материали от онова
ме. Видимият бетон на практика от са-
начало не беше качествен. Тухлената
ария в по-големите си части беше по-
разрушена. Забелязваше се едно в бук-
ния смисъл овехтяване на образа на хо-
а, стигащо вече до карикатурност.
шото качество на старите материали от
еди 30 години наложи да се съхрани то-
което можеше реално да бъде запазе-
Успяхме да запазим каменната зидария.
а, както изглежда проста, едва ли сега
намерите майстор, който да я направи
щия вид. А всичко останало за съжа-
ние мина на хубав цвят. Спряхме се на
но цветово решение, което не бих могъл
кажа дали е по-добро или по-лошо, но
в всички положения е по-различно от
а, което беше. Това са мазилки, които
но или късно пак ще имат нужда от ре-
нт, но вече отгук нататък просто ще се
иазва и боядисва. Обогажихме инвалид-
та рампа за единия от двата главни вхо-
Тя е нова, преди я нямаше. Същите ка-
ни, които успяхме да съберем при ре-
нструкцията, вложихме в тази част. То-
е елемент, за който мога да твърдя, че
на автентичен. Едно малко балконче на
актика и сега не се използва, но го за-
ихме, като подменихме парапета с тъм-
зелен от алуминий със същия детайл.
ин бар от дърво пак го има, но в топло-
тно зелено. Стремяхме се вмешателст-

вото да бъде в максимална степен дели-
катно.

Вътрешният двор имаше много характер-
на атмосфера. Тя се запази, като направих-
ме една изцяло стъклена връзка между
двете нива като мост.

Намерихме по-сполучливо място за нов
стопански двор, ориентирахме ресторан-
та в друга посока. Освободихме за ново за-
ведение бившия стопански двор. В случая
сградата само спечели.

Стопанският двор беше интересен, с голя-
ма височина, сега той е покрит. В него за-
пазихме каменната зидария и направихме
интересна версия на луксозен ресторант,
с малко имитация, на ръба на бутафорно-
то - засводяване с кръстати сводове, с ка-
пители от изкуствен камък, с колони, кои-
то са умишлено модерни. Това е една вът-
решна декорация, с огромни полилеи от
ковано желязо, които са насочени нагоре
и осветяват засводеното пространство.

Изградени бяха и допълнително четири по-

малки заведения, за да се създаде една по-
богата гама от обслужване вътре в целия
комплекс.

Реконструкцията се свеждаше до запазва-
не бройката на стаите и най-вече до раз-
ширяването им. Обичайната практика в та-
кива случаи е да се използва балконът или
лоджията и да се придаде към стаята, ка-
то се пристроят нови лоджии и нови бал-
кони. Образно казано, хотелът набъбва,
всичко е изнесено с 1,60 м напред, с нова,
автономна конструкция, на дилатационна
фуга.

Хотелът получава повече звезди, но опас-
ното е, че може да се промени образът на
цялата сграда. Това може да бъде и хуба-
во, и лошо. В случая сме се придържали
към максимална автентичност, към запаз-
ване авторския замисъл на арх. Никола Ни-
колов. Като сменяме материалите, като до-
пълваме с нови елементи, които изглеж-
дат модерни, общо взето гледаме да не из-

• • •

• • •

лизаме от контекста на целия ансамбъл. За съжаление нормативните документи принудиха да променим образа на спазвайки изискването за вертикални балконските парапети. В Слънчев 6 и в повечето наши курортни комплекси има една плавност, една хоризонтална обемните решения, а и на детайлите и в парапетите – една ефирност, белизана. Това, за съжаление, влиза в противоречие с наредба № 5, която изисква, първоначално на парапетите да бъде по-голямо второ – да има вертикални елементи на парапетите. Един такъв малък детайл направо да загрози в буквалния един хотел. В случая направихме компромис между хоризонтални елементи и вертикални. Парапетът вече трябва да е на 110 см, а мозайката, а преди е бил на 85 см, а цията на самия парапет се променя. Ако се разходите тази година в Слънчев 6, ще видите и много грозни гледания. Мерно хотел „Глобус“, който също беше проблематичен и до миналата година когато беше един от най-модерните в курорта. В момента е изтърбушен и за съжаление надали ще придобие отново своята форма, който беше. Ако се разсъждава философски, тези неща малко или много са неизбежни. Тук вече опираме до моралния аспект, който работи по съответната конструкция. Това е малко теоретично, тъй като освен стремежа на титаните трябва все пак да има желание и от срещната страна, т. е. от собствениците. Мнението е, че когато започва реконструкция основното, което е, че архитектът би трябвало да направи, е да да, да прецени какво всъщност е състоянието в старата архитектура. В това решение трябва да има единомислие между собствениците, проектантът, строителят. Много важна ролята на архитекта – да каже, да обясни. Това, което е грозно, едни, за други е красиво. Целта на архитекта, когато започва една реконструкция, е първо да „опипа“, така да се каже, професионално задачата. Да прецени, действително е стойностно като идея, то концепция, ако щете като архитектурно, като градоустройство. Това е въпрос за кова на професионализъм, колкото за професионален морал, на уважение и на легите, работили преди 30-40 години. Черноморието има различни етапи на курортно строителство. Почти изчезват, за съжаление, образците на първия етап, от 60-те години. Казвам „златен етап“, защото при тях можеше да се види една много голяма елегантност, един финес в изразните средства. Няма да го усети и да го запази, а и времето не е на ва. Тази лаконичност, тази белотата, този смисъл, подборът на материали и детайлите – една амфора до класическа, една конзола, една обикновена мазилка, дървена решетка, една дълбока стреха – какъв ефект, каква игра на сенки. Това са все моменти от стария Слънчев 6 и за съжаление огромната част

не съществуват. Но колко е рафини-
е всичко това, как стои леко, въздуш-
росто плува във въздуха и нито може
прибави нещо, нито да се отнеме. Ето
отделни елементи от малки хотели,
но на пръв поглед всъщност не са ни-
особено, но какъв дух, какъв характер
ежават. И с малко декоративни еле-
ти – виждате тази пергола, тези турс-
еремиди, една – две амфори и резул-
т е налице. Няма „италбонд“, няма ог-
ални стъкла. Посочете ми една сграда
нешната архитектура, която да изглеж-
ака.

ериорът на казиното и сега стои модерна
а това е сградата от 58-ма година. И е бъл-
ска, и е модерна, прилича малко на бра-
ска архитектура в стила на Нимайер. То-
а елементи от един период, който те-
ва ще се изследва и за съжаление ще
изследва само по снимков материал. В
и смисъл аз не обвинявам колегите, ко-
работят, времето е такова, но за съжа-
ие това време е като валяк. То прегазва
мачква неща, които след години ще ги
даме в учебниците.

пънчев бряг от първите години, от пър-
градоустройствен план всичко е потъ-
о в зеленина. В момента курортът е не-
като град. Отдалече като силует в близ-
е години ще започне да прилича на Рио
Канейро. Това, което е правено преди
40 години, всъщност е стойностното.
голямо съжаление, защото и аз съм
стник в този процес и до известна сте-
понякога ме е срам. Една малко тъжна
стация. Ако трябва да бъде лакони-
– всеки колега, когато подхожда към
а реконструкция, трябва да намери се-
и, но същевременно да покаже и про-
ионална толерантност, т. е. ако има не-
което притежава някаква стойност, да
о зачертава с лека ръка.

Владислав Николов

Слънчев бряг

ПОЗНАТИЯТ И НЕПОЗНАТИЯТ

Дунка Герганова

**SLUNCHEV BRYAG –
KNOWN AND UNKNOWN**
*Recent development of one of Bulgaria
best known sea resorts has been a failure.*
D. Guerganova

В дълбокия залив между нос Емона и полуострова, на който е разположен Несебър, съществува благоприятно морско течение, изхвърлящо големи количества пясък на брега. Той се трупа на дюни и вятърът незабележимо ги приближава към вътрешността. Една прекрасна гора, превърната в ловен парк, задържаше дюните в пътешествието им. Някога несебърци разказваха, че този ловен парк е на цар Борис III. Именно там в паметните 1958 - 1959 г. започна изграждането на курортния комплекс Слънчев бряг.

Първоначалният градоустройствен план предвиждаше максимално запазване на съществуващата растителност. Пътната мрежа и подземни съоръжения обикаляха дърветата, а арх. Никола Николов с колектив от „Главпроект“ - София разполагаше на мястото хотелите, за да не се секат дърветата. Сградите не бяха с голяма застроена площ, а по-големите се издигаха във височина, за да бъде запазен паркът. Някъде в южната зона, където зелената беше най-богата, под дърветата се разполагаха едноетажни павилиони.

Първоначалният капацитет на комплекса Слънчев бряг беше около 30 хил. легла. До неотдавна (преди приватизацията) в комплекса имаше 108 хотела, повече от 130 ресторанта, атракционни и битови заведения, нощни клубове, барове, дискотеки, център за морски и туристически спорт, медицински оздравителен и рехабилитационен център, детски градини, площадки и басейни, летен театър, открити киноплощадки, поща, банка, полицейски административен център и т. н.

Сега в курорта има и осем пазара, които допринасят в най-голяма степен за принизяването и вулгаризирането

му. Те са типични битпазари с сима и сергийна търговия. Тър са изградили по протежение на те грозни, невзрачни магазинче ито на ниво поглед развалят очарование на изящната архитектура на хотелите, потънали в зеленина. Днес Слънчев бряг отново е огромна строителна площадка, разлика, че новите хотели, които изграждат, са огромни, заемат площ и зелената масово се и. Не се съмнявам, че новите об последица от нов градоустройствен план и искам да вярвам, че то е образен с капацитета на плажната ивица. През 1973 г. с норматив от 25.06. за устройство и експлоатация на плажовете Министерството на народното здраве е постановило, „на един посетител трябва да се гурява не по-малко от 6 кв. м площ за комплексите от 6 до 10 кв. м площ.“ Плажната ивица на Слънчев бряг е дълга 8 000 м, при средна ширина се получават 320 хил. кв. м. При нормативния норматив комплексът трябва да бъде с 32 хил. легла, а при минималния норматив - с 53 300 легла. Градоустройствениците, и собствениците, би трябвало да се съобразяват с капацитета на плажа, когато правят и осъществяват тотално урбанизация. Скоро от някогашната гора да остане само бегъл спомен. Тази природна даденост - плаж и зеленина, ще престане да съществува и лятното напичане ще става поносимо. Това едва ли ще при максималния брой туристи. Не стига, че ще пренаселим косяка и плажната ивица ще бъде неатмосферна, но и продължаваме да им върху пясъка сгради за обществено хранене. Смятам това за абсолютно незаконно, дори за престъпление

о вярвам, че ще се намери един чес-
човек, който да ги премахне. Въп-
и че външно са дървени, схлупе-
някои с привкус на японска архи-
тура, а други имитиращи българс-
а национална архитектура, всички
пом развалят хармонията и очаро-
ието на плажа.

спорно обновените хотели и нови-
отелски сгради имат по-пластич-
архитектура и звучат по-съвремен-
от строените преди 40 години. И то-
е нормално. Но успоредно с отго-
ящите на високи естетически кри-
ии сгради, които правят чест на
гарските архитекти, се строят и
ки постройки - заведения, които
ат вид на пещери, имитиращи къ-
те на Флинстоун и Барни. Правят
огромни фигури на домашния лю-
ец Дино. Експлоатира се един съв-
енен американски фолклор, който
е напълно чужд. Да пренасяме чуж-
транна тематика в собствената си
ана, известна с богатия си нацио-
ен фолклор, е израз не само на без-
ие и лош вкус, а е направо преда-
ство. Винаги съм вярвала в интели-
ността и високия професионали-
на българските архитекти; затова
изненадва подобно „издънване“ и
з такива места като туристически-
комплекси. Подражанието и наци-
лният nihilизъм положително ще
лъснат, вместо да привлекат вни-
ие.

чко това показва, че на Слънчев
г липсва авторитетът на един гла-
архитект, който да контролира и
отява стихийната вълна на прива-
ационната авантюра. Новите соб-
еници идват със съзнанието, че пи-
та „Туризм“ започва с тяхното по-
ване на сцената и този техен нео-
дан ентусиазъм трябва внимател-
да бъде туширан.

...

5

6

7

8

9

- 1 - Пазарът продължава по уличната мрежа на север
- 2 - Допълващо застрояване с градинки и магазини
- 3 - Битпазарът на главната входна на Слънчев бряг
- 4 - Казиното на арх. Н. Николов тече в забвение, а пред него работи и процъфтява странна сграда
- 5 - "Балдуинова крепост" в странна мрежа
- 6 - Допълващо застрояване по уличната мрежа
- 7 - Пещерата на Флинстоун
- 8 - Ресторант на плажната ивица с японско звучене
- 9 - Друг ресторант на плажната ивица

Днес цялостното впечатление за Слънчев бряг е липса на уредба и координация. Особено ме напраща фактът, че разкошното казино на арх. Никола Николов тъне в забвение, а една невзрачна барака, изградена пред него, работи и процъфтява.

Бар-вариетето с цялото си величие като архитектура, функционалност и териор е занемарено, а новата "Клуб Данс", имитираща камуфлажна псевдоархитектура на атракционите заведения в Лас Вегас, имитира функциите.

Архитектурата е онова нещо, което, в вида си, функционалната си композиция възпитава обитателите си. Действа на подсъзнанието, гражда трайни естетически критерии. Днес се прави всичко възможно да се разрушат здравите устои на нацията, то й се натрапват чужди обекти. "Клуб Данс" е идеален пример за това. Не се сърдя на архитекта, който го е проектирал, а на одобрителните институции, допуснали построяването в този вид.

Слънчев бряг в основната си структура е изграден от хубави и сериозни "пипнати" сгради. Това, което днес го загрозява, са малките обеми, допълващото застрояване, обслужващата търговията и общественото хранене. При едно разумно управление, без сериозно обсъждане на проблемите на комплекса би могло да се постигне прочистване и така да се върне красотата и хармонията на Слънчев бряг.

По инициатива на Съюза на българските архитекти и на Министерството на териториалното развитие може да се организира национална конференция съвместно с новите собственици, за да бъдат обсъдени проблемите, показател за нуждата от подобряване са забележките и оплакванията на туристите, а перспективите на бизнеса зависи от тях.

диалог на епохите

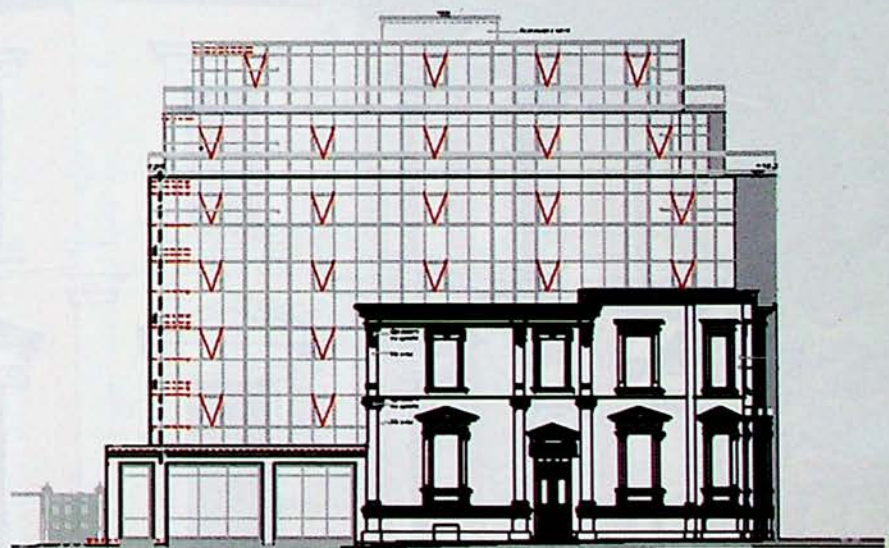
хотелът на ъгъла на ул. "Шипка" и ул. "Кракра" в София

Автор: арх. Пламен Мирянов

Проектът за хотел на ъгъла на ули-
ци "Шипка" и "Кракра" буди инте-
рес, най-малко защото се намира в
уважавана архитектурно и градоу-
стройствено среда. Това е са-
моден център на столицата, наситен
с архитектурни, исторически и худо-
жествени паметници. В непосредств-
ена близост са Домът на САБ, Рек-
торатът на Софийския университет,
градната библиотека. Новата сгра-
да се вписва в оформянето на ра-
мения на Докторската градина от юг,
която би трябвало да наложи по-
строителна градоустройствена дисцип-
лина, подвеждане на корнизи и висо-
та към околното съществуващо
оформяване.

Сградата с обща височина 21 м (7
етажа) съдържа паркинг за
автомобила във втори сутерен,
спортно-рекреационен център (пър-
ви сутерен), приемна част с ресто-
рант, бар, луксозни магазини и бан-
ков офис на партера, конферентна
зал на първи етаж; останалият обем
е от хотелски стаи и апартамен-
ти, общо 96 легла. Следвайки нор-
мативните изисквания и тези на
КЗ, новите фасади са решени с
отстъпи след петия етаж. Целта е да
се формират междинен корниз на кота
25 (15 м над котата на тротоара),
което да омекоти силуетното въз-
действие и да внесе един по-прием-
лив мащаб. Надеждата на авторите,
че стъпаловидните отстъпи
създават "впечатление за леко
на сливане с небето" според мен
е изразителна. Надделява впечатлени-
ето, че те са продиктувани по-скоро
от стремеж към максимално усвоя-
ване на строителното петно.

Първият на парцела бе зает от две-
етажна сграда – паметник на култура,
която бе доведена до полуразру-
шен вид – нарочно или поради не-
брежност. Изискванията на НИПК са да
се запазят (всъщност да се възста-
нови) ...

Фасада по ул. "Шипка"

Фасада по ул. "Кракра"

• • •

новят) двете улични фасади, които да се вкомпонират в новия обем. При това положение авторите нямат голям избор, освен да заложат в основата на архитектурната композиция контраста между старата, богатата на пластика и детайл архитектура, и гладките, максимално изчистени стъклени повърхности на новата. Не съм напълно сигурен кому принадлежи „патентът“ за този, по същество постмодернистичен, похват

– запазване и вкомпониране на исторически фрагменти като цитати в контраст с новото застрояване. Възможно е да е на Роберт Вентури – във всеки случай такова мислене е в духа на неговите идеи за „украсената барака“. У нас за първи път този похват бе приложен в новата сграда на мястото на старото столично кметство в Градската градина. Там той бе компрометиран – предполагам след изменения на първоначалния замисъл в хода на строителството.

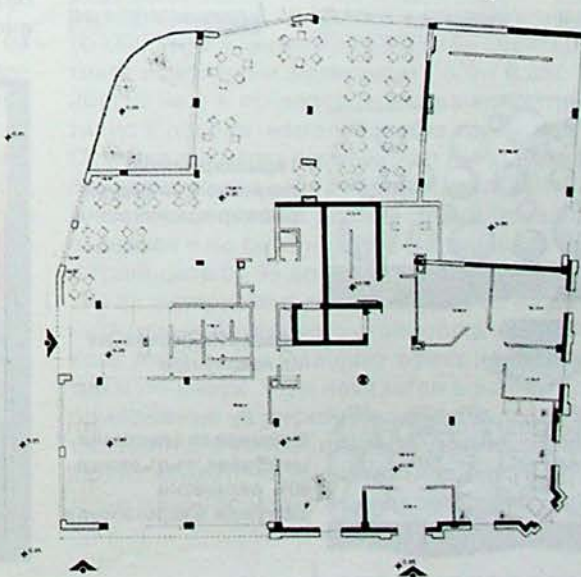
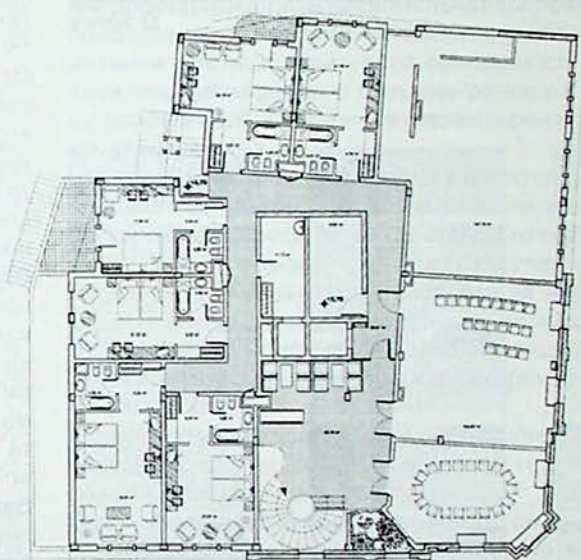
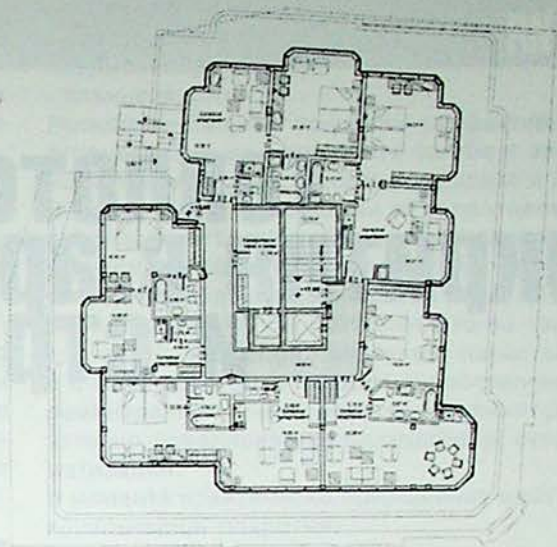
По този повод един архитект (Шинков) използва не съвсем удачно, но изразителна метафора: „стар човек във фрак, но с цървули“. Това е доста по-добър вариант от този при сградата на БНП-Парк в пл. „Батенберг“. Не отричам художествената смелост и смелостта на похвата – вижда се резултатът може да бъде и доста лош. Опасността идва от това, че се използва не заради своя художествен потенциал, а като средство

правдае разправата с архитек-
и паметници.

Дженкс знаем, че архитектур-
творба позволява множество
рпратации, често неочаквани и
пременно съвпадащи с намере-
на нейния създател. Авторите
пслат своята архитектура като
ог на епохите. Дано да не се
ете и като „поредният архитек-
н паметник, принесен от собст-
ка в жертва на печалбата“.

Лило Попов

ТОПЛОТЕХНИЧЕСКИТЕ ПОКРИТИЯ В АРХИТЕКТУРАТА И СТРОИТЕЛСТВОТО

кратък преглед

Арх. Огнян Симов

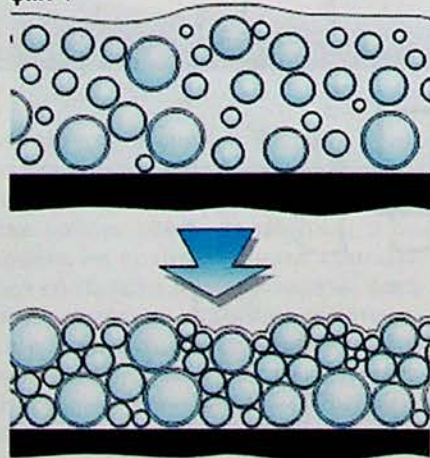
THERMAL INSULATION

A survey of latest products in the building industry
O. Simov

фиг. 1

Whirlpool R-value: 0.64	CC-20	Subtle Mist R-value: 0.63	CC-21	Evening Sky R-value: 0.61	CC-22
Barkley Cream R-value: 0.64	CC-29	Light Sand R-value: 0.67	CC-30	Temple R-value: 0.66	CC-31
Silverberry R-value: 0.60	CC-34	Beige Mirage R-value: 0.66	CC-39	Mist R-value: 0.67	CC-40
Land Grey R-value: 0.62	CC-47	Feather R-value: 0.62	CC-48	Daylight R-value: 0.67	CC-49
Redemption White R-value: 0.64	CC-54	Down R-value: 0.67	CC-57	Light Lime R-value: 0.63	CC-58
Charonney R-value: 0.64	CC-64	Subtle Sage R-value: 0.64	CC-66	Highgate Green R-value: 0.64	CC-67

фиг. 4

Термокерамично
покриве във вид на
разтвор при нанасяне

Процес на изсъхване
на покривето

Формира се еластична
мембрана, съдържаща
60% силикатни
вакуумни микрокапсули

В резултат на настъпилите през последното ление политически промени бяха разсекретени технологии, прилагани преди това основно във то производство.

От друга страна непрекъснато растящите разходи работката на нови материали и изделия прин водещите високотехнологични компании да тър тища за повишаване на ефективността в произв то чрез по-голяма серийност и обем. Това позво кои компоненти, произвеждани по все още секр енологии, да станат достъпни за по-широко прил Обикновено става дума за продукти, произвеж непрекъсваеми процеси и при екстремни условия изводство - вакуум или високо налягане, особен ки или ниски температури, чиста среда и други. ритет за адаптация към масово производство са материали, които не изискват скъпи суровини, а та уникалност и висока ефективност е резулта всичко на новаторска технология.

Важен тласък в създаването на принципно нови и онни материали даде развитието на космическите вания. Условията на открития космос и екстремни ации при навлизане в земната атмосфера наложи да разработени принципно нови материали.

В резултат от действието на гореописаните про появиха редица нови строителни материали - по лепила и добавки. Макар някои от тях да са вс експериментален стадий на развитие, на пазар

съществат продукти с готовност за масово приложение. Невъзможно е дотук с особена сила се отнася за топлотехническите покрития.

Топлотехническите покрития представляват бои, лакове, китове и шпакловки, които след изсъхването образуват слой, подобряващ съществено топлотехническите качества на обработваната повърхност в определена насока.

Максимално дебелината им е до 1 мм.

Топлотехническите покрития се разполагат само като *еден слой* на определена конструкция, ориентиран въздушната среда, с която тя граничи. Единствено това условие те могат да изпълняват топлотехническите функции. Нанасянето на други покрития върху тях е недопустимо, тъй като драстично се намалява или напълно се елиминира ефектът от приложението им.

Топлотехническите покрития са сполучлива алтернатива на топлотехническите фолии /най-вече алуминиево-фолии/, термотапетите и други рулонни материали. Съпоставими топлотехнически характеристики те имат редица предимства, а именно:

1. Плеснесто нанасяне върху сферични и други сложни повърхности или на труднодостъпни места;

2. Възможност за полагане само в районите, където е необходимо да се подобрят топлотехническите параметри на конструкцията, без рязка, забележима граница с околните декоративни покрития;

3. Забележимо нарастване на дебелината на нанасяне в отговорност с топлотехническите показатели, които трябва да бъдат постигнати;

4. Добра адхезия с обработваната повърхност без необходимост от лепила и без риск от отлепване в процеса на експлоатация;

5. Образуване на стабилен непрекъснат филм върху обработваната повърхност без съединителни фуги и припокривания.

От друга страна топлотехническите покрития са алтернатива и на традиционните декоративни материали - бои, нововъведени тапети и други. За разлика от тях те не само имат декоративно повърхностна с външните организиращи конструкции, но едновременно с това повишават топлотехническата им ефективност.

Класифицирането на топлотехническите покрития се базира на различни физически принципи.

Топлотехническите качества на част от покритията се определят от оптимална за целта на приложение *излъчвателна и отражателна способност* в инфрачервения спектър /група 1/.

Част от покритията са топлотехнически ефективни благодарение на *ниската си топлопроницаемост* /група 2/.

Покритията, съчетаващи и двата физически принципа, се определят като топлотехнически покрития с *комбиниран ефект* /група 3/.

Представителите на тези групи се използват за решаване на различни проблеми в архитектурата и строителството - основно в посока икономия на енергия и подобряване на микроклимата на жизнената среда.

Използването и ефективно приложение е необходимо при познаването специфичните характеристики на всяка група покрития.

Зависимост от *излъчвателната и отражателната*

способност в инфрачервения спектър в рамките на група 1 различаваме следните подгрупи покрития:

- нискоизлъчващи;
- термоабсорбиращи;
- слънцезащитни.

Нискоизлъчващите покрития са ефективно средство за ограничаване на топлинните загуби и за подобряване на топлинния микроклимат в сградите и помещенията. В действащите у нас норми за съпротивлението на топлопредаване $1/\alpha$ на повърхностите на ограждащите конструкции са заложили твърди стойности. При нанасянето на нискоизлъчващо покритие върху дадена ограждаща конструкция съпротивлението на топлопредаване $1/\alpha$ на обработената повърхност нараства значително, а с това нараства и общото съпротивление на топлопреминаване на конструкцията. Крайният резултат е осезателно намаляване на разходите за отопление и климатизация.

В момента практическо приложение имат два типа нискоизлъчващи покрития:

- металосъдържащи нискоизлъчващи покрития;
- нискоизлъчващи полимерни покрития.

Металосъдържащите нискоизлъчващи покрития (МНИП) представляват емулсии на смоли с пълнител микронни метални частици. Най-често срещани са емулсиите на алкидна, силиконова и битумна основа с метален пълнител алуминий. Притежават характерен *сребрист цвят* (*bright silver*).

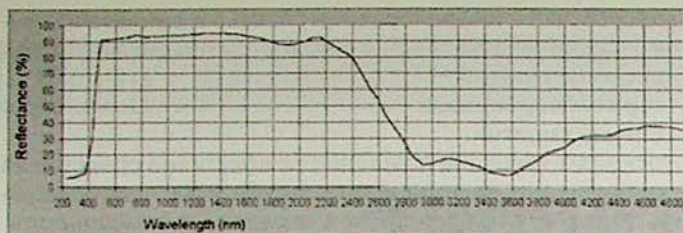
Нискоизлъчващите полимерни покрития представляват специални полимери или съдържат пигменти, свързани в хибридни полимери. Те са сравнително нов продукт, създаден въз основа на опита, натрупан при разработката на нискоизлъчващи покрития за военни нужди и СТЕЛТ-технологията. Нискоизлъчващите полимерни покрития имат фиксирана, но относително по-богата цветова гама, като представя за характерните разцветки дава фиг.1⁽¹⁾.

Физическият модел на функциониране на нискоизлъчващите покрития се доближава до теоретичната абстракция "абсолютно бяло тяло".

Топлотехническата им ефективност се определя преди всичко от *степената на излъчване (на чернота) ϵ/ϵ - emissivity* (САЩ), *emissiongrad* (Германия)/. Тази характеристика е изключително важна, тъй като участва в изчислението на лъчевата компонента на съпротивлението на топлопредаване $1/\alpha - \alpha$. Степената на излъчване ϵ на различните типове нискоизлъчващи покрития варира в границите 0,20 - 0,68 и е относително постоянна като величина в целия инфрачервен спектър /при стандартните покрития и материали - 0,9 - 0,95/. Колкото стойността на ϵ е по-ниска, толкова покритието е по-ефективно в посока намаляване на топлинните загуби.

Отражателната способност R [%] дава допълнителна представа каква част от попадналата лъчева енергия върху повърхността на дадена ограждаща конструкция се отразява и не се конвертира в топлина. Обикновено R е в границите от 35 до 55% при нискоизлъчващите покрития за интериорно оформление и от 65 до 85% за външните покрития. Колкото стойността на R е по-голяма, толкова енергоспестяващият ефект на съответното покритие е по-висок. Този показател е важен при евентуално приложение на нискоизлъчващите покрития като слънцезащитни в умерените географски ширини.

Приложението на нискоизлъчващите покрития за оформление на вътрешните стени повърхности трябва да ста-

фиг. 2

ва след внимателен анализ, тъй като се намалява количеството конвертирана в топлина лъчева енергия. Вследствие на това повърхностната стенна температура спада и рискът от поява на конденз се увеличава.

Термоабсорбиращи покрития

Притежават висока абсорбционна способност на лъчиста енергия в целия инфрачервен спектър, като се доближават по характеристики до абсолютно черното тяло. Имат относително ограничено приложение като покрития на слънчеви колектори и покривни покрития в северни райони. С оглед максимална топлотехническа ефективност са черни на цвят и с матова повърхност. Поради големите температурни разлики и високите абсолютни температури термоабсорбиращите покрития трябва да притежават висока и трайна еластичност. С най-голямо практическо приложение на този етап са термоабсорбиращите покрития на силиконова основа.

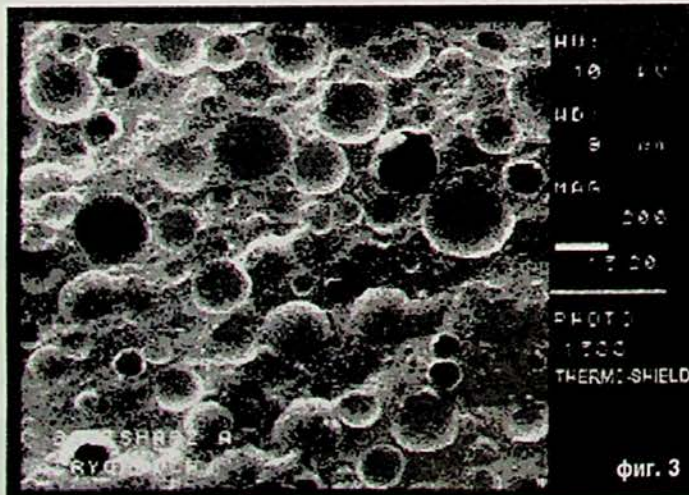
Слънцезащитни покрития

Приложението на слънцезащитните покрития е насочено към предпазване на сградите от слънчево прегряване през лятото. Този проблем става все по-актуален в условията на глобалното затопляне, даващо отражение на климата и у нас.

Съвременните слънцезащитни покрития трябва да притежават следните качества:

- максимално да отразяват слънчевата радиация през деня;
- максимално да излъчват натрупаната през деня топлина към околното пространство през нощта /режим на собствено излъчване/;
- дългосрочно да запазват качествата си в условията на екстремни температурни деформации /нагряване-охлаждане/ и замърсяване на околната среда.

Физическият модел на функциониране на слънцезащитните покрития може да бъде характеризирани с теоретичната абстракция "селективен отражател (излъчвател)". На слънчевото греене те реагират като "абсолютно бяло тяло", а на останалата част от инфрачервения

фиг. 3

спектър - по-близко до "абсолютно черното". Най-важната топлотехническа характеристика на слънцезащитните покрития (СЗП) е тяхната *отражателна способност* R [%] на слънчево греене - видимия и инфрачервен спектър (NIR) /дължина на вълната на слънчевото греене 0,41 - 2,5 mm/. За да бъде максимално ефективно слънцезащитно покритие, то дългосрочно трябва да е близка до 1. Отражателната способност трябва да е близка до 1 /обикновено се контролира период от 3 години/. Постигането на това качество на СЗП зависи от:

- количеството и вида на белия пигмент в покритието;
- Най-високи рефлексни качества показват СЗП с TiO_2 в обемен процент над 5%. За да бъдат топлотехнически ефективни, СЗП трябва да бъдат само бели (или бяло-рабелни) на цвят;
- способността на покритието да се самоочиства от замърсяване (познато като Лотус-ефект). В процеса на самоочистване ефективността на покритието намалява с около 20 - 30%. В някои случаи се предвижда специална добавка за целта, а при липса на такава т.нар. Gloss-coat като последен завършващ слой.
- На практика при изпълнение на горните изисквания СЗП постига отражателна способност R [%] на СЗП в NIR в границата 80-90 %⁽²⁾, като покритията с най-добри качества дългосрочно запазват стойност над 85%. Благодарение на своя характеристика СЗП рефлектират в максимална степен слънчевото греене през деня, съществено намалявайки конвертираното количество лъчева енергия в топлина на повърхността на ограждащите конструкции. Спектралната отражателна способност на единичен тип СЗП се илюстрира от графиката на *Степен на излъчване* ϵ /emissivity, emission coefficient/. Повърхността, обработена със СЗП, е желателно да има максимална, т.е. близка до 1. Тази характеристика на СЗП им позволява максимално да излъчват прегряването към околното пространство натрупаната в резултат на слънчевото греене през деня топлина. На практика ефективността на СЗП варира от 0,80 до 0,90, средно 0,85 за целия температурен диапазон на собствено излъчване, характерен за жилищни конструкции (дължина на вълната на слънчевото греене 0,41 - 2,5 mm). Ограничаващ фактор при приложението на слънцезащитните покрития е невъзможността за оцветяване на конструкциите. задължително трябва да бъдат бели /ултрабелни/. За да изпълняват оптимално топлотехническите функции.

Възможни са различни фактури, но максимална топлотехническа ефективност се постига, когато покритието е нанесено върху гладка основа и самите те имат гладка собствена повърхност.

Приложението на слънцезащитните покрития в жилищата на острокоинентален климат трябва да се извършва след комплексен анализ. През зимния период те пречат за един по принцип благоприятен процес, какъвто е мултиплицирането на слънчева топлина от стенните и покривните конструкции.

Покритията с ниска топлопроницаемост формират втората основна група на топлотехническите покрития /група 2/.

Приложението им първоначално е насочено за намаляване на контактната температура на материите, докосвани на допир и създаващи топлинен дискомфорт до тях - бетон, метали и други. Впоследствие се постига антикондензен⁽²⁾ и енергоспестяващ ефект, което разширява сферата на приложението им. Атерматива на рулонните материали като корка

етановите тапети, перлотапетите, както и на дървено-облицовка. От покритията с ниска топлопроницаемост реално практическо приложение имат термокерамичните и полиуретановите покрития.

Термокерамичните покрития (ТКП) представляват разтвори на синтетични смоли с изолационен агент керамични силикатни, алумо-силикатни микрокапсули (30 - 150 микрон диаметър). С индустриално значение на този етап са монокомпонентните покрития на акрилна основа (водоразтворими), но са известни сполучливи двукомпонентни състави на база епоксидна смола. На фиг. 3 е показана повърхността на ТКП (60% керамични капсули в веществото), заснета при увеличение 200 пъти посредством електронен микроскоп.

Нанасянето върху строителните конструкции се извършва с валик или четка. Дебелината на нанасяне варира от 0,3 до 0,8 мм. Фиг. 4 илюстрира процеса на нанасяне на ТКП и образуването на сухия изолационен слой (60% керамични капсули).

Полиуретановите покрития с ниска топлопроницаемост са относително по-слабо разпространени. Имат общ изход с огнезащитните бои за метални конструкции. Препоръчват се разпенващ агент, осигуряващ набъбването им при нанасяне до около 1 мм дебелина.

Важната топлотехническа характеристика на този тип покрития, определяща и физическия модел на функциониране, е тяхната топлопроницаемост (*Wärmeisolefähigkeit* по DIN) (4).

Определя се от коефициентът на топлопроницаемост b (β)

$$b = (\lambda \cdot c \cdot \rho)^{-1/2} (*)$$

където топлопроницаемостта обуславя висока контактна температура за стенните повърхности на помещенията и минимална температура на обзавеждането (преди всичко вътрешните стени на повърхности на външните стени през зимния период), но освен това е определяща за антикондензните и енергоспестяващите качества на покритията.

Топлопроницаемостта зависи:

1. от термокерамичните покрития - от процентното съдържание на керамичните капсули, от техния вид, от относително коефициента им на топлопроводност, топлинен капацитет и тяхната плътност;

2. от пенополиуретановите покрития - от степента на разпенване на полиуретана, която е определяща за реалните коефициенти на топлопроводност и плътност, а също така и от базисния топлинен капацитет.

3. от притежаване дадено покритие ниска топлопроницаемост, гарантираща му необходимите за практическо приложение качества, параметрите във формулата (*) е важно да имат следните стойности:

1. Коефициентът на топлопроводност λ - не повече от 0,07 W/m.K;

2. Специфичен топлинен капацитет c - не повече от 0,4 kJ/kg.K;

3. Плътност ρ - не повече от 200 kg/m³.

Този тип покрития трябва да притежават минимална хигроscopicност. Дори и малки количества влага в тях рязко повишава топлопроницаемостта и компрометира функционането им.

Важната особеност на покритията с ниска топлопроницаемост е тяхното приложение във всички случаи, когато е необходимо дадена конструкция да има висока контактна температура, т.е. да е топла при допир. Популярно е приложението им като антикондензни покрития. Благодарение на високата си повърхностна температура те интензивират лъчевия топлообмен в помещенията и ограничават топлинните загуби. Редица източници сочат този

тип покрития като създаващи най-благоприятен микроклимат и топлинен комфорт (5).

Температурната разлика в граничния слой "въздух-стенна повърхност" за едно традиционно термокерамично покритие ($b = 1,68 \text{ W.h}^{1/2}/\text{m}^2.\text{K}$) в сравнение с обикновената латексна боя ($b = 18,3 \text{ W.h}^{1/2}/\text{m}^2.\text{K}$) се илюстрира най-добре посредством термография - разлика от 3,25 °C (6) /фиг. 5/.

Покритията с ниска топлопроницаемост, предлагани на пазара, са подходящи преди всичко за вътрешни стенни покрития. Възможно е да бъдат оцветени в светли цветове, тъй като по-големи количества пигмент влошават топлотехническите качества на покритието. Възможни са различни фактури, но с оглед максималната топлотехническа ефективност се предпочитат покритията върху гладка основа и формиращи гладка собствена повърхност.

Покритията с ниска топлопроницаемост са водо- и влагоустойчиви. Позволяват многократно почистване /измиване/. Покритията на акрилна основа, особено тези с високо съдържание на керамични капсули, са чувствителни на механични въздействия. Пенополиуретановите покрития притежават добра еластичност и са по-устойчиви на механични повреди. Термокерамичните покрития на епоксидна основа са с най-високи якостни качества, но са твърде скъпи и трудни за нанасяне.

Топлотехническите покрития с комбинирано действие /група 3/ обединяват принципите на действие на покритията от групи 1 и 2 и включват две подгрупи - комбинираните слънцезащитни покрития и комбинираните нискоизлъчващи покрития.

Комбинираните слънцезащитни покрития са тясно свързани с американската космическа програма. Успешното използване на микрокерамичните капсули за създаване на защитната обвивка на космическата совалка и за рефлексните покрития на космически апарати възбуди интерес към прилагането им и в други индустриални сфери. Комбинираните слънцезащитни покрития предлагат съчетание от висока отражателна способност на слънчевото греене, висока излъчвателна способност в режим на собствено излъчване и ниска топлопроницаемост. Енергоспестяващият ефект от приложението им, изразяващ се в намаляване на разходите за климатизация, е с над 10% по-висок в сравнение с обикновените слънцезащитни покрития /група 2/.

Комбинираните нискоизлъчващи покрития все още се намират в експериментална фаза на развитие. Близки до приложение в реалната практика са вътрешните стенни покрития от този тип. Направените експерименти показват чувствително намаляване на топлинните загуби без риск от понижаване на контактната температура "вътрешна повърхност - стена повърхност" и елиминиране на опасността от конденз. Особен ефект се очаква от приложението им при т.нар. контролиран нестационарен режим на отопление, съответстващ на функционалния денонощен режим при ползване на помещенията.

Източници:

1. Radiance Engineering Guide, ChemRex Inc. 1998
2. Joe Raver - SPM-Thermo-Shield- Annual Report Edition, 1999, South Dakota, USA
3. Hauser Laboratories, Boulder, Colorado - Test Report No: E87-0839, Annual Report Edition, 1989
4. Arch. Dipl.-Ing. Renate Hammer, Dipl.-Ing. Patrick Jung, Beton in Solararchitektur, Masterthesis, Donau Universität Krems, Ausgabe, 2000
5. Prof. Dr. Ing. Lothar Siebel, WFA - Institut FH Aachen, Bauphysikalischen Stellungnahme WS-B, 18-04-99
6. P.f 1.8, 01/07/1985, Ispezione termografica, Laboratorio di Ricerche di Fisica Tecnica, ISTITUTO GIORDANO, Bellaria (FO), Italy

БЕНЧЕВИ баща и син - архитекти в Германия

Христо Анастасов

Андрей Илиев Бенчев

TWO BULGARIAN ARCHITECTS
Andrey Benchev (1911-1974) has worked as an architect both in Bulgaria and Germany. His son Andrey Benchev Jr. (b. 1948) has worked, among other projects, on the reconstruction of the „St. Nikolaus“ quarter in Berlin.
Ch. Anastassov

Андрей Андреев Бенчев

Между редицата български архитекти, които с успех защитават равнището на архитектурното творчество у нас в някои големи градове на Германия, особено внимание заслужават баща и син Бенчеви. Годици наред те успешно творят в страната, където много българи от поколението преди Първата световна война получиха своето архитектурно образование.

Бащата Андрей Илиев Бенчев, роден в София през 1911 г., завършва гимназия тук, а архитектура - в Дармщат/Германия/ през 1934 година. Завърнал се в родината, той работи в Министерството на строежите и пътищата, където наред с това печели и редица общи конкурси. В резултат на успешното му представяне му възлагат важни и сложни задачи. Най-съществени неговите творби през периода 1935 - 1940 са: хирургическата клиника към Университетската болница, Химическият факултет към Софийския университет, санаториумът за гръдоболни в планинската местност Радунци. Друга престижна задача му се възлага от Министерството на външните дела, което го командирова в Берлин като главен архитект на Българската легация да ръководи строежа на нова сграда на представителството /1940 - 1945/. Той оползотворява този престой, като подготвя и защитава докторска дисертация във Висшето техническо училище в Берлин Шарлотенбург.

След поражението на Хитлеровия Райх /1945/ д-р арх. Андрей Бенчев успява да преодолее всички трудности и се връща в София. Постъпва в ЦАПО и „Главпроект“ и същевременно работи като хоноруван асистент в катедрата „Жилищни сгради“ с ръководител проф. арх. А. Дамьянов. Приет е сърдечно от студентите, защото умее с много чувство за хумор да им вдъхне любов към професията. Андрей Бенчев оползотворява времето на отпуските да разкрива и проучва основно оцелелите национални архитектурни паметници. Заедно с още двама ентузиаста като него - видните архитекти Георги Репински и Асен Стоичков, полага осно-

вите на ситенно заснемане на останали паметници на родината архитектура. В ателие № 5 на ул. „Пирот“ после в „Главпроект“ Бенчев създава дружка атмосфера, дължи и на неговото изискане за хумор. Надарен и с художествено усет, той охотно помага на колеги при решаването на трудни естетически проблеми на архитектурни проекти. Толкова повече съжаляват колеги от ателието, когато успешната работа там трябва да се прекрати, защото е уволнен от „народната власт“ то политически неудобен.

Възможностите му използват и неговите деца. Бащата и син Бенчеви са архитекти в град Котбюс, където той е принуден да търси самоподхранване. Тук той работи като уредник и ценен специалист до своята смърт през 1974 година. Прокуден от родината, той остави след себе си много в нашата културна общност. Неговият син Андрей Андреев Бенчев, с майка германка - Илзе Аугустова, е роден в София през 1948 г. Завършва гимназия в родния град през 1966 г. и следва архитектура през 1966 - 1971 в престижното Висшето училище по архитектура и строителство във Ваймар, прочута школа, през 20-те години на XX век се развива като движение „Баухауз“, разглеждано като основа на модерната архитектура в Европа.

Предвидливият баща насочва сина си към софийския архитектурен факултет, а към световноизвестната Висша школа, защото знае, че и младши може да бъде обявен за политически неудобен от „народната власт“. Завършил успешно архитектурния отдел на Висшето училище по архитектура и строителство във Ваймар през 1971/1, той практикува междувременно в Строителната академия на ГДР. Следният на историческата ВАУКОН, основана още през XIX век, е немски германски архитект и теоретик Карл Фридрих Шинкел /1781 - 1841/. Той е троил за нея специална сграда, която в последствие паметник на архитектурата. Младият архитект Бенчев

Института по сградостроителство
доустройство към тази академия,
то работи под ръководството на
ия архитект на ГДР проф. Хензел.
Четиримесечната практика в тази
стижна среда затвърждава и обо-
ва познанията, придобити във Вай-

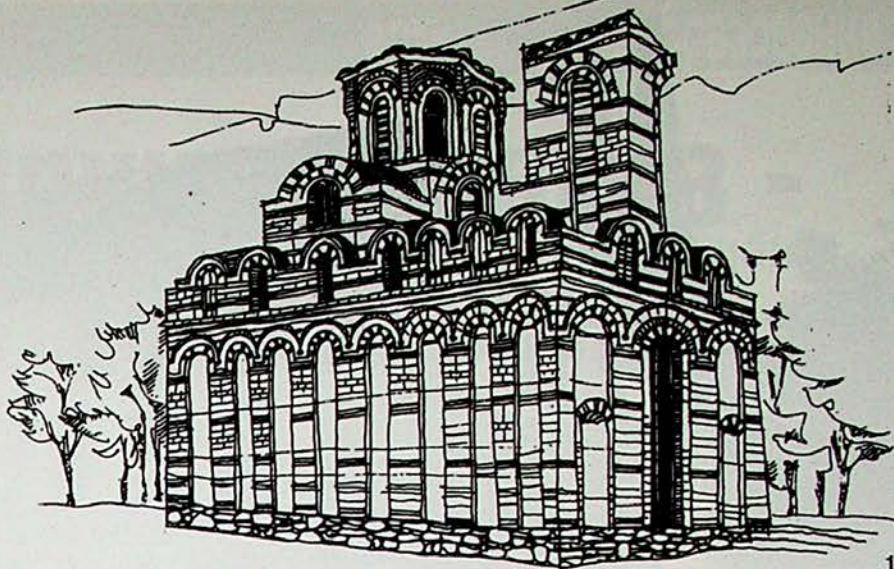
з следващия период /1972 - 1973/
дият архитект работи вече като спе-
лист в проектантския отдел на
ителния комбинат за жилищни и
ествени сгради. Плод на неговото
чество тук са реализирани проек-
та различни обществени сгради и
ен проект за комплекс за отдих в
орския център Ейзенхютенщат.

на германка, съпруг на германка и
ща, прокуден от родината, млади-
енчев съвсем не пренебрегва тази
на. Той отбива военната си служ-
1973 - 1975/ в България, като през
време е отговорен техник на во-
строежи.

лнил веднъж дълга си към роди-
младият архитект трябва да се
е в Германия, защото не може да
адява, че „народната власт“ ще бъ-
о-снизходителна към него откол-
към баща му, прокуден от страна-
Там обаче му се налага да прие-
ерманско гражданство, изисквано
акона, за да има право на труд в
ната. Така той е приет на длъжност
текст-проектант в държавната про-
нтска организация „Инженерхох-
Берлин“ /1976/, където разработва
ни проекти и планови здания за
строителни обекти в Берлин, ка-
апр. идеен проект за Дом на мла-
а и пионерите в Берлин - Вулхай-
рез 1978 като член на авторски ко-
ив участва в конкурс за общински
ър на берлинския квартал „Мар-
Възложена му е и отговорната и
тижна задача да разработи идей-
радоустройствено решение на ис-
ческия берлински квартал „Свети
лау“.

ерлинчаните кореняци този квар-
свързан с носталгични реминис-
ии за романтичното време от на-
то на XIX век, но е напълно разру-
от съюзническите въздушни бом-
ировки през Втората световна вой-
а младия архитект Бенчев се пада
ната задача да възстанови ориги-
ия архитектурен образ на скъпия
ерлинчани квартал. Това той успя-
стори с майсторство при решава-
на фасадите, но плановото реше-
на интериора е съвременно.

вил се отлично с поставената му
на за реконструкция, архитект Бен-

чев през периода 1980 - 1987 разработ-
ва и редица други проекти за истори-
чески сгради в различни части на Бер-
лин. Наред с това бележи забележи-
телен успех при съвременното проек-
тно решение и реализацията на об-
щинския център в Берлин - Хоеншон-
хаузен заедно с площада.

Успешно разрешил поставените му в
проектантската организация задачи,
арх. Бенчев е повишен в ръководител
на проектантска група /1987/. През
следващия период той ръководи раз-
работването на проект за общински
център на берлинския квартал „Хелес-
дорф“ заедно с монтажни проекти за
редица сгради на общественото об-
служване. Възлагат му и няколко пред-
ставителни обекти от международно
значение като например проект за
представителен ресторант „Берлин“ в
монголската столица Улан Батор, иде-
ен проект за новата сграда на посол-
ството на Китай в ГДР в Берлин - Пан-
ков /1989/.

След обединяването на ГДР с ФРГ
през 1990 - 1993 Бенчев се включва в
творческата дейност на частно архи-
тектурно бюро. По това време той про-
ектира редица обществени сгради,
пример за което е модерно оформена-
та негова канторска сграда на ъгъла на
берлинската „Шосеешрасе“.

Дарбата си на художник график той
изявява в много ръчни скици, нахвър-
лени при пътуванията му в Италия, Пор-
тугалия и в родината.

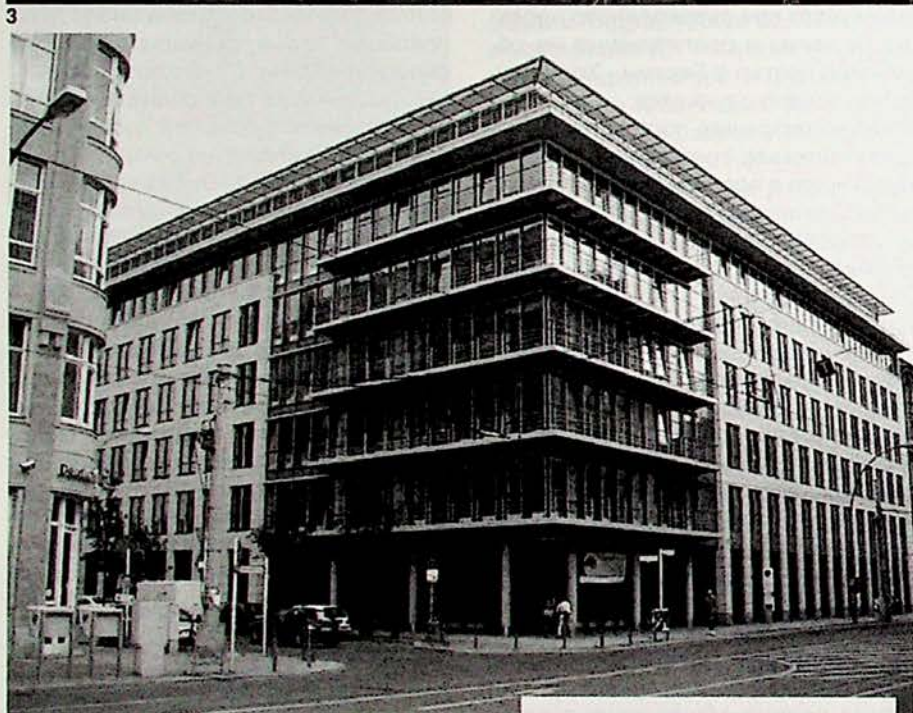
Забележителен етап в неговото твор-
чество е запознаването и сътрудниче-
ството му с германския скулптор Ханс
Юрген Бурхерт^{1/}.

Творческото сътрудничество между
германеца скулптор и българина архи-
тект дава очакваните добри резулта-
ти. Така възниква и една особено прес-
тижна задача. Идеята е на германеца
скулптор. При едно от посещенията си

в София Бурхерт е впечатлен от оно-
ва, което научава за най-далновидния
български владетел от далечното ми-
нало княз Борис I - Михаил, покръстил
българския народ и с това смело дело
приобщил го към тогавашния културен
европейски свят. Скулпторът споделя
със съдружника си и двамата остана-
ли поразени от факта, че и досега в сто-
лицата на България не е издигнат, ни-
то се предвижда да бъде издигнат па-
метник на този велик български вла-
детел от IX век.

Така /и би трябвало да се срамуваме
за това/ у тях в Берлин, а не у нас в
България, възниква голямата идея да
изготвят проекта за паметник на вели-
кия Покръстител на българския народ.
Готовият проект заедно с макета към
него е представен с предложение на
Съюза на архитектите в България. Той
предвижда обемна структура от метал
във формата на разтворена книга с тек-
стове по страниците. Като най-подхо-
дящо място за монумента авторите
2

- 1 - Църквата към Асеновата крепост в Роголите, автор Андрей А. Бенчев
- 2 - Дружески шарж на арх. Андрей И. Бенчев към колегите му архитекти Хр. Анастасов и Ст. Хаджистоянов
- 3, 4, 5 - Реконструкция на пострадали от бомбардировките през Втората световна война сгради от берлинския квартал "Св. Николай"
- 6 - Канторска сграда на ъглов парцел в Берлин - "Шосеэтрассе" 23

... виждат площадката, на която ме на комунизма се издигах. Прелеят на Георги Димитров. Пронието бе отминато с мълчание. Тогава авторите го изменят и причесно - да се обяви общ конкурс за граждане на монумента. Появиха публикации в печата в защита на предложението, но и то остана без резултат. Тогава авторите споделят си с нашата фондация „Отворено общество“. Така най-после намирихме. Уредена бе изложба във фондацията на Народната библиотека „Св. Кирил и Методий“, на която бяха изложени макетът и скиците на проекторите. Изложиха своите събрания и изказаха се положително и редовно посетители на изложбата. д-р Георги Бакалов изтъква в своята публикация значението на сградата като достоен паметник за най-дългият наш владетел от далечното минало, покръстил народа ни, подготвил учениците на св. св. Кирил и Методий и създал основите на Златния български книжнина. А предизвикал на Комисията за правата на народа и героизмът на д-р Лицевице Тошев направил предложението пред сградата община да бъде обявен конкурс за изграждане на такъв монумент. Сега се надяваме, че този път идеята ще получи достоен отговор.

1/ Бурхерт, Ханс Юрген /1942, германски архитект, завършил художествената школа в „Фленсбург“, специализирал в Англия. Бил е асистент на големия скулптор Мюр. Работил е сценична архитектура в Лондон, Дортмун, Хамбург и Берлин. Той работи по 84 скулптури на техните университети в Берлин

Архитектурният анализ - основа на/и доброто проектиране

Анета Славова

Началото на новото хилядолетие
съсът за търсенето на форми за
ефективно, устойчиво и качествено
обучение на архитектите на бъдеще-
то очертава като един от възло-
ви въпроси на архитектурната про-
блема не само у нас, но и в междуна-
роден план. Неслучайно този въпрос
е в центъра на вниманието на
много конгреси, провеждани от Меж-
дународния съюз на архитектите, на
Европейската общност. Видно има много какво да си по-
кажем за издигането на професио-
ното ниво у студентите, особено в
свещта на обучението по архитектур-
но проектиране на сгради. Едва ли е
неочакващо, че това е проблем на
много архитектурни училища по све-
то. Обучението по архитектурно про-
ектиране е фокус, който кара препода-
тели, архитекти от практиката,
професионални гилдии, цялото об-
щество да е загрижено за качеството
на обучението по архитектура.

Връзка с тенденцията за добли-
жение на архитектурното обучение
до практиката, бих искала да акцен-
тирам вниманието върху един осно-
вателен момент в обучението по архитек-
турно проектиране на сгради. Като ак-
тивна архитектура от практиката и препо-
сетел непрекъснато се сблъсквам с
този проблем в проектирането –
необходимостта за правене на пълен
архитектурен анализ в творческия
процес на архитектурното проекти-

ра. Логично на проблема „Как“? – за
архитектите, стои въпросът „Как“? – и
за проектантите, когато са из-
викани пред предизвикателството
да направят непознат тип сграда – напри-
мер конкурс в София на сградата за
водостъпването за въздушно движе-
ние. Това е нов тип сграда, за която
няма конкретен прототип. Само мето-
дът, подходът, основна част от кой-

то е архитектурният анализ, може да
изведе проектирането на подобна
сграда до успешен край.

Друг по-характерен пример е прове-
деният преди една година национа-
лен конкурс в центъра на София за
Художествена градска галерия, който
доказа на практика липсата на верен
архитектурен анализ на всички нива,
голямата трудност за колегията да
анализира и разплете този възел от
проблеми. Дори журито се затрудни
да анализира и определи основните
водещи критерии, по които обектив-
но да оцени качествените проекти.
Добре един такъв елементарен на пръв
поглед въпрос – какво представлява
съвременната картинна галерия през
погледа на световното развитие и ви-
зията за бъдещето на този вид сгра-
ди? – изобщо не стана обект на разис-
куване и анализ. Вместо да бъде
отличен, отворен към обществото,
привлекателен и агресивно притегате-
лен обществен културен център като
центъра „Помпиду“ в Париж, бяха
наградени достатъчно познати по кон-
цепцията, затворени в себе си сгради.
Дори елементарният анализ откъде е
най-добре да бъде вхвърлен в тази сгра-
да остана с „отговора“ на журито, че
той може да бъде отвсякъде?!?

Отговорността на архитектурната
професия пред обществото изисква
да се търсят форми за ефективно,
качествено обучение на архитек-
тите, търсенето на форми, които да
позволяват по-лесно и разбираемо
усвояване на етапите в цялостния
проектантски процес.

Тогава естествено идва въпросът:

- Къде, ако не в университета, да
се научим на архитектурен анализ?
- Кога да го учим?
- Как да го научим и прилагаме?

Една от целите на обучението по мое
мнение е още в най-началните фази на
обучението си студентите да бъдат на-

ANALYSIS IN ARCHITECTURE: THE BASIS

OF ARCHITECTURAL DESIGN

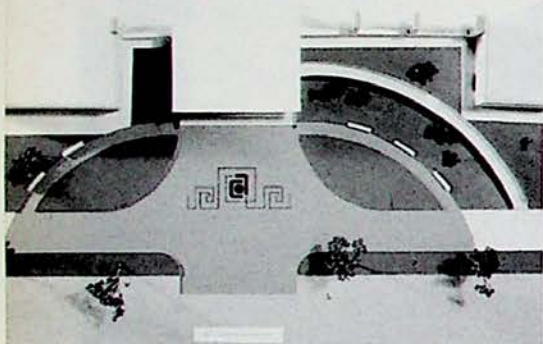
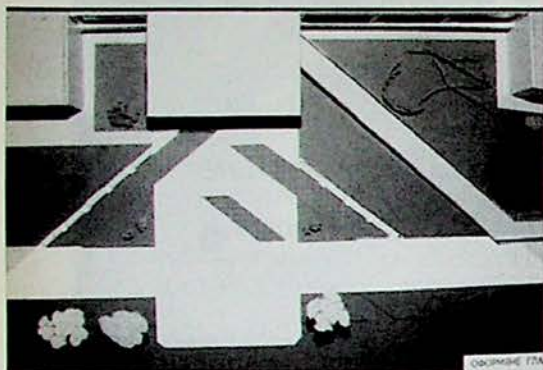
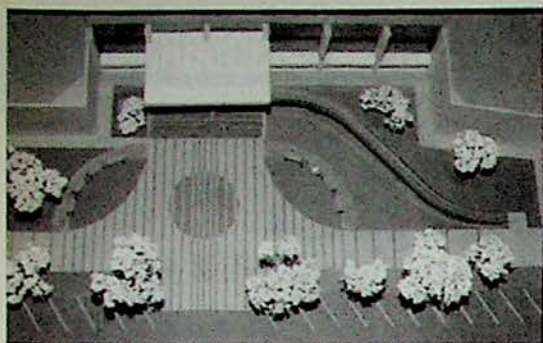
*At the beginning of the new millennium
the search for more effective methods
of education appears as one
of the key issues of the architectural
profession.*

Annette Slavova

учени какво включва архитектурни-
ят анализ: в какво се състои, как се
прави и как се използва.

Това е онзи скрит скелет, който е не-
отменно присъствие във всяка сграда
или проект за такава. Архитектурният
анализ предопределя и смисъла от
използването на метод на работа при
обучението по архитектурно проекти-
ране. Проектирането не е и не може
да бъде интуитивно и хаотично налуч-
куване.

Архитектурният анализ в проектира-
нето е градивната логика в архитек-
турата. Това е моментът, който държи
обучението по архитектурно проекти-
ране в синхрон с реалния живот. Мла-
дите бъдещи архитекти обичат да си
играят на „артисти“ по време на след-
ването и много често пренебрегват ос-
новни изисквания към проекта и така

Студентски проекти I курс, II семестър.
„Оформяне на главен вход на УАСГ“
1 – Мила Попова
2 – Ива Делова
3 – Иван Халев
Студентски проекти 3 курс, V семестър.
Първи проект
по „Обществени сгради“ –
„Художествена галерия“
4 – Мила Попова
5 – Румен Стефанов

...
тимото, доказва оптималното и показва по ясен логичен път, че в проектирането не всичко е възможно да се случи, не всичко е въпрос на вкус. Робуването само на формообразуването като отправна позиция дори е демодирано и несъстоятелно за съвременната архитектура. То по-скоро препраща студентите в грешна посока, от която връщането обратно коства загуба на ценно време, сили, а и на самочувствие. И докато висшите форми на архитектурното проектиране се учат цял живот, то архитектурният анализ трябва да започне да се учи още в първия миг от следването по архитектура. Архитектурният анализ трябва да попадне в центъра на внимание още с първия малък проект или малка проектантска задача. Ще се опитам да покажа, че това е напълно възможно с един пример от първите и най-прости архитектурни задачи в следването по архитектура. Дори най-елементарният архитектурен проект подлежи на цялостен, много важен анализ за разбиране на основите на архитектурното проектиране и мислене.

Например в първи курс беше зададена задачата: „Оформяне на подхода към главния вход на нашия университет“. На пръв поглед много елементарна задача. Но и тук студентите се объркват още в първия момент.

Защо?

Защото им липсва апаратът на архитектурния анализ. Те не знаят откъде да започнат, кое е първостепенно, кое е приемливо и кое не, кое е „позволено“ и кое „непозволено“ в такова решение, къде да акцентират, къде имат свободата да фантазират.

Именно архитектурният анализ дава отговорите на всички тези въпроси и организира работата им. А в случая той може да бъде следният:

- анализ на самото понятие „вход на сграда“;
- анализ на изискванията на „вход на университетска сграда“ – насоченост, достъпност, места за изчакване, начин на поглъщане на интензивен пе-

шеходен поток;

- анализ на подходящата идея на един вход;
 - анализ на начина, по който живеят пешеходците по пр...
 - анализ на достъпа за придвижващи се с инвалидки – философията на „средна за всички“;
 - анализ на достъпа с леки ва число и на коли за инвалиди;
 - анализ на съществуващата денивелация като фактор на цялата;
 - анализ на материалите за ние на предложените елементи;
 - анализ на елементите, с които боравят – декоративни форма и цвят на настилките, ли, зеленина, надписи, транзи и знамена;
 - анализ на контекста на едизия – влияние на съществувещите елементи;
 - анализ на степеня на простот на понятието „вход на университетска сграда“ в сравнение с „парламент“ или вход на „обществена“.
- Студентите постепенно започват да разбират какво точно трябва да се проектира и как трябва да го проектират. Те придобиват критерии за оценка. Постепенно започват да отговарят на отговорността и значимостта на професията си. Анализират не само нива проблемите, студентите първи път усещат сами докато се простира тяхната намеса, тигат до идеята на „техния проект“. И това става без допълнителна помощ и подсказване на преподавателя, без търсенето на прототипи от практика, чата бе дадена години преди на паметника пред същия вход, чак 60 години от основаването на УАСГ. Иначе анализът щеше да бъде съобразен с него.
- Целият този набор от последици нива на анализи определя както на допустимите, така на недопустимите решения. Става очертан кръгът, в който трябва да бъдат допустимите решения, гат да бъдат голям брой, напълно различни едно от друго, изключително оригинални, даващи пълни отговори за разгръщане на творчеството, фантазия и индивидуалност, но само вътре в областта на допустимите решения. Това именно е пълният архитектурен проект, проектирането „отвътре“ – не само архитектурният анализ трябва да бъде неотделна част и да се за-

...
и не усвояват тази логика. А това са реперите в бъдещата им професия. Чак в реалното проектиране след много разочарования се разбират някои от тези пропуски.

Ако анализираме думите още на Леонардо да Винчи: „Да изучаваме науката на изкуството и изкуството на науката“, е очевидно, че още тогава този гений не е поставял под съмнение закономерностите в процесите на изкуството. Те обуславят научното присъствие, аналитично начало, което е различно в различните изкуства. Така в изкуството архитектура архитектурният анализ е едно от неотменните, фундаментални научни присъствия, една от спецификите на способността да може да се отговори на реалните изисквания на хората, за да се проектира.

Умението да се прави пълен архитектурен анализ е изключително важно и затова трябва да бъде специално изучавано. То дава границите на допус-

систематизира с всеки следващ
кт.

по принцип се прави архитек-
турен анализ?

Ако смисъл от хаотичен анализ със
тайни въпроси „на слуки“, без да
дава как точно този анализ ще бъ-
де използван след това.

Архитектурният анализ се прави стро-
го системно и последователно и на
очертани отделни нива.

Последователността на правене и
използване на архитектурния анализ
само ясно систематизира и под-
крепя изследователския мисловен
процес, но той го и улеснява. Усвое-
ние на нива на анализа дават истински
стойчиви знания на студентите за
своята им професия, стават гаран-
та за добър старт в проектирането и
за професията изобщо. Сложните
теми се разлагат на по-малки
и ясно решими задачи.

на нива условно бих могла да обоб-
дя следния начин:

1 ниво - анализ на изискванията на
задачата;

2 ниво - анализ на градоустройстве-
ни предпоставки;

3 ниво - анализ на пространствени
възможности за сглобяване на ре-
шението;

4 ниво - анализ на художествено-
формалните качества на решението.
5 ниво - анализ на изисквани-
ята на заданието.

6 ниво - обхваща най-общо следните мо-
менти:

1 анализ на общите изисквания на за-
дачата;

2 анализ на изискванията към всеки
отделен елемент от сградата;

3 анализ на градирането на елемен-
тите по важност;

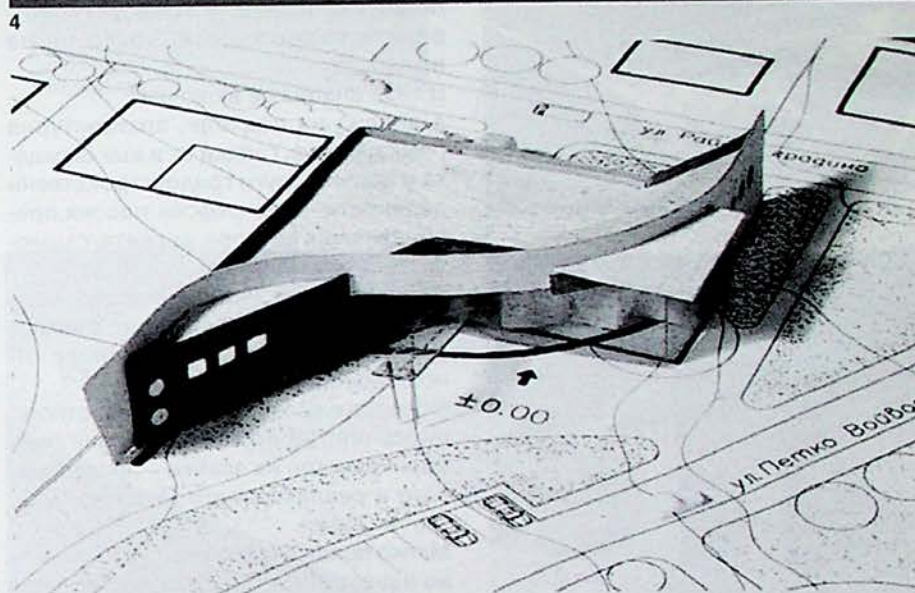
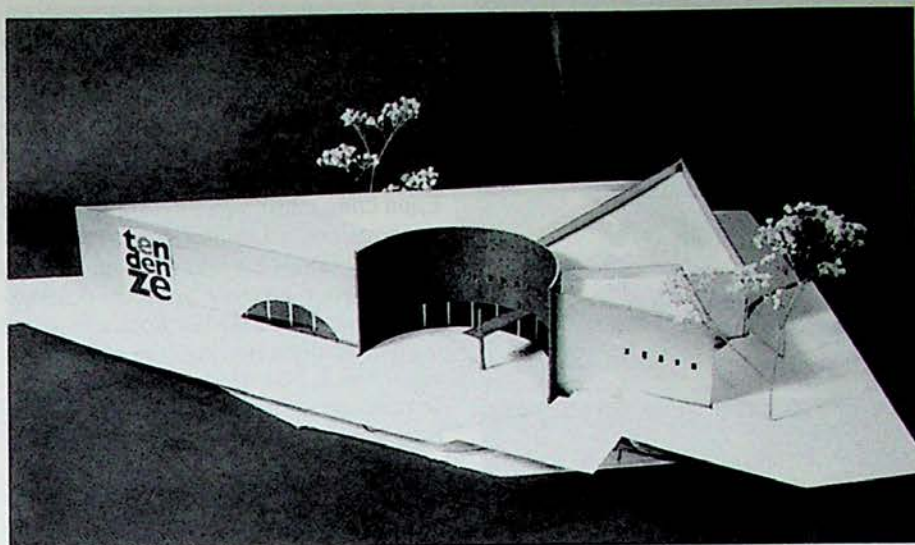
4 анализ на съвременната интер-
претация на сградата - каква трябва
да бъде конкретната сграда по
принцип като концепция на органи-
зация към момента на проектиране;

5 анализ на функционалните звена и
взаимните връзки между тях.

6 давам един пример от моя опит, от
който ясно се вижда колко съдоб-
ни последици за проекта може да
има правилният анализ на това пър-
во ниво.

Студентите бяха зададено проектира-
не на малка художествена галерия
в квартал на София. Типът галерия не
е уточнен. Студентите автоматично
взеха аналогия с най-известните ху-
дожествени галерии, които познават.

В са примери като Националната
художествена галерия и Градската ху-
дожествена галерия в София, музеят
„Гугенхайм“ в Билбао на арх. Франк Ге-

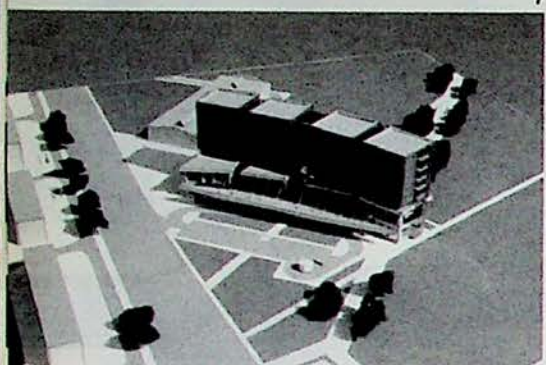

ри, музеят "Гугенхайм" на Франк Лойд Райт и други. С това студентите реша-
ват, че концепцията на галерията, ко-
ято те проектират, е ясна. Допълнител-
но ги заблуждават изискванията за
входен вестибюл с каса и гардероб с
тоалетни. И започват да проектират
една малка затворена галерия в стил
Билбао, само че за Княжево. Изисква-
нията и качествата на непълното за-
дание изобщо не стават обект на ко-
ментар, анализ и съмнения. Ето защо
когато им се поставя въпросът какво
по-точно ще се излага в тази галерия,
те изпадат в раздразнително недоу-
мение. Защо изобщо им се задава по-
добен въпрос? Картини и скулптури,
разбира се, е техният недвусмислен
отговор! Още по-неочакван е следва-
щият въпрос от анализа - с каква цел
се излагат тези картини. Но подтекст-
ът в този въпрос е изключително ва-
жен. И той е: това музейна художес-
твена експозиция ли е, или е периодич-
на търговска експозиция за продаж-

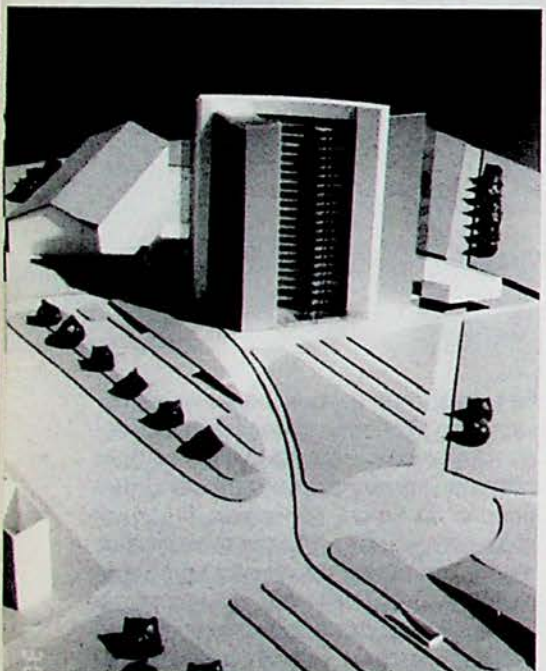
ба на картини и произведения на из-
куството? Точният анализ на характе-
ра на експозицията по същество пре-
обръща коренно концепцията, въз-
 основа на която трябва да бъде из-
градена сградата. Оказва се, че това е
един магазин за продажби на произ-
ведения на изкуството и като такъв
той трябва да отговаря на съвсем дру-
ги изисквания - контакт и привлича-
не на публиката, витрини, връзка с
околната среда, излагане на експона-
ти и на открито с цел да се задържи
вниманието на минаващите покрай
сградата и т.н. Смяната на характера
на сградата влияе и на вътрешната ѝ
структура. Един магазин нуждае ли се
от вестибюл и гардероб? Вярно е, че
непълното задание за проектиране е
подвеждащо, но при пълния архитек-
турен анализ на заданието не остава
никакво съмнение, че сградата, която
трябва да се проектира, по същество
е един магазин за произведения на из-

7

8

9

...
куството. Едва след един такъв анализ студентите откриват, че София е пълна с подобни малки художествени галерии – магазини с перманентноменящи се колекции, и че те имат други принципи на архитектурно решаване. Едва след един такъв анализ ни става известно каква точно сграда проектираме и какви са нейните истински изисквания, както и доколко заданието, по което се проектира, е точно и пълно, какъв е неговият истински архитектурен прочит и тълкуване.

Отговорът на този въпрос по същество е точна или объркана по принцип сградата.

Второ ниво на архитектурния анализ – анализ на ситуацията, в която попада сградата, и градоустройствените възможности, които ни се предлагат

В този анализ се включват:

- анализ на подходи, архитектурна рамка, релеф, гледки от и към сградата и всички други градоустройствени дадености – географски посоки, преобладаващи ветрове, дървета, съществуващи сгради и др;
- анализът включва и най-подходящото ориентиране на основните функционалните групи от помещения по отношение на ситуацията.

Доколко е важен този анализ, отново ще се опитам да покажа с един пример, известен на всички – проектирането и реализирането на хотел "Хилтън" в София.

Малко преди построяването на печално известния хотел в София, на наши дипломанти беше възложена задачата като дипломна работа да проектират същия хотел при същото задание и на същото по принцип място, но с възможността да изберат оптималното местоположение на сградата (виж сп. Архитектура от 1998 г., бр.2, „Проблеми около изграждането на хотел „Хилтън“ в София“).

Архитектурният анализ, с който започнаха студентите, по същество следваше същата логика и същите последователни нива.

В първата фаза бяха анализирани изискванията на заданието: анализирани бяха функционалните звена и структура на сградата, степента на важност на отделните групи помещения, колко са големи като обем.

Във втората фаза бе направен пълен анализ на градоустройствените дадености и изисквания. Анализирано бе: какво точно означава хотел в паркова среда в сравнение с хотел в изградена градска среда; за населението на града паркът ли е по-важен или сгра-

дата на хотела; откъде могат да се избегне пресичането на пешеходците, отиващи в парк, от колите, отиващи в парк, как по принцип е най-добър начин за паркирането за един такъв хотел е най-подходящото място за стопанско обслужване с околните сгради и околната среда. Още повече, беше предложението за даване на първопремирано място в национален конкурс за Южната част от 1993 г., с р-л доц. Александров.

Друга група обекти на градоустройствения анализ бяха природните условия – Витоша и Южният парк, и техните посоки: кои помещения трябва да гледат; например, ако се влезе в хотела, какво виждат Южният парк и Витоша; трябва ли от хотелските тераси да се виждат Витоша и паркът или не; трябва ли от ресторантите да се виждат Витоша и паркът или не; трябва ли по принцип ресторантите и сградите да имат тераси към парка; какво е редно да се виждат от басейна и т.н.

Ако се опитаме дори само да зададем кратки и ясни въпроси да отговорим, гледайки построената вече сграда на хотела, ще имаме една точна картина за постигнатото.

Смисълът на архитектурния анализ и в неговата оценъчна стойност е в способността да се дава оценка на проект или да се анализира сградата също е част от образователния процес на обучение. Това е момент, в който трябва да се каже **вярно и грешно** в архитектурния анализ, защото архитектурата не е само творчество. Самото предназначение на архитектурата е да удовлетворява нуждите на хората по най-добър начин. Изискванията в тази област са императиви, които не могат да бъдат пренебрегвани. Естетическата оценка е вече индивидуалната характеристика и почерк на всеки архитект, който казва „на прекрасното“ и тя е действително различна и многообразна, до голяма степен въпрос на личен вкус и почитания. Тя може да ни харесва или не. Но функционалните удобства са въпрос на вкус.

Паралелът с построената сграда "Хилтън", колкото и болезнен да е, показва важността от правенето на пълен архитектурен анализ на проекта и невъзможността неговият липса да се скрие в реализацията. Трето ниво на архитектурния анализ – анализ на принципните простран-

многи проекти 1999 г. - хотел „Хилтън“,
София.
6 – Василена Димитрова,
специална награда на кмета на София
и Софийски
и Столичната община
за проекта
7 – Ивелина Пенева
8 – Десислава Желева
9 – Иглика Забунова
10, 11 Студентски проекти 3 курс,
V семестър,
първи проект по „Обществени сгради“ –
„Зоомагазин“

възможности за сглобяване на решението

преминава през:

анализ за сглобяването на обикновено-елементарно първичното решение с цел да се проучат големината на данните и възможностите за композиционни решения;

анализ и търсене на различни подходи архитектурно-художествени, с оглед на изяснената структура на сградата.

Първо, последно и най-висше ниво на архитектурния анализ – анализа на художествено-артистичните качества на решението:

анализ и търсене на най-оригинално подходящо архитектурно-художествено решение;

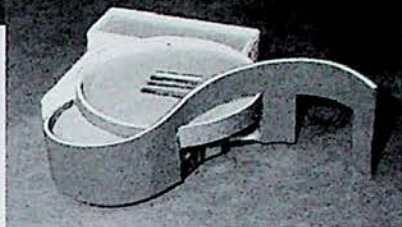
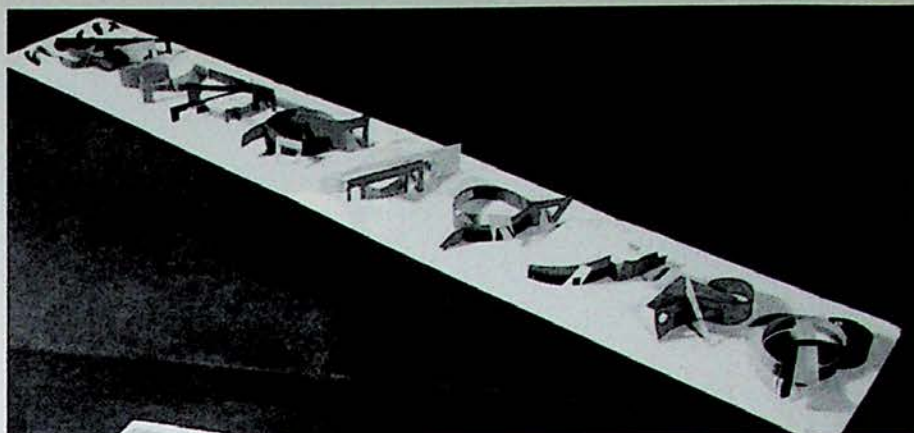
финализиране и изготвяне на финално архитектурно решение.

След преминаването на тези неколкократно присъстващи последователно разграничени нива на пълноценен архитектурен анализ, отвътре напред студентът може да има осъзната, „издана“, а не случайна идея за сградата.

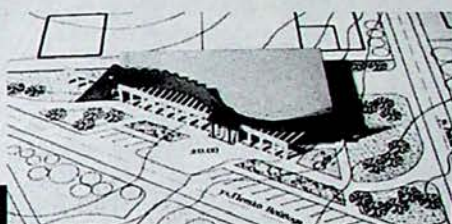
Само върху върната основа на архитектурния анализ студентът може да има визия за конкретно решение, концепция и философия.

Първи поглед това са общоприетите норми и едва ли някой би се впуснал да оспорва. Но дали студентите са запознати достатъчно добре с тях и могат самостоятелно да ги използват?

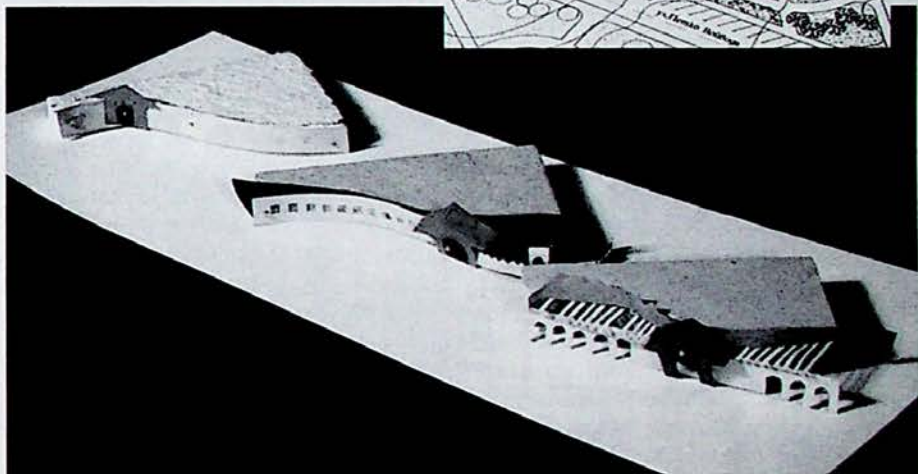
Излизайки при проектирането на сградата базира на основни принципи и норми, това той би могъл да се сведе до система от азбучни истини в архитектурата. Тази азбука оформя общ международен език на архитектурата от цял свят. Тя определя пропори, ритъм, композиция, композиционизма в работата им. Само по този начин може да се систематизират всички спектри от проблеми и да се осъществят работата на проектанта и в частност на студентите в обучението по проектиране. Онова, което мисля за основна нишка през всички

10

11

ките проекти по време на следването на студентите и е еднакво важно за всеки проект поотделно, е **умението да се прави верен и пълен архитектурен анализ**. Това е базата, върху която стъпват и се надграждат всички умения по-нататък.

Как всичко това да се предаде практически на студентите?

Може би този въпрос всеки преподавател трябва да реши сам за себе си. Важно е той да не бъде пренебрегван. Тук ще припомним само мислите на изтъкнатия архитект и педагог, основателя на BAUHAUS, арх. Валтер Гропиус:

„В архитектурното образование обучението с метод е по-важно, отколкото чисто професионалните навици. Обединяването в единно цялостно знание и опит има

важно значение от самото начало на обучението и едва тогава ние ще можем да възпитаваме у студентите комплексно разбиране за тяхната специалност. Такъв педагогически подход предизвиква у студентите творчески импулс за сливането в една задача на архитектурния замисъл на проекта, конструкцията и икономиката с отчитане на предпологаемите социални резултати.“ [1]

Тези думи, казани в зората на появата и утвърждаването на съвременната модерна архитектура и свързаното с нея обучение в школата на BAUHAUS, с още по-голяма сила важат днес.

ПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

[1] Гидион, З. Пространство, време, архитектура., Стройиздат, Москва, 1973, стр. 363

СЕНТ ШАПЕЛ

Георги А. Георгиев

Gloria

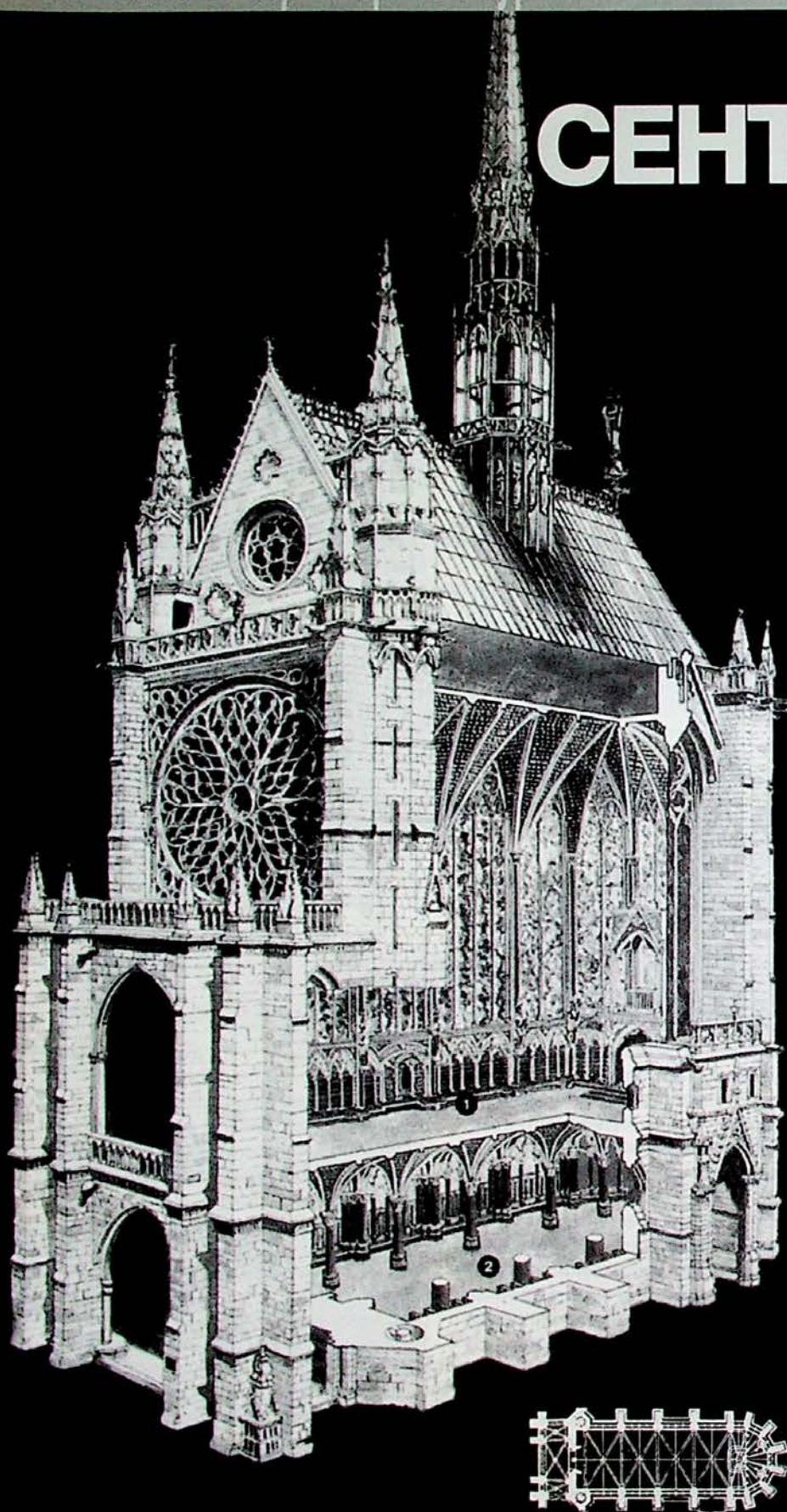
„Ечете фанфари, гърмете тимпан! Родил се Готиката!“

Катедралите – първите катедрални планетата Земя – катедралите в Париж, Шартр, Реймс, Амьен – издигат през XII век в Ил дьо Франс почва триумфалното шествие на Готиката по белия свят. За следващите три века цяла католическа Европа ще бъде Готическа.

„Слава! Вечна слава на Готиката и нейните гениални създатели!“ През следващия XIII век вече е не само утвърдена стилистиката на Готиката. Майсторите са овладели дотогава неслучливо съчетаване на шенство и конструктивните решения, и характерните форми на Готиката, навлязъл вече в своята зрялост. След херкулесовия труд сега Готиката могат да се отдадат и на виртуозността от играта на виртуозността. Не без опасност от последици. А те не закъсняват. Готическата архитектура деградира. Естетическата морфозата е явна и бърза: за няколко столетия готическото изкуство се превръща от свръхавангардно, маниерно, украшателно, сакрално – в профанско, официално, помпозно.

За пуристите подобна метаморфоза (естествена и обща за всяко изкуство) неминуемо води към упадък. Поука: виртуозността в изкуството не е познати форми не само добро, неизбежно тласка Готическата архитектура в тресавището на своята атракция.

Щастлив исторически миг е издигането на Сент Шапел за появата си на Готиката, в интересната и сложна обединителка на две творчески течения: зрялата готика все още с пространството с класическата строгост, а късната готика за своята мо подсъзнава възможността на лекателна артистична игра с пространството. Готиката е прекрачила границите на крайностите и произвола, преди да се превърне в „flamboyant“, преди да се превърне в „flamboyant“.

SAINTE CHAPELLE

3 c. chapel in Paris is a masterpiece of Gothic architecture.

G. Georgiev

намяща готика.

След Прамайката Нотр Дам, същата свещена земя, на остров Сите, в сърцето на Париж, се намира през годините 1243-1248 малка дворцова капела със звънкото Сент Шапел – малка, еднокорабна готическа, католическа, култова капела.

Сент Шапел – чудо на чудесата, неговото създание, кристализация на светлина, апотеоз на Готиката. Малката капела, разбира се, не притежава могъщата мащабност на катедралата, но пази ревниво наследената от нея магия на готическата архитектура. Музиката на Сент Шапел изпълва света с тътена от Missa in D на Нотр Дам, а само отзвукът като прочувствен хорал в капелата обител на човешката душа, посланието ѝ е в същата духовна височина – святост.

Дворцовата капела на Луи IX всъщност е двойна: две църкви, една над друга, в общ обем. Едната – долната – малка, прихлупена, тъмна, като подземен на феодална крепост, тя е за тайнолюбивото. Другата – горната – предназначена за знатните, е същинската Сент Шапел, тази, която привлича неумързими поклонници от цял свят вече близо осем века.

Kyrie

Поклонниците на Сент Шапел, стъпващи пред входа на храма, не са особено наясно с това, което ще им се случи: вълнуващо преживяване, организирано от голям майстор. След дължително чакане „на опашка“ влизат, след тягостно преминаване през „долния свят“ – мрачната приземна църква, след мъчително излизане през тясната вита стълбичка след достигане мечтаната цел – „горния свят“, тези фанатици на красотата ще бъдат щедро възнаградени с правото да изживеят Светата Троица на Духа. Те се втурват устремени към Сент Шапел и ... мигновено получават шок. Светкавичният шок не е спестен никому. Този шок,

подобно електрически удар, това отнемане на безпамятство – това е екстаз! ... Такава е думата, единствената, няма друга, способна да изрази най-точно онова душевно състояние, което речниците определят като върховно изживяване, крайната степен на човешкия възторг, възхищение, достигащо до болезненост. И както в „Света Тереза“ от Бернини, и тук в екстаза от Сент Шапел е разтворена капка сладост: сладост, болка и мъка от неистовия копнеж към Абсолюта. Духовният празник Сент Шапел трябва да се изживее лично. Ergo: Екстаз! – Екстаз от красотата. Но коя красота? – естествено, божествената, красотата като божествено проявление, като присъствие в нея на Бог. Онази красота, за която Достоевски изповядва с твърда вяра: „Красотата ще спаси света“. Векове наред човечеството живя с идеята за божествения произход на красотата – природна или човешка, физическа или душевна. През тези времена произведенията на изкуството трябваше да предадат тъкмо това – неуловимата божественост на красотата. През XXI век, уви, християнските истини вече не са валидни. Но в епохата на катедралите все още „красотата има само едно лице“ по думите на В. Юго. Откриваме това лице на божествената красота и в Сент Шапел, любимото творение на Готиката.

Credo

1. Единно пространство. Сент Шапел е еднокорабна, без латерални корабни, без напречен кораб „трансепт“. Еднопространствена. Нищо не разсейва, не отклонява, не възпрепятства цялостното единно монолитно въздействие (пълно отсъствие на ниши, емпори, гори от колони, тъмни пещери, тайни хралупи и прочее). Силата на това пространство е в концентрацията. Силовата концентрация на енергия. Както слънчевите лъчи, уловени и съсредоточени от лещата в една точка – фокус – и опожарена е цяла флотилия, така в Сент Шапел всички енергийни потоци на хармонията – мелодика, ритмика, метрика, динамика, символика – се концентрират в една точка – човешката душа, и лумва огън – пречистващ, облагородяващ, възвисяващ. За частен параклис Сент Шапел е относително голяма, размерите ѝ са 10 x 30 м, пропорцията е 1: 3. В съ-

щата пропорция са и ширината към височината. Шеметна височина! Изобщо ненужна за извършване на религиозната служба, за която е предназначен параклиът. Напълно излишна, неоправдано разточителство на средства и материали, нефункционален формализъм и маниеризъм. Да, възраженията са съвсем резонни. Според правилата на функционалния утилитаризъм тази височина е прекомерна, преобразмерена, нефункционална. Антифункция! Нищо подобно, напротив, тъкмо обратното: голямата височина, издължената пропорция на единното пространство, отгласкване на пространството нагоре, това е израз на строга безкомпромисна функция. Но функцията не прагматична, нито утилитарна, а функция художествена. Универсалният императив на тази функция се утвърждава от една дума само – възвисяване.

2. Дематериализация. Желанието и потребността за необичайно третиране на строителния материал – камък, при което той губи основната си характеристика – тежест, твърдост, статичност, и приема съвсем нови черти, несвойствени нему, това явление, условно наречено „дематериализация“, се появява за пръв път в историята на архитектурата през XII век в катедралите на Готиката. А върхово постижение на готическата дематериализация е малкият шедьовър Сент Шапел.

Безименният ѝ майстор е вложил цялата си архитектурно-инженерно-строителна способност, за да осъществи идеята си докрай, до съвършенство. И е успял. Латините биха казали: *non plus ultra*, не може по-добре. И наистина Сент Шапел е първата сграда в света до този момент, в която дематериализацията е достигнала своя *optimum*. С този забележителен резултат най-вече капелата на остров Сите с право претендира да се нарече авангардно изкуство.

Тя е от най-чист вид скелетна конструкция: колони, греди, пълнеж. Изглежда познато и просто, а всъщност всеки от структурообразуващите елементи е третиран до неузнаваемост: колоните са редуцирани до статичния минимум за камък и не са колони, а снопове от невероятно изтънчени, високи, стройни, изящни колонки; гредите също не са обикновени, дори носят ново име – нервюри, тънки, изопнати като струни, като нерви, фино профилирани, разперени ветрилообразно към плафо-

•••

на, за да поемат дори по ръбовете кръстатите сводове, а, бъдейки пряко продължение на тънките колонки, нервюрите завършват в кресчендо непрекъснатото движение на единната форма нагоре – от пода до върха на арката; и „пълнежът“ е смайващо необичаен и невидан, дебелите плътни непроницаеми зидове са прогонени, изместени напълно от колона до колона от най-крехката, най-чупливата, най-прозрачната, най-безплътната материя – стъклото – това са прочутите готически витражи. А на западната страна, където грее огромната розета, с рисунка от ажурни мотиви на дантела по витража, обещаваща пристигането на пламтящата готика, с последните следи от камък, сведен до едноизмерна линия, там дематериализацията празнува своята пълна победа. Сложната творческа операция с кодово название „дематериализация“ не означава обаче елементарно отричане, отхвърляне на строителните материали, а преоткриване и преобразяване на материята в нов, непознат градивен вид и съвсем не самоцелно, а важно необходимо средство, наред с другите, за постигане на почти непосилната свръхзадача – Сент Шапел да бъде апотеоз на Християнската вяра.

3. Ритъм. Главната тема на Сент Шапел се разгъва широко в пространството и времето. Движението следва часовниковата стрелка отляво надясно. Частите са четири, както и на симфонията.

Първа част: по дългата лява страна се редуват кратки тъмни ивици при колоните с широки заливи светлина при прозорците, северната светлина не е обилна, колоритът е сдържан. Ритмичното повторение на тъмно-кратко към светло-широко е в отношение 3:4. Темпо: умерено.

Втора част: при олтара на изток ритъмът се засилва. Редуват се в учестен каданс почти еднакви по времетраене светли и тъмни зони: шеметно завихряне покрай полукръглата абсида, което отправя бързо към следващата част. Съотношението на тъмно към светло е 6:7. Темпо: алеро кон брио.

Трета част: равностойна по дължина и пропорции на първата, но звученето е съвсем различно; южната страна е обляна от силна светлина, дългите светлинни фрази са наситени с блестящи акорди на двата символни цвята – червено и синьо. Съотношението 4:3 е на много ши-

роко ярко цветно, дълго светло към съвсем кратко, като дисонантен акорд, тясно тъмно. Темпо: умерено кантабиле.

Четвърта част – финал: върху цялата западна страна, открай докрай, триумфално се завихря рондото на огромната розета; тя е самата светлина, възможно най-разкошната светлина; яркият витраж тук не грее, а пламти от пожара на залязващото слънце. Изпълнява се бавно и тържествено от оркестровото tutti. Темпо: адажио маестозо.

А цялата композиция е стегната от втора голяма ритмично-мелодична единица, нещо като внушителен лайтмотив, който отмерва движението с гигантски крачки: кръстатият свод над всяка травея. Ритмичното повторение тук не е от прост еднозначен елемент, а от група елементи, сплетени в сложна система. Темпо: ларго.

Двете ритмични системи – първата, която се разгъва по вертикалните плоскости, и втората, която премоства и доминира над пространството – двата музикални пласта се наслагват един върху друг, действат едновременно и сплитат в двойна структурна мрежа всички елементи на партитурата в неразривно единство и хармония.

И след този твърде детайлиран разбор на творбата бихме могли да възкликнем радостно: браво! – много време преди да бъде изработен инструментът орган, който ще изпълни с мощния си звук католическите църкви, Сент Шапел вече е „озвучила“ своето пространство с тихата музика на добре темперирания архитектурни форми.

4. Светлина. В Сент Шапел думата светлина престава да служи на понятието, което обикновено означава осветеност на помещението. В този изключително рядък случай светлината, за съжаление думата е една, светлината получава нов смисъл, става изразител на ново непознато понятие, в Сент Шапел светлината се превръща в субстанция – необикновена, невеществена, но надарена с неподозираната способност на строителен материал – светлината изгражда пространството. Съвсем точно: тя доизгражда обграденото от камъка и стъклото празно пространство. И точно тук става магия: пространството вече не е празно, а изпълнено с тази странна, безплътна, силна субстанция. И още по-странно: тя не е неподвижна, замръзнала, статична, напротив, нейната приро-

да е динамична – тя се пръв въздуха, който ѝ е поверен да трепти, да вибрира, да ва. Под влиянието на тази сила цялото пространство се раздвижва се, мощни, едва ми от слабите човешки сетива сации ритмично го люлеят, сгъстват, ту се разреждат, като вълшебно перпетуум без начало и без край, самодвижущо се, самозареждащо се изчерпаема енергия, като на безсмъртно живо същество е Сент Шапел.

Едва през 1983 година световният френски учен проф. Ален най-сетне успя да разкрие от загадката на светлината Шапел: „Тайната на светлината се заключава в дисимесване на малък брой цветове, точно определени размери, порция между тях по всички жи“.

В Сент Шапел стената – слушана в мрака, е окончателно дитирана, осъдена, прогонена; летните стени тук са изцяло ни от огромните прозорци, 15 м, които изпълват цялата част между тънките опори, а зорците вместо безцветно, безно стъкло властват царствено в готически витражи. И нищо не пречи свободното нахлуване на светлината в едното пространство; въздействието на цветните лъчисти струи е безпосредствено, директно.

Подобно мозайка и витражът тавен от многобройни негов неправилна форма парченца, но стъкло, скрепени с тънки шпроси в здрава мрежа. Използвани са в прозрачни картини религиозни сюжети. Но самата тина, макар и немаловажна, постепенно значае; гл. предназначение на витража ване на светлината – още много новаторски идеи на та. А това се постига чрез немото съотношение на цветна площ, размера на частиците, делението им в плоскостта композиция на витража вена в зависимост от светлинния проблем. „Витражът има една да твори и да тълкува светлината, казва проф. Б. Ален.

Цветовите по витражите на Сент Шапел, както и на всички първорали, не са случайни – нищо, но няма в Готиката, – те са то-

брани и са само два – два символни цвята – червеният на рубина и синият на сапфира. Полихромията през следващите векове води към упадък – тя става средство само за създаване на живописна картина, но не и на витраж – светлина, истинската същност и величие на готическия стъклопис.

5. Хуманизъм. Веруюто на Сент Шапел се изповядва и от катедралите. Без първия му постулат. А тъкмо той придава релефност на останалите характеристични черти – единното обозримо пространство. Вярно, катедралите са монументални, тяхното пространство – разчленено на много кораби, йерархизирано към центъра, препълнено с колони в отсечен натраплив ритъм – краят му не се вижда – граничи с безкрайността; това необятно пространство се разгъва и във времето – крайната недостатъчност и невъзможност на човека да обходи, огледа и синтезира безбройните фрагментарни впечатления в общ, цялостен образ – в безкрая е неговият предел. Времето и пространството на катедралите отпращат човека в друго измерение – космическо – там, където той е напълно изгубен, смален до незначителна пращинка. Сент Шапел се откроява сред знатните си посестрими с Евклидовата философия, над която е израснала: човешките мащаби и пропорции, човешките представи за крайност на времето и простран-

ството, човешките измерения на планетата Земя, на която човекът не е изгубил гордостта да бъде „най-голямото чудо на света“ според гръцките философи или по евангелски – „най-великото постижение на Твореца“. Посланието на Сент Шапел, пряко и незабавно, достига неопосредствено до съзнанието на хората. Така много преди хуманизмът да стане философска система майсторът на Сент Шапел е изградил култова сграда с хуманна архитектура.

Sanctus

При споменаване само на думата „готика“ историци и теоретици тутакси ни затрупват със схеми и изчисления, с ученически чертежи по статика и съпротивление на материалите, или пък с недоказани външни влияния с яростни атаки срещу католическата църква и т.н., и т.н. ... Кому е нужно всичко това?

Все пак обясненията и аргументите на учените глави, когато са добронамерени, приемаме като добре дошли – те дават някаква опора, тъй нужна за ума. Остава обаче неразгадана магията на Сент Шапел – тя подхранва чувството и въображението за полет, без който човекът би се принизил до чайка, нежелаеща да лети.

За начало на съизмерим с Готиката подход би трябвало, според мен, да се възвърне правилната, а не преобърнатата наопаки позиция на причинно-следствената връзка между нещата и явленията, непоклатим закон в реалния свят; да признаем безусловно примата на причината пред следствието. Равновесието е възстановено: вторични по значение са и структурно-конструктивните системи, и ролята на институцията Църква – те са средства. Първична е неистовата вяра на хората от XII век и нейното увековечаване – това е целта; тя – вярата – е истинският създател на катедралите. Всичко останало: архитектурните форми, пространствените решения, третирането на материала, музикалното звучене, светлинните ефекти, художествените открития, гениалните новаторства, всички вкупом са необходимо следствие на основната причина – средства, прекрасни средства, но подчинени на голямата идея.

Резултатът от съзидателно приложението на този начин на мислене е смайващ. Видимият материален, реален свят е претърпял невиждана метаморфоза. Свръхестествено извисява-

не на форми и пространства, туриране на материята от телесна в нова субстанция с редни свойства – лекота, височина, безтегловност; преодоляване на гравитацията на грубия материален живот, излитане към най-висшата нива на битието, във висшето на духовното – резултатът е създаване на нов нереален свят в най-чисто астрално пространство, елизирано и хуманизирано. А резултатът от резултата е: тотално преживяване и нравственост.

Ето така се раждат чудесата на Сент Шапел, създадено от непозната, сякаш неръководена, танция с единственото призвание – бъде Домът на Божественото съствие тук – на Земята, в нас, всички неща.

По този начин, мисля, са раждали и творили хората от времето на Готиката, така са чувствали и действали внушенията на катедралите. Мисля също, че внушенията на Сент Шапел са били толкова силни, че да е голямо духовно и емоционално насочване на човека към общата цивилизация.

Lux aeternum

Най-духовният творец на XX век, композител на най-възвишената симфония на музиката на отминалото столетие – Оливие Месиан, бе признат за един от най-значимите композитори на всички времена. Оливие Месиан е казал: „Музиката е единственият начин да се говори за Бога“. Музиката и архитектурата, неслучайно свързани в идейния си изказ, са сродни изкуства: и двете са музика и голямата архитектура, в този смисъл не нарушаваме закона, естетически или нравствен, когато парафразираме мисълта на Месиан така: Архитектурата е музика на божественото. Най-голямото изпълнение на тази философия е Сент Шапел.

Тайнството на Преображението, в което подне стои в центъра на теологията, било е и ще бъде най-компликиран обект – чрез слово или музика, чрез християнската догматика. Това е тайната на преобразяване грубия материал в божествена субстанция – lux aeternum – вечна светлина. Сент Шапел, тази сакрална метафора, е била и ще бъде тема за неограничени коментари докато съществува Homo Sapiens.

3/2002 г. на списанието като възможен вариант на разработвания градоустройствен план на София стартира рубриката "София-мегаполис". Темата предизвиква голям интерес и в този брой публикуваме следващите материали по дискуссионните въпроси. Продължим да помещаваме становища на тази тема в следващите броеве.

софия-мега(ло)полис?

Лило Попов

Общественици и учени се обединяват около идеята на архитектката от София Наталия Маркова – идея, която най-кратко може да се определи като София да се превърне в мегаполис за 3 млн. души.

Въпреки тази идея е привлякла, дори и "икономисти, социален антрополог, журналист, археолог"? С възможността да се привлечат средства и да се разкрият много нови работни места. Да се овладеят стихийните процеси на развитие на столицата. Да се намери по най-модерен начин инфраструктура, екологични и други проблеми. Но най-вече – да се даде на хората, перспектива – цел, която да вдъхновява.

Въпреки това, големите инфраструктурни проекти имат такъв мобилизиращ потенциал. Това показват и американският, германският опит за справяне с метромата депресия; като че ли по-познат е съветският – разораването на метростаните, Байкало-амурската магистрала... Да не говорим за Големите проекти в Париж, Берлин – столица на обединената Германия, посрещането на Милениума... И, разбира се, – нашият собен опит: Проходът на Републиката, Митровград (със Странджа-Сакар) не се получи, с плавателните канали (също). Но в наше време също не се предлагат идеи: мост над Дунава, тунел Шипка, влак-стрела София-Бургас, опробоход, коридори с различни профили. Но защо точно "София – мегаполис за 3 млн."?

Въпросен отговор дава арх. Маркова: "Възможно е само ако се определи от Бога за съвършен мегаполис" (Е. Мео, Екостоплицата, "Архитектура", 2002, бр. 3, с. 37-38)! В своето есе говори още за "необикновено числен въздух, явно без следа от смог" за

SOFIA – A 3 MLN. MEGA(LO)POLIS?

The conversion of Sofia into a 3 mln. Megapolis is not only ecologically, economically and socially unsound, but also hardly feasible.

Lillo Popov

Agglomeration	Country	1970-1990	1990-2010
A. Less developed regions			
Bangkok	Thailand	4.12	2.93
Beijing	China	1.48	2.51
Bombay	India	3.72	3.45
Buenos Aires	Argentina	1.54	0.89
Cairo	Egypt	2.41	2.21
Calcutta	India	2.20	1.90
Dacca	Bangladesh	7.38	4.91
Delhi	India	4.20	3.23
Istanbul	Turkey	4.24	2.98
Jakarta	Indonesia	4.27	3.13
Karachi	Pakistan	4.67	3.81
Lagos	Nigeria	6.71	5.01
Lima	Peru	3.97	2.21
Metro Manila	Philippines	4.61	2.96
Mexico City	Mexico	2.55	0.89
Rio de Janeiro	Brazil	2.21	0.98
São Paulo	Brazil	4.05	1.60
Seoul	Republic of Korea	3.63	1.13
Shanghai	China	0.93	2.39
Tehran	Iran (Islamic Republic of)	3.52	2.90
Tianjin	China	2.86	2.65
B. More developed regions			
Los Angeles	United States of America	1.56	0.97
Moscow	Russian Federation	1.21	0.68
New York	United States of America	-0.04	0.35
Osaka	Japan	0.55	0.06
Tokyo	Japan	2.09	0.73

Source: Calculated from annex table A.11.

Среден годишен растеж на градски агломерации с очаквано население над 10 млн. през 2010 г.

... възможни готика и ренесанс в архитектурния пейзаж на София, за „стила деконструктивизъм, основан(!) от Жак Дерида“. Явно не случайно то е наречено „Поглед през розово стъкло“ („Архитектура“, 2002, бр. 3, с. 38-40). Безспорно много големите градове притежават магнетичен чар – Париж, Лондон, Ню Йорк, Токио... Те привличат с разнообразните възможности, които предоставят за работа, образование, общуване; с особената си атмосфера на разкрепостеност, на свобода (както се казва, градският въздух прави човека свободен!); с внушителните концентрации – и демонстрации! – на материално и духовно богатство. Тук производителността на труда е висока; животът също е безумно скъп, но това е цената, която трябва да се плати за богатия избор, за бързите връзки... Разбира се, към най-големите градове спадат също Мексико сити, Бомбай, Сау Паулу, Лагос, Джакарта – със своята ужасяваща беднота, престъпност, инфраструктурни и екологични проблеми ...

Впрочем, когато става дума за такива гиганти, се използват термини като агломерации, урбанизирани райони и много рядко – просто градове. Тук е мястото да се спрем на самото понятие „мегаполис“. Във формата „мegalopolis“ то е въведено през 1961 г. от Ж. Готман, но в урбанистичната теория основната заслуга за неговото популяризиране е на К. Доксиадис. Според неговата „Екистика“ градовете преминават през различни фази на развитие, на растеж: динаполис, метро-

полис, мегалополис (образуван от развитието на няколко метрополиса) и екуменополис – един-единствен универсален град на бъдещето, който ще покрие цялата земя (Л. Тонев, Композиция на съвременния град, С, 1971; К. Кертиков, Общество и урбанизация, С, 1979; С. Doxiadis, Ekistics, the Science of Human Settlements. – Science issue 23, Oct 1970, vol. 170 – www.doxiadis.org). С една дума, мегалополисът е разпръснат, разсеян град; градска агломерация. Терминът „мегаполис“ също се използва, но не с тази научна прецизност.

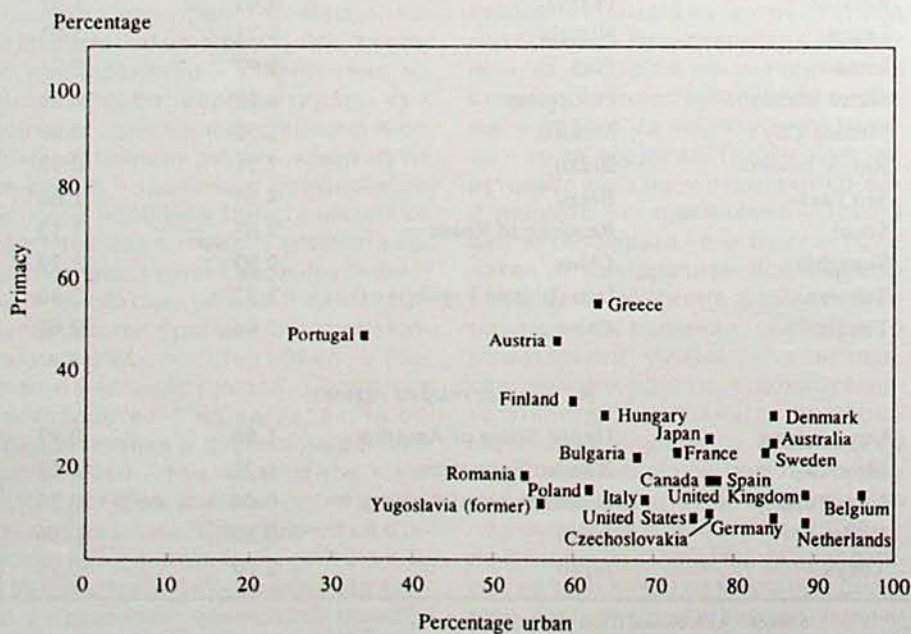
И така, как конкретно ще стане превръщането на София в мега(ло)полис? Как ще стане самото териториално нарастване? Отговорът ни дават схемите на арх. Маркова и изложението на г-н Де Мео: „Равнинният терен на Софийското поле (подчертаното мое – Л.П.) е невероятно благоприятен за строителство на подземни и надземни съоръжения от всякакъв характер... София внезапно може да се окаже един от най-модерните европейски градове от инфраструктурна и въобще урбанистична гледна точка, защото ще се застрои на чисти терени“ (подчертаното на автора Й. Де М.). Материалът, който съдържа тези твърдения, е озаглавен „Екостолицата“. Идеята да се развият съществуващите селища около София – а не да се строят нови, пък били те и „решени архитектурно в най-добрите традиции на „функционализма“ (Н.М.) – които да поемат прираста на столичното население и да облекчат компактният град, свързани чрез удобни комуникации, е

поне на 30 години, а може би вече. Спомням си младежки от средата на 70-те години, подробно се разработваше с от селища-сателити, като се и концептуалната идея под Витоша за връзка със селските склонове на планината дължавам да смятам такова (със сателитни селища на базата на съществуващите) за целесъобразно. Проблемите са главно екологични и транспортни.

Що се отнася до компактно развитие, трудно е да си представи приемем – още по-голямо напрежение към Витоша, усвояване на територията за обитаване на север, където е съсредоточена промишлеността на София, застрояване на естествените земи, създаване на още по-големи екологични проблеми вследствие съществуващата характерна вертикална инверсия (невидима през розово стъкло на очилата), на запушване на аерационните коридори, на математичните изменения, които практически всеки много голем град.

Всъщност софийска агломерация съществува. Най-близките селища около София са вече нейни квартали, влиянието ѝ се разпростира и в околните като Костинброд, Своградово, да не говорим за стохилияда в планината! Нещо повече! Представяне на бърза и честа връзка, която пътуването София-Пловдив (100 км) до по-малко от половин час, какви нови сателити и какви нови райони в Софийското поле можем да имаме? И все пак – три милиона жители. Не е без значение и темпът на развитие, който трябва да поддържа София, да достигне заветното число 3 милиона жители. При темп от 3% годишно (горе-долу нормален темп за един градоустройствен план), да са достатъчни за удвояване на сегашното население (1,988 жители според преброяването от 2001 г.). Темп на растеж от този редък за периода 1990-2010 г. се наблюдава за градове (градски агломерации) като Карачи (3,81), Бомбай (3,23), Джакарта (3,13). За сравнение прогнозите за Токийската агломерация са 0,73, за Московската – 0,68, за Ню Йоркската – 0,35. Европейските агломерации имат нищожен и дори в някои периоди отрицателен темп (World Urbanization Prospects: The 2008 Revision. UN, 1993).

Следва въпросът откъде в София ще дойдат още близо 2 млн. души? Страна, която има отрицателен

Зависимост между степен на урбанизация и коефициент на "първенство"

а населението и прилична степена на урбанизация? Ако тази степен се запази или дори нарасне нагоре-долу колкото в Чехословакия-висока сред страните кандидатки за ЕС, то отношението на столичното население към останалото измислено население ще бъде над средното урбанистично отношение. Коэффициент на първенство (primacy) и характеризира структурата на селищната мрежа. Ето една таблица (макар и не с последни данни), която по абсцисата са нанесени данните за степента на урбанизация в някои развити страни (през 1992 г. България все още беше сред тях), а по ординатата – съответният коэффициент на „първенство“. Виждаме, че България със своите 22% за София стои по-ниско до Франция, Швеция и Австралия, малко по-високо от Румъния с Букурещ (18%), но по-ниско от Унгария с Будапеща (31%). Открояващо се високо ниво имат Австрия с Виена (столица на бившата Австроунгарска империя), Португалия с Лисабон (48%, но с ниска степен на урбанизация) и, разглеждайки, Гърция с Атина (55%). Още по-високи стойности има в такива страни като Гвинея, Либия, Ангола, Сенегал, Египет и Канада имат големи агломерации, но не и един-единствен голям град играе ролята на „мотор“, който „изтегля“ населението в процеса на модернизация, а това е по-лесно и ефективно да се реализира чрез търговския и производствения капитал, инвестициите за развитие на съвременна инфраструктура – пътища, пристанища, телекомуникации и т.н. От друга страна такава агломерация може да изсмуче жизнеността на страната и да отвори път за стандарта на живот между столицата и провинцията. Изследователите посочват, че това може да бъде особено неблагоприятно върхушкостното стопанство (цит. съч.). Фактът показват, че останалите без работни места в големия град, независимите мизерните жилищни условия. Не е изключено след време да са необходими още по-големи усилия и инвестиции, за да се спре този процес. Така, към която сме се запътили, ще видим Европа на общините. И то на урбанистичните общини. Не съм убеден, че концентрацията от 3 милиона среднообезлюдена страна е най-подходящият модел за там.

пет сериозни причини да се помисли за софия

Йордан Де Мео

От урбанистична гледна точка София изглежда трагично. А е столица на страна, която се стреми да бъде припозната като европейска държава с възможности да членува в Европейския съюз, в НАТО. Тогава?

Очевидно при това положение на София ѝ е необходима промяна, която да я направи атрактивна столица с всички екстри на модерен град. Защо? Защото:

1. И НАТО, и Европейският съюз не крият желанието си след разширяването си на Изток да изнесат филиалите на своята администрация. Публична тайна е, че те търсят подходящо селище в Югоизточна Европа.

Защо София да не участва в конкуренцията с впечатляващ инфраструктурен проект?

2. Естествено е търсенето селище да е в центъра на региона и до него да водят главни европейски пътища.

Нима София не е в центъра на Югоизточна Европа и на главния европейски път за Близкия Изток и Азия?

3. Местоположението на едно селище винаги е предпоставка за неговата атрактивност и комфорт. Кой град в региона има защитеността и условията на София да развие инфраструктура на модерен град на чисти терени по посока на Стара планина например?

4. В София ще се проведе десетото триенале „ИНТЕРАРХ'2003“ с тема „Глобализация и идентичност в архитектурата“. В София ще се събере сериозен интелектуално – архитектурен потенциал и мнението му за един амбициозен инфраструктурен проект „София – модерна екстолица“ ще вдъхне кураж на българските специалисти да сложат на масата на преговорите с Европейския съюз респектиращи намерения, достойни за уважение.

5. Изградените през последните десет години правила за финансиране от международни финансови институции на значими проекти дават основание да се направи много голямо усилие София да бъде поставена в центъра на вниманието на тези институции.

Защото те откровено търсят идеи за финансиране и провеждат нарочни форуми по тази тема.

Иска ми се да вярвам, че България ще се възползва от шанса, който ѝ се предоставя чрез кандидатурата в Европейския съюз и НАТО, и част от ползата ще бъде столицата ѝ да се превърне в еталон за модерна урбанистика. Друг въпрос е, че това ще се осъществи от хиляди хора, които по този начин ще получат работа.

регионалното развитие на страната европейската интеграция на България

Атанас Атанасов

Регионалното развитие е вид дейност, интегрираща политиката на различните министерства и ведомства, чрез която се създават предпоставките за равномерно развитие на територията на цялата страна. В процеса на това равномерно развитие, като, естествено, никога не могат да бъдат уеднаквени условията на живота да кажем в София и Пловдив и в селата край границата, все пак целта на регионалното развитие е да създаде съпоставими донякъде стандарти на живот. Това означава, че независимо къде на територията на страната живее отделният гражданин на България, той трябва да има достъп до качествени услуги - образование, здравеопазване, да има възможност да реализира професионалните си умения, да се чувства полезен, от една страна, а от друга - да може да живее нормално. Един от елементите, с помощта на който тази толкова сложна материя може да се уреди, е именно регионалната политика, регионалното развитие. В този дух е и практиката, и разбирането на страните-членки на Европейския съюз и на редица други високоразвити страни, които ясно си дават сметка за процесите, протичащи на тяхната територия, и за начините, по които да се противодейства на негативните процеси и да се съдейства на позитивните. В такъв контекст на мисли идеите за мегаполис София и концентрирането на 3-4-милионно население, изхождайки от мотивата, че така най-бързо ще бъдат решени социалните и икономическите проблеми и ще бъде преодоляна безработицата са, меко казано, несъстоятелни. По простата причина, че ако погледнем от макрониво България и другите страни, ще видим, че за един обозрим период от 20-30 години неблагоприятната демографска тенденция сочи, че населението на страната ще продължава да намалява и може би след около 30 години ще бъде около 6 милиона. И ако си представим, че лансираме идеята от тези 6

млн. 3 или 4 да дойдат в София, това означава тотално обезлюдяване на цялата страна. Проблемът център - периферия или метрополия, т. е. столица, и останалата територия, е проблем, който отдавна вълнува и за чието разрешаване са правени опити в най-развитите страни, каквато е например Франция - Париж и Парижкият басейн и френското национално пространство. Този подход е алфата и омегата на политиката за регионално развитие и управление на процесите в националната територия в страните членки, а сега вече и като интегрирана структура този подход се прилага и към регионите. В Европа регионите са класирани по специална методика и за изоставащите райони се планират мерки за преодоляване на безработицата, за повишаване благосъстоянието на хората. Като имаме предвид тази принципна политика на Европа, явно е, че идеята в София да живее 3/4 от населението на страната, е несъстоятелна. Според тази политика целта е точно обратната - не да продължи безконтролното нарастване на града - като жители, като активност, нито пък съсредоточаването на голяма част от чуждите и вътрешните инвестиции в София, а да се създаде такъв механизъм, с който да се изградят опорни точки на растеж в страната и по възможност те да бъдат колкото може повече на брой. По този начин ще може да се оформят стабилни опорни центрове, които на практика да имитират това, което наблюдаваме в София, т. е. да създаваме предпоставки за такива условия, при които населението да остава в тези центрове, да инициираме съответното социално-икономическо развитие, като по този начин постигнем целите на регионалното развитие и регионалната политика. Стандартните пътища, които се прилагат в Европа по отношение на решаването на тези проблеми, също са ясни. Стартира се с модернизация на техническата инфраструктура, особено на транспортната система, кому-

никациите, енергетиката, опазването на природната среда и устойчивото развитие. Имам предвид всички тези инфраструктурни проекти, които са опазването на околната среда, чистият климат, предизвикващ интереса на частните инвеститори, които то се убедят, че има всички необходими предпоставки, ще инвестират в тези райони. Естествено е, че това има индиректно действие на държавата чрез инвестиране в инфраструктурата не е достатъчно, за да привлече капитал. Вярно е, че ние трябва да развием механизми - преференциални условия, по-ниски кредити, на данъчни отстъпки, подготовка и квалификация на работната сила. По този начин ще се създаде такива в сравнителен план, да кажем със София, райони, че когато инвеститор реши да организира производство, сериозно да се интересуват дали да го разположи в София или някъде другаде. В бизнеса няма конкуренция, прави се сметка - там, където печалбата ще е по-голяма, натам ще насочена и съответната политика. От тези именно позиции регионалната се създава система от стратегически планове и програмни документи, които водят в тази посока. София като столица, като най-голям град, безработицата е около 4%, като средната за страната е 18%, в някои райони, където безработицата е дори 50%. Явно е, че един такъв подход, ако се експонира във времето, може да доведе до реални резултати. Простата причина, че разискваната идея не би могла да се осъществи за 3, нито за 5 години. Необходимо е много повече време, а процесът е непрекъснат. Това означава, че ако не можем да изграждаме подобни центрове на развитие, ако държавата не инвестира в инфраструктурата, другите мерки - законодателни и административни, подобряващи условията за развитие на частния бизнес, а частният бизнес е „локомотивът“ на со-

кономическите процеси, не можем да очакваме бърз растеж на брутен вътрешен продукт, от една страна решаване на всички последващи проблеми, от друга. Ето защо споменаването на една интелектуална среда, една възможност, с която обикновените страни имат горчив опит и трябва да се поучим от опита им. Задачите в тези страни инструментални практики при преодоляване на икономическия процес на прекалена концентрация на фондове, население и функции в метрополиите трябва да се предвиди и да прилагат в нашата работа. В същото време много е важно, успоредно с тези мерки и с цялата система от планове и програмни документи в подкрепа на регионалното развитие действията по отношение на това развитие да бъдат синхронизирани с устройствените планове на населените места, както и с плановата готовност на територията на страната - кадастрите. Защото всякакви инициативи, било от страна на държавата по отношение на техническата инфраструктура, било във връзка с изграждането на търговско-промишлените зони, било във връзка със създаването на нови селищни образувания или нови комплекси при съвсем нови условия на средата предполагат пълна готовност. Ако нямаме коректен капацитет, в който да бъдат отразени населението през последните години произхода - собственост на земята, предназначение на земята, нямаме ли съответните качествени устройствени документи, не бихме могли да смятаме, че сме излезли от стъпките в посока на регионалното развитие ще бъде оптимално.

Във всеки смисъл от темата "София мегаполис" бих искал да премина към програмата за общ устройствен план. Тук съм сигурен какво още да се мисли, тъй като един от акцентите в проекта засяга територия извън София. От стратегическа гледна точка това е интересно, защото не са проектантите тези, които трябва да предричат нещата в предвидения проект, налагат ли някакви ограничения в споменатите територии. Това трябва да решат други хора. От една страна ще бъдат представители на бъдещата средна класа, която ще иска да живее при по-високо качество на живот, а от друга - строителни предприемачи, които могат да подготвят продукт със съответните качества. Там ще има високо качество на живот, аване в благоприятна околна среда. Успоред мен акцентът не трябва да бъде върху такъв тип територии, а върху факторите на растежа в тези територии. Тук е и отправната точ-

ка за външни инвеститори, които търсят къде да инвестират и при какви условия.

В същото време обаче се подценяват няколко други фактора, които също са много важни за бъдещето на София. Вярно е, че в столицата безработицата е най-ниска, но в същото време далеч по-големи промишлени зони - северна, източна и т. н. Знае се, че голяма част от производствените дейности в тези зони вече не съществуват. Много важен момент е къде ще работят софиянци, за какво производство става дума, какви са качествените параметри за жителите на София. Знаем, че столицата са с най-високо образование, с много висок професионализъм в съответните области, което означава, че София има голямо предимство и ще продължи да бъде фактор в ускореното развитие в бъдеще. Тук ще бъде едно от полетата за ускоряване на технологичния спектър, качеството, ефективността на производството. На това според мен трябва да бъде обърнато сериозно внимание.

Друго - София има жилищни комплекси, които са с размерите на някои български градове - 150 - 200 000 души - "Люлин", "Младост" и т. н. Какво става с тези комплекси, какво става във и около тях? Какви дейности ще се развиват в бъдеще? Този въпрос трябва добре да бъде разработен, защото така или иначе голяма част от коренящите софиянци сега живеят в панелни блокове и трябва да се помисли за средата, в която живеят.

На трето място е фактът, че София се е разраснала териториално. С нова острота се поставя въпросът за транспортно-комуникационния план на София, за организирането на потоците, за влизането в централната част, корелацията между периферните части и централната част, уреждането на административните услуги в тези периферни части. Това са неща, които могат и трябва приоритетно да бъдат решавани, защото са проблеми, с които хората се сблъскват непрекъснато.

Друг проблем - като столица София има организиращо въздействие по редица линии за територията на цялата страна, но много малко внимание е отделено на определяната с различни термини зона - околораждска, Софийско-Пернишка конгломерация и т. н. Имам предвид, че райони на около 100 км от София по отношение на бита и инфраструктурата са, както се казва, гетото на града. При разработването на общия устройствен план това не може да не се коментира, да не се генерират никакви оси на развитие, които да навлизат в тези райони, защо-

то София им е длъжник. Аз смятам, че планът е затворен в себе си, не е отворен точно към тези територии, за които говорим - в радиус от 80 км - Враца, Благоевград, Пазарджик и по границата. Териториите в този радиус индиректно се използват от софиянци, но хората, които живеят там, в сравнителен план - като безработица, качество на живот, като доходи - са на драстично различно ниво от столичани. Ако искаме София да се развива, негативната нагласа на хората извън столицата, нагласа, битуваща от дълго, също трябва да се осмисли.

Накрая, смятам, че в предварителния план липсва една сериозна разработка на София като елемент от урбанистичната схема на Европа. Съществуват разработките "Европа 2000", "Европа 2000 +" и в тези разработки София е приравнена със Солун. Белград не е коментиран по обясними причини, Загреб също. Ако ние искаме София да е опорен център, един мегаполис, трябва да проучим кои са онези елементи, които аранжират мегаполисите в Европа, и в предварителната устройствена схема да се обърне сериозно внимание на тези елементи. Един от тях например е летището, но ние изпуснахме навремето шанса да се превърнем във въздушнотранспортен център на Балканите, това го направиха гърците с новото си летище. И редица други подобни фактори трябва да бъдат също така много сериозно огледани и да се прецени какви инфраструктури да бъдат изградени и как да бъдат експонирани те в сегашното пространство така, че София да стане един от основните центрове на Балканския полуостров.

В заключение ще кажа, че София като столица винаги ще бъде притегателен център, но наблюденията през последните 10 години показват, че това, което се прогнозираше за столицата - население 5 млн., се оказва не точно. Интересно е да се проследи какъв е механичният прираст, какви хора са дошли в София, с какво се занимават и да си дадем ясна сметка, че в сегашните условия в продължение на 20 или 30 години градът не би могъл да стане 3- или 4-милионен. А що се отнася до изграждането на инфраструктура за тези 3 или 4 млн., политиката на Европейския съюз и на самата българска държава е в обратната посока: изграждане на инфраструктура като опора, създаване на регионални центрове на развитие там, където е населението. Ако това не се осъзнае, ще имаме 1, 2 или 3 населени града, а другите едва ще преживяват. Смятам, че всеки, който милее за България, трябва да се замисли над това.

традиции и практики в жилищните форми и градското развитие в България и САЩ опит за сравнение

Соня Ангелова Хърт, Александър Слав

Д-р арх. Соня Ангелова Хърт е завършила ВИАС (УАСГ) и впоследствие Университета на Мичиган със степен магистър по градско планиране. Работила е в предприемачески и в консултантски фирми в Мичиган и Охайо. В момента е докторант към Университета на Мичиган. Дисертацията ѝ е сред единайсетте отличени през миналата година с една от най-престижните награди за докторанти в САЩ – тази на института „Линкълн“ в Кеймбридж, Масачусетс.

Д-р арх. Александър Славев е завършил ВИАС (УАСГ) и е специализирал в УНСС – „Териториални системи“ и в Университета на Нюкасъл, Великобритания. Защитил е докторска степен по градско планиране. Докладчик е пред XXI конгрес на МСА. Като хоноруван преподавател води лекции и упражнения в УАСГ, УНСС и ВСУ. Има повече от 30 публикации, включително съавторство в учебника „Териториално и административно устройство“ – УНСС, 2001

Невъзможно е да бъдем истински професионалисти през двайсет и първи век, ако не сме достатъчно добре запознати с опита на другите нации в съответната област. В този смисъл за нас, архитектите и урбанистите, опитът на САЩ в развитието на жилищните форми и градовете представлява изключителен интерес. И то не защото сме свикнали да разглеждаме Америка като вечния лидер едва ли не във всичко, а защото се оказва, че американците и ние се намираме буквално на два противоположни полюса по отношение на предпочитаните и прилаганите жилищни форми и принципи на градско развитие.

Иначе що се отнася до водещите позиции на САЩ в тази сфера, трябва веднага да отбележим, че самите американски урбанисти са твърде скептични към преобладаващата там практика и препоръчват на чуждестранните си колеги да не я възприемат безкритично и „да не допускат техните грешки“.

1. Предпоставки за урбанистично развитие и планиране

1. Предпочитания към жилищните форми
Логично е една съпоставка в сферата на развитието на жилищната среда да започне със сравнение на предпочитанията на населението. У нас, независимо че на думи всички биха предпочели едносемейните къщи, на практика най-търсени са апартаментите в централните градски части, респективно в многоапартаментни, с други думи многосемейни жилищни сгради (т.е. пак в блокове). Повечето българи твърдят, че това се налага поради недостиг на средства, но то не обяснява защо други нации, когато са били на нивото на нашия днешен стандарт преди 20, 30 или нека да е преди 50 години, пак са предпочитали самостоятелните къщи. Или защо дори богатите у нас плащат луди пари за апартаменти в суперцентъра, вместо за къща в покрайнините. Същевременно социологическите проучвания на обществените нагласи¹ и пазарното търсене доказват, че българинът харесва едносемейните сгради, но повече цени предимствата на гъстото застрояване – по-къси комуникации, улеснен достъп до общественото обслужване, икономия на инфраструктура и по-малко време за транспорт.

Обратно – американците, по редица западно- и северноевропейски нации, и на думи, и на практика почитат самостоятелните къщи, възможно най-голям двор. Дотам е, че в САЩ най-популярни са самостоятелните къщи (detached houses). Нещо повече, да се живее в апартамент често се смята за признак на бедност към по-бедните класи. В редки случаи, особено в типичните Америка разстлани предградия, носимейни къщи, при които предприемач дойде с проект за блокове от апартаменти, местна общественост ожесточено се противопостави на проекта, страх, че в предложените блокове се настанят нежелани (т.е. по-бедни), което би довело до падането на околните къщи и до потетични социални проблеми. Та обикновено продължава, дотам практика местните власти не биха нудени да не издават разрешения за такъв вид строеж. Разбира се, в градовете ситуацията е различна. В семейни къщи на големи парцели осъществими в централните части, но и повечето американци и търсят и не се колебаят да жат от предимствата на градския живот и да се заселят в предградията големите дворове, спокойното, богато озеленената жизнена среда. В процеса на напускане на центъра и преселването в предградията селени предимно с едносемейни започва още в края на XIX век. Това се преселват предимно богати, които достигат своята кулминация в началото на XX век (когато се преселва и средната класа). В резултат на това в района като Кливлънд, щата Охайо, например, от население на целия метрополитен район за два милиона души, само около хиляди живеят в самия център, а един и половина милиона – в предградията му. Все пак важно е да се отбележи, че през последните едно-двестилетия се забелязва известно намаляване на интереса към по-компактните градски форми. Много е популярен пример, да се реставрират хотелски сгради, строени преди 100-150

останали с години празни и пусте-
ли и да се превръщат в апартамент-
блокове. Съществува и терминът
„дски пионери“ (в противовес на пи-
оните, които са завладявали прери-
и „Дивия запад“ преди два века), с
което се представя едва ли не в геро-
и светлина „смелостта“ на някои аме-
риканци да зарежат предградията и да
се преместят в града.

Гъстота и интензивност на застрояване
и предпочитанията към различни жи-
тели форми се отразяват директно
към интензивността на застрояване и
към гъстотата на обитаване. Всъщност, как-
то вече отбелязано по-горе, много-
бройните сгради съществуват най-ве-
що в по-голяма интензивност на зас-
трояване, която да позволи по-къси ко-
лекции с оглед на по-ефективна про-
дуктивна и търговска дейност, дос-
тъпно обществено обслужване, полз-
ва на обща инфраструктура и т.н. У-
съзнателно или несъзнателно, пот-
ребителите се стремят да реализират
и тези предимства на колективни
жилищни форми. Пазарът е механиз-
ъм, чрез който се реализират предпо-
сметките на потребителите, но, за съ-
жаление, пазарният механизъм често
не е в състояние да отрази интересите на потреби-
телите като криво огледало. Така, в ре-
алитет на конкретните пазарни схеми
интензивността на застрояване дости-
га абсурдни нива и е 12-15 пъти до 20
по-висока от тази в САЩ. Ако, нап-
ример, в САЩ най-масовата гъстота се
изчислява в рамките на 20-25 жилища (къ-
то на хектар, у нас, в масовия случай
този строителство в централните
градски части, този показател е около
10 жилища на хектар, а в някои квар-
тали достига до астрономичните 400.
Въпреки това, обаче, вече сме разисквали в спе-
циализираните издания², проблемът
е високата интензивност и дали тя е
оправдана с необходимите градоуст-
ройствени елементи и условия – зеле-
ни площи и свободни пространства, не-
обходимостта за отдих, детски площадки,
спортни зони, а също и места за паркиране, га-
ражи и площи за други необходими
услуги. Бихме цитирали отново ре-
зультатите от едно сравнително проуч-
ване³, показващо, че показателите, ко-
ито в миналото не достигаха норма-
тивните изисквания, днес при новото
строителство се паднали средно 4 до 6
кв. м (!).

Ситуацията в САЩ и в този аспект е пъл-
но противоположна на българската.
Кратко казано, американските урба-
нисти отчитат, че развитието на градо-
вете там се характеризира със
„компактност“ - с изобилие от зеле-
ни, свободни (но поддържани) пло-
щи, пренаситеност с гаражи и паркин-

ги, което, обаче, води до свръхконсума-
ция на земя. Особено що се отнася до
терените, свързани с автомобилния
транспорт – градски артерии и обслуж-
ващи улици, кръстовища, паркинги - ма-
совото стопанство в професионалните
среди е, че през последните десетиле-
тия американците са прекаляли. Нещо
повече, непрестанният процес на все
по-голямо и голямо разстилане на аме-
риканските градски форми на практи-
ка означава изоставянето на по-стари-
те градски форми, т.е. градските цент-
рове и близките до тях квартали бук-
вално пустеят. Както понякога се каз-
ва, американците гледат на вече урба-
низираните територии като на „употре-
бявана кола“ – щом остарее, те я изос-
тавят и си купуват нова (т.е. преселват
се в нови територии). В резултат на то-
ва централните градски части на много
от някога богатите и благоустроени гра-
дове, особено в американския Север, са
в окаяно състояние. Някога прекрас-
ните богаташки квартали на Детройт,
например, представляват тъжна сцена
напомняща Европа след Втората све-
товна война – те са в процес на буквал-
но сричане. Може да се каже че приро-
дата направо си ги взема обратно –
храсти и дървета растат между падна-
лите тухли в балните зали, там, където
само преди 50-60 години е празнувал
индустриалният елит на града. Но как-
то с ирония казват американските ур-
банисти, Америка е световен лидер по
много неща, включително и по... „град-
ски руини“.

Мнозинството от американските урба-
нисти гледат критично на тази тенден-
ция в американско общество. Тяхната
позиция днес до голяма степен съва-
да с позицията, която западноевро-
пейските им колеги възприеха първи –
не е икономично, екологично, или це-
лесъобразно от социална гледна точка
да се продължава до безкрай процесът
на урбанизирането на все нови и
нови територии за сметка на съществу-
ващите градски форми. На преден план
отново са предимствата на компактният
град. Изключително популярен в мо-
мента е терминът „разумен растеж“
(smart growth), който почти напълно се
покрива с термина „устойчиво разви-
тие“ (sustainable development). С две ду-
ми, това значи развитие, постигнато с
минимално изразходване на природни
ресурси, включително и на земя, т.е.
компактни градски форми. Някои от
най-прогресивните градски райони в
Америка като Портланд, щата Орегон,
са наложили граници около съществу-
ващите урбанизирани територии, извън
които е забранено да се строи. Тезата
за предимствата на компактният град е
и официална теза на Американската асо-

циация на урбанистите (American Plan-
ning Association), която е най-голямата
професионална организация на амери-
канските урбанисти (или планери). През
1998 г. асоциацията, която годишно из-
дава много различни доклади в помощ
на американските урбанисти, издава
своя наръчник по „разумен растеж“, ко-
йто включва анализ на всевъзможни тех-
ники за подпомагане на компактните
градски форми. Интересно е да се от-
бележи, че от американска гледна точ-
ка (както става ясно от този наръчник)
застрояването на едносемейни къщи на

големи парцели - най-типичната американска практика, се смята за неекологична алтернатива, тъй като макар и дворовете на тези къщи да изглеждат зелени, всъщност те представляват вече урбанизирана територия, и то разстлана на голяма площ. Напротив, екологични са по-гъстонаселените територии, които осигуряват консумацията на по-малко земя и енергийни ресурси, обградени от абсолютно неурбанизирани зелени територии. Тази теза е обратната на тезата за екологично развитие, поддържана от много български урбанисти, че зеленият характер на южните райони на София, например, ще се запази чрез налагането на градоустройствена регулация, изискваща големи минимални размери на едносемейните парцели. Точно обратното, докладът на асоциацията препоръчва да се налагат не минимални, а максимални размери на парцелите, т.е. търси се не малка, а голяма плътност на застрояването с цел да се запази напълно като „девствена“ земята около компактният град.

3. Характер на функционалното зонироване
Функционалното зонироване е задължителен елемент за планирането на градските структури в цял свят. Наследство от модернизма, днес то търпи немалко критики, но едва ли има специалист, който да се съмнява в неговата необходимост в определени рамки. Проблемът е в степента на неговата гъвкавост и сравнението между САЩ и България е доказателство колко вредни са крайностите и в една и в другата посока. Многосемейните сгради, жилищните блокове и кооперациите (както разговорно ги наричаме, но фактически те са си пак блокове) са подходящи за смесени функции. Неслучайно още Лео Корбюзие, идеологът на „фабриката за обитаване“, т.е. жилищния блок, заделяше първия етаж или етажи задължително за обществено обслужване. По тази причина у нас едва ли би се намерила и една чисто, наистина чисто жилищна зона. Хубавото е, че по този начин зони „спални“ в България практически не съществуват - няма квартали, които да са обезлюдени в работно или в извънработно време и всички градски части живеят пълноценен живот 17-18, а често и 24 часа в денонощието. Лошото е обаче, че в последно време наистина изпуснахме мярката. Дълбоко убедени колко е важно да обслужим частния интерес, ние допускаме смесване на функциите, което няма нищо общо с разумните граници. Не ни спират санитарните норми или професионалните принципи - производства и складове в жилищните зони, заведения и дискотеки

под блоковете, и т.н.

Точно напротив - практиката в САЩ демонстрира другата, почти толкова абсурдна крайност. Масовото разпространение на едносемейните сгради допринася за налагането на едно изключително твърдо зонироване (разбира се, изключвайки централните части на големите градове, където то е нереализуемо). По принцип собственикът на едносемейна сграда не е склонен да включва в парцела си обслужващи функции. Пък и в жилищна зона, съставена от парцели по 2-3 декара, един магазин едва ли ще е печеливш предвид недостатъчния в този случай радиус на обслужване. По тази причина за американците е необичайно и впоследствие недопустимо да се разполагат обслужващи дейности в жилищните квартали, освен в границите на специално определените центрове и улици. В България жилищните зони се разбират като *предимно* жилищни зони, т.е. напълно естествено е там да се разполагат и сгради или помещения с други функции. В САЩ под жилищна зона се разбира изцяло жилищна зона - в огромна част от предградията в жилищните зони е забранено да се строят сгради с други функции. Нещо повече, дори смесването на различни видове жилищни сгради е неприемливо. Както вече беше отбелязано, блоковете от апартаменти, дори и да са изцяло жилищни, не са добре дошли сред едносемейните къщи. Съответно в много случаи в зоните за обществено или търговско обслужване е забранено да се строят жилищни сгради.

Едва през последните години в професионалните среди е узряла необходимостта да се скъса с прекалено твърдото зонироване. Вече повече от две десетилетия американските урбанисти остро критикуват този подход, в резултат на който обширни централни територии обезлюдяват през нощта, а жилищните зони са наистина зони „спални“. В споменатия доклад на Асоциацията на американските урбанисти идеята за създаването на смесени (mixed uses) зони заема централно място. Но както и по отношение на плътността и интензивността на застрояване, има голяма разлика между консенсуса, който съществува между американските урбанисти и повсеместната американска практика. За да постигнат целта си, професионалистите трябва още много да работят, за да убедят обществеността в САЩ, че съществува и по-добра алтернатива.

II. Технологиите на планиране

4. Централизирано - децентрализирано планиране

Първата очевидна разлика по отноше-

ние технологията на планирането е установената у нас силно централизирана технология и американски свръхдецентрализиран подход. Една от причините за подчертаване на нашата традиция в европейските й корени. Въпреки че европейската традиция не е еднаква, на, факт е, че именно в Европа са развили и наложили най-централизираните системи на градско планиране, а са системите в Холандия, Германия, Италия и пр. Общото при тях е национално ниво, централизиран регламентират редица конкретни норми, процедури и норми. Нама от това, като изключим някои демокрации от Централна и Източна Европа, в преобладаващата част от континента правилата и нормите за градско планиране се определят на местно (най-често общинско) ниво. Великобритания, Франция, Гърция, ния, северноевропейските държави (т.н.). Същевременно дори при децентрализираните системи английската например, има ясни ментали на централизъм, изразяващи се в общата структура на планирането, предполагаща единство на градските и национални планове, някои правомощия на министъра на околната среда (Department of the Environment). Освен европейската традиция, важна причина за централизъм в нашата система е отпечатъкът на централизъм. Няма съмнение, че това общество е мощен фактор за централизирано планиране на монолитния характер на строителното планиране не само в САЩ, но и във всички бивши „социалистически“ държави.

През последните една-две години появи нов, бихме казали, не толкова фактор за централизиране на местното развитие у нас, който и абсурдно да звучи, такъв е европейската интеграция и ретно лостовите на предприемателните и структурните фондове. Европейската общност няма драматично за разпределяне на фондовете централизирано и затова редицата структури е необходимо да се механизми на разпределение. Не е чудно, че след плахиите опити за централизация през предходните шест години, ние, да се надяваме, съвсем забравихме за тях и ги оставихме на местното управление. В областта на градското планиране съответно затрупахме джелекмеждетата специфичните твни норми и прегърнахме „единната“ Наредба № 5. Случаят с американските градски твни традиции отново е прот

децентрализацията и големите пространства на ниво отделен щат и на месиво са една от най-тачените и, трябва да признаем, успешни черти на американската система на управление. Без огромна държава, споена от различни етнически и религиозни едва ли би оцеляла. Огромната градостроителни нормативи се делят само на местно ниво. И тук живава и проблемът.

В края на XIX век, както вече бе казано, богатите класи започват да се пренаселват в нови предградия извън града, а в XX век ги последват и средните класи. Всички се опитват да избягат от шума и проблемите на големия град. Но щом се преселват, защо да плащат местни данъци на големия град, от който се опитват да избягат? Започва безкраен процес, при който предградия след предградия оформят нови, все по-големи (който постепенно спира да е толкова голям) град. Например Бояна, Драгалевци, Баня и т.н. жилищно-заможните жители на София, идват да скъсат с град София и стават част от град Бояна, град Драгалевци, град Баня и т.н. После се отцепват и "Леонов" и "Люлин", и накрая София става с няколко от най-централните си райони като "Средец". От там нататък вече няма никакъв, включително финансов, контрол върху околните предградове. Това е горе-долу типично за Америка сценарий. Но освен че води до постоянното обедняване на София, какво още значи той от гледна точка на градостроителството? Всички нови градове сега са в състезание помежду си за привличане на нови инвестиции, всички те имат собствени градостроителни нормативи, които често когато регулират съседни територии по различен начин. Резултатът е липса на регионален подход към метropolisа като цяло. Сега се правят опити в много райони на Америка да се намери някаква форма на регионално управление, но тези усилия са все още неуспешни, а не правило.

Въвеждане на гъвкава система на планиране на делението на "твърдо" и "гъвкаво" градостроителство ("rigid" and "flexible" planning) е характерно повече за Евро-американците биха се затруднили да разделят градостроителството си като на две, доколкото не са анализирали системата си в този аспект, но европейските стандарти, тяхното нечие е гъвкаво. Нашето пък безспорно е "твърдо".

Гъвкавото градостроителство планирането остава на нивото на генералния план (General Plan, Master Plan или най-общо Development Plan), който опреде-

ля структурирането на територията, функционалните зони, строителните режими и планови показатели на застрояването. Главната формална разлика се състои в това, че ние прилагаме подробни устройствени планове, а те нямат такива. Нашата система е подходяща, когато основната част от строителството е дребно-машабно – в смисъл, че се извършва най-вече от отделни собственици или малки строителни фирми и най-често в парцели от между 200 и 700 кв. метра. В този случай предварително и едновременно за всички тези дребни имоти физическите параметри на застрояването трябва да са определени, т.е. не само плътността, интензивността и етажността, но и размерът и формата на строителното петно, височината на застрояването, цокълът, билото и т.н.

Американският генерален план се допълва от още един документ, също изработен на ниво на местната управа – Наредбата за зонироване (Zoning Ordinance). Това е най-близкият еквивалент на нашата Наредба № 5 (но е на местно ниво). Там са определени регулационните режими за всяка зона – допустимите функции, минимални или максимални размери на парцелите за едносемейни сгради (ако зоната е жилищна), разстоянията между сградите, ширината на улиците и т.н., и т.н. Но никой не се занимава да прилага тези режими на нивото на различните квартали и да ги отразява в графична форма, както това се прави у нас под формата на подробни устройствени планове.

Така при американската система подробните физически параметри на застрояването не са фиксирани преди възникване на строителната дейност – те се решават в процеса на преговори между планиращия орган – the Planning Commission, и строителните предприемачи. Тази система е трудно приложима за дребномащабно строителство, защото да се преговаря за физическите параметри на застрояването във всеки малък имот е буквално невъзможно, но в замяна на това има съществени предимства при градското развитие в пазарна среда, защото дава възможност за по-гъвкаво определяне структурата на предстоящия строеж в съответствие с интересите на всички заинтересувани страни – общината, предприемачите, а също и гражданите чрез свои сдружения.

III. Управление на градското развитие
6. Легитимност на управлението на градското развитие – кой управлява и в интерес на кого?

Участие на професионалните сдружения, НПО и гражданите
За всеки урбанист и архитект отговорът на този безспорно фундаментален въп-

рос изглежда дотолкова ясен, че ние изобщо го игнорираме. Оказва се, обаче, че би трябвало отново да го поставим на дневен ред, защото смяната на политическата система не може да не промени субекта и целта на управлението във всяка област от обществения живот, включително и в толкова важна сфера като градското развитие.

Това, което несъмнено е ясно, е, че градското развитие трябва да се управлява от демократичните органи на общественото управление в интерес на всички граждани и на обществото като цяло. У нас обаче през десетилетията на тоталитарната система ударението падаше върху „органите на управление“ – по същност държавни и в голяма степен откъснати от хората, т.е. бюрократизирани. Днес по структурата си тези органи не са се променили кой знае колко, поради което все още твърде често се сблъскваме с добре познатото бюрократично отношение към управлението на градостроителните процеси. Тоест и преди, и сега органът на управление е склонен да измества целта на градското развитие от обществото към себе си. И преди, и сега противодействието срещу бюрократичния подход е идвало и идва от професионализма – вътре в органите на управление и извън тях. С изложеното накратко се опитваме да обясним своето виждане защо у нас обществото (за което именно е предназначено градското планиране) изобщо не е включено в тази дейност, а напротив – до голяма степен е изолирано от директно участие и единствено професионализмът и професионалните сдружения се опитват да компенсират тази празнота, но, общо взето, неуспешно.

Необходимо е дебело да подчертаем, че от гледна точка на вече утвърдени в международната практика принципи, обявяването на градостроителните проекти пред населението не изчерпва дори и малка част от онова, което е основно право на всеки гражданин и включва непрекъснато, активно и решаващо участие на гражданите в градостроителството още от момента на замислянето и на всеки етап от реализацията.

Изобщо понятието „обществен интерес“ в бившите социалистически държави не е на мода, защото крахът на социализма, когато всичко уж бе в името на народа, доведе до пълното му обезсмисляне. Това, обаче, доведе и до криза в градостроителството, която е добре документирана в научната и професионалната литература в повечето страни от бившия социалистически лагер. С две думи – от едната крайност в другата!

Всъщност онова, което би трябвало ясно да се съзнава от всеки урбанист и ар-

• • •

• • •

хитект, е че градското планиране е легитимно само когато развитието на един град или район служи на обществен интерес, при това при гарантирано непрекъснато участие на обществеността във всички фази на планирането и реализирането на градоустройството.

В този смисъл трябва добре да си дадем сметка, че в момента у нас подценяването на „обществения интерес“ и изолацията на обществеността от полагането ѝ се участие подлага под съмнение изобщо легитимността на градоустройството.

За да приключим с констатациите относно практиката у нас, трябва да отбележим, че поне необходимостта от участието на професионалните сдружения е не само осъзната, но е и фиксирана в Закона за устройство на територията. Въпреки това, обаче, участието на представителите на САБ и КАБ в експертните съвети, например, е доста спорно – често нежелано, понякога ограничавано (без право на гласуване) и, като общо, твърде слабо – само един или двама представители срещу поне 10 – 12 заседатели на общинската администрация.

В Америка ситуацията е много различна. Институцията, която взема решения по всички градоустройствени проблеми в едно селище, се нарича Комисия по градско планиране (Planning Commission). В типичния случай тя се състои от 10-12 граждани-доброволци, които по една или друга причина имат отношение към градоустройството. В много случаи това са утвърдени архитекти, озеленители, еколози, учени, юристи или общественици, назначени обикновено от кмета. Но те не са администратори или експерти, които работят за заплата към местната управа – идеята е чрез тях да се упражнява непосредствен граждански контрол върху развитието на града. Към Комисията по градско планиране е прикачен отдел по градско планиране, където именно работят експерти на редовна заплата към местната управа, която съветва членовете на комисията. Когато постъпи предложение за нов строеж, например, отделът извършва необходимите проучвания и ги предоставя заедно със своята оценка на Комисията, която взема окончателните решения. Комисията се събира периодично, обикновено всяка седмица или на две седмици, в по-малките градове. За разлика от срещите на експертните съвети у нас, тези срещи са отворени за широката общественост, като правило се посещават от много обикновени граждани и често се превръщат в истински полесражения между различни идеи.

Процесът на изготвяне на устройствените планове също се различава коренно от този в България. Разликата може да бъде обобщена само с една-единствена фраза – много по-широко участие на гражданите при подготовката на плана на американска земя. За това способства и фактът че в големите американски градове планът е по-обширен документ – първо, защото той е повече стратегия и по-малко архитектура (което само по себе си го прави по-разбираемо за гражданите), и, второ, защото обикновено включва и „малки“ планове за всички свои квартали като отделни глави. Представете си все едно, че към общия план за София са приложени и глави за всички 24 административни района на града, всеки със своите цели, проблеми и стратегия за развитие. Тъй като обикновеният гражданин често се чувства по-съпричастен на проблемите на собствения си квартал отколкото на големия град, наличието на тези „малки“ планове само по себе си привлича повече участници в дискусиите по плана. Но не това е най-същественото.

У нас, макар че формално се провеждат много обществени обсъждания (на които обаче присъстват главно архитекти и представители на обществени организации, а не граждани), те обикновено са представяне пред публика на готовите за определен етап от работата по плана чертежи, т.е. *пост фактум*. Коментарът на гражданите рядко се приема насериозно – всеобщото мнение е, че планът е работа на професионалистите. Усилия се полагат да бъде осигурено широко *професионално* участие (например чрез конкурс) – идеята е, че ако се събере многообразието от идеи на професионалната колегия, то се събира цялото многообразие от ценни идеи и по-този начин, индиректно, чрез професионално участие се осигурява и широко общественото участие.

В САЩ съществува съвсем друга концепция за това, което се нарича професионализъм у урбанистите. Широкото професионално участие съвсем не би могло да се смята за субститут на директното участие на гражданите. Осигуряването на широко общественото участие влиза в професионалните задължения на урбанистите или „градските планери“. То се търси в началото на подготовката на всеки етап от плана като ресурс на идеи, а не както у нас само като аудитория, пред която да се представят завършени чертежи *пост фактум*. Така например, ако си представяме американската традиция по планиране на почвата на град София, би трябвало да очакваме от архитектите в Управлението по архитектура и градо-

устройство да тръгнат по райони, които отговарят, и лично да обсъждат обсъждане след обсъждане, да си лично записки, да систематично предлаганията, жалбите и на гражданите за плана, да изготвят за основните насоки за разна всеки район, базирана на консенсус сред обществеността, случайно, че в университетите се преподава градско планиране, а не различните методи, вишаване на интереса на града към процеса на планиране за естествен мястото. Съществува и огромна литература по въпроса. Създаването на обществено участие за част от професионализма, отговорността на урбаниста. Усъществува мнение сред градоустройствената колегия, че гражданите си виновни, че не се интересуват от градоустройството. Американският казва, че един от начините то е да се повиши е урбанистите, разглеждат собствените си разпо въпроса – ако гражданите не са някой активно (а не формално) си тяхното мнение, и интересът се повишил.

7. Технология и финансиране на развитието на градоустройството
Проблемът за методите на урбанизация и реализация на градоустройството последно време става все по-актуален у нас, успоредно с все по-осъзнат липса на опит по отношение на само как да планираме, но и как да реализираме градоустройствените в условията на свободния пазар. Бибира се, щом става дума за пазарна реализация, американската практика трябва задълбочено да се проучи. Нека, все пак, по-напред да видим какво е положението у нас и по отношение на пригодността на градоустройството към пазарната среда се откриват две групи фактори – първо, нормативната и законовата уредба, структурата на общинските управления и управление на разна плановите, включително качеството и качеството на съставящите специалисти.

Относно нормативната и законова уредба можем да констатираме, че то – заслуга на новия ЗУТ е, че изрично утвърди правата на частна собственост в тази сфера и регистрираните участници на пазара на градоустройство. Основната слабост на Закона според нас е, че той не дава силата на общините в планирането ги въоръжи с реалнодействащи механизми за провеждане на устройствена политика, а напротив – косвено на за ограничаване на възмож-

и прилагане на плановете. Що се касае до втората група фактори – и тук не несъответствие на структурата на местната администрация на новия. Дванадесет години след на реформите отделите и дирекциите за архитектура и градоустройство още са организирани почти както преди периода на социализма. Вследствие на посочените фактори не е чудно въпросните общински органи не са често са безсилни да реализират зелена зона урбанистична политика не успяват да извлекат от установените дейности необходимите за тях приходи (освен чрез разпродаването на общински парцели без грижа за децата на града), че не разполагат с необходимите пазарни лостове и не могат да боравят с малкото, които са на разположение, и пр., и пр. Добавим към това и финансовата криза, не е чудно, че местните управители са безсилни да опазят зелените площи или да построят детски площадки, където градоустройствените власти го налагат, например. Двата от няколко реда ще опишем два от многото методи за финансиране на градоустройствени инициативи, които широко се използват в САЩ. И двата са много прости, но работят на едно ясно и категорично основание за правата на местната управа да преследва обществен интерес от схващането, което се е наложило през последните години у нас. Ако разбирате постепенно се приеми у нас и се създаде съответната юридическа база, тези методи могат да бъдат полезни, защото те демонстрират само пазарните подходи, но и предлагат алтернативни механизми за финансиране на градоустройствени инициативи в смисъл, че не изискват държавно влагане на средства от страна на местната управа. Този метод се нарича „такса поради въздействието“ (преводът е тромав български, на английски терминът е „impact fee“). Ще го илюстрираме с конкретен пример. Една от темите в София, които сякаш има консенсус между общината, е че престижни квартали като „Позенец“, са се преуплътнили през последните години – има прекалено интензивно ново жилищно строителство на малка за губата на градски зелени пространства. Ако Столичната община разполагаше с много средства, то би могла просто би било да закупи новостроящите имоти, разположени на малки площи, и да запази тези площи. Столичната община очевидно не разполага с такива средства, а пък и в София местните управители като правило не борят с финансови липси. Ето как

би действала „таксата поради въздействието“ в такъв случай. Очевидно е, че всеки нов жилищен блок оказва определено въздействие върху средата, т.е. довежда в квартала повече деца, които по всяка вероятност ще посещават кварталното училище и детските площадки, и повече възрастни, които ще използват кварталните паркове, кварталните пътища с колите си и т.н. С други думи, със строежа на всеки блок местната управа се нуждае от повече средства за поддържане на инфраструктурата, училищата, парковете, а и за създаването на нови паркове, детски площадки и т.н. Поради тази причина се въвежда закон, с който на всеки нов жилищен блок в зависимост от големината му (т.е. от степента на въздействие, който той оказва върху кварталната среда) и на базата на определен коефициент се изчислява такса. Тази такса предприемачът трябва да заплати в обществен фонд на местната управа, който се използва за споменатите квартални градоустройствени подобрения. Разбира се, сумата, която постъпва от строежа на един блок, е малка, но когато в един квартал има интензивно строителство, както в „Позенец“, тогава този фонд може да се окаже достатъчно солиден, за да е полезен за много подобрения, включително изкупуването на зелени площи с цел тяхното запазване. Друга тема, по която като че ли има консенсус сред колегията в София, е загубата на зелените клинове в полите на Витоша, предвидени според всички стари плановете на София. Отново, разбира се, най-простото би било, ако реституираните имоти в предвидените зелени клинове бяха изкупени от общината, но за това нямаше средства. При положението, че клиновете са вече изгубени, сегашната идея е в София да се наложи едропарцелен строителен режим с ниски коефициенти на плътност и интензивност. Но от гледна точка на американските урбанисти, това не гарантира запазването на зеления характер на територията, а само разпокъсва зелените територии в частни парцели, като на всичко отгоре колкото по-големи са парцелите, толкова повече нови земи ще бъдат консумирани и урбанизирани. Ето една алтернативна американска идея, наречена продаване на права на строеж (sale of development rights), чрез която клиновете можеха да се запазят. Представяме я в най-простия ѝ вид. Нека си представим, че преди въвеждане на законодателство за продаване на права на строеж застроителният режим позволява двуетажни къщи по цялата територия под Витоша, в която би могло да се реализират зелени

те клинове. Сега територията се разделя на два типа зони – да речем А и Б. Зоните А се определят като зелени клинове, зоните Б са за строителство. Идеята е да се концентрира цялото строителство в зоните Б, а зоните А да останат като напълно зелени клинове. Строителството в зоните А се забранява изцяло. Естествено това не може да стане без компенсация, тъй като собствениците на терени в зоните А се лишават от възможността да печелят от имотите си. Като форма на обезщетение им се разрешава (и общината насърчава и им помага във възможната степен) да продават правата си на строеж на собственици от зоните Б, на които, след като купят тези права, им се разрешава да строят не само двуетажни къщи на големи парцели, а, да речем, и четириетажни жилищни блокове в по-малки парцели. Така е осигурен начин на обезщетение на собствениците в зоните А без общината да е похарчила никакви средства за това, собствениците в зоните Б могат да строят по-интензивно (от което те обикновено са доволни, макар и това да им струва допълнителна сума), а зелените клинове са запазени.

Заклучение

САЩ са твърде далече от нас, и географски, и икономически. Все пак силно вярваме, че внимателният прочит на предложената статия убеждава в ползата от сравнението между предпочитанията и традициите в жилищните форми и градското развитие. Ползена е съпоставката както относно онези страни от американската практика, които самите американски урбанисти отричат и предупреждават чуждестранните си колеги да не допускат същите грешки, така и по отношение на градоустройствените принципи и практики, които категорично могат да бъдат определени като значителни постижения на човешката мисъл и обществената организация в тази област. Към първата група можем да причислим, например, свръхконсумацията на земя, свръхосигуряването на улици и паркинги и абсурдната децентрализация, при която големите метрополиси се изграждат от взаимно противопоставящи се плановете, подходи и нормативни бази на съставляващите ги общини. За нас, разбира се, са особено ценни постижения като: реално действащата местна демокрация, върховенството на обществен интерес и решаващите функции на гражданското участие в градоустройството, силно развитите правомощия на общините, ефективните лостове на местното самоуправление и продуктивните пазарни механизми, осигуряващи ефикасността на градското развитие и реализирането на градоустройствената политика. ●

ЛАНДШАФТНА СЕЛИЩНАТА ОКОЛНА СРЕДА И ТЯХНОТО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНЕ

Тачо

Всяка една човешка дейност, която е на съиздателно начало и хуманно отношение към околната среда, е призвана да изисква от обществото и сама да проявява и на практика осъзнат стремеж към целенасочено съзидане на максимално благоприятни и безопасни условия за комплексно подобряване на жизнената среда на

LANDSCAPE AND URBAN ENVIRONMENT: NORMS AND INSTITUTIONS

To set up a working policy, this has to be defined by national strategies, plans and programs, backed up by legal and financial support

T. Peev

В чл. 55 от Конституцията на Република България е записано: „Гражданите имат право на здравословна и благоприятна околна среда в съответствие с установените стандарти и нормативи. Те са длъжни да опазват околната среда“. Но „установени стандарти и нормативи“, с помощта на които да се регулират дейностите, свързани с опазването, съхраняването и устойчивото развитие на ландшафта като основа за формиране на „здравословна и благоприятна околна среда“ на Република България, няма. Няма система от критерии, съобразно която и с общовалидна за страната методология да се определя състоянието на ландшафта. Сложността на средата за изследване и контрол ЧОВЕК - ПРИРОДНА СРЕДА - АНТРОПОГЕННА СРЕДА особено затруднява извършването на комплексна оценка на ландшафта. Затруднява се не само комплексното отчитане на състоянието на ландшафта и това на неговите компоненти, но и оценката на комплексния ефект върху него, оказван от разнородната човешка дейност, както и определянето на насоките на устойчивото му развитие при решаване на свързаните с него проблеми. Засега тази оценка се основава все още на отделни „потвърдени“ тези и становища, на официално или неофициално „съгласувана“ и „разпространена“ на различни нива „информация“. А липсата на специа-

лизирана система за мониторинг - наблюдение, анализ, диагноза и прогноза на комплексността и многофункционалността на процесите, които протичат в ландшафта и тяхното влияние върху него, възпрепятства определянето на факторите, характеризирането на предпоставките и набелязването на мерките за изграждане на качество на живота на хората сред окръжаващата ги среда. Тази система е необходимо и важно условие за целенасочено и перспективно направляване на процесите, свързани с устойчивото опазване и съхраняване, защитата, управлението и развитието на ландшафта.

От друга страна състоянието на ландшафта и свързаните с него видими и осезаеми промени в областта на екологията, на териториално-селищното устройство и градоустройството, на ландшафтното и градинско-парковото устройство и озеленяването, на организацията и естетизацията на селищната и извънселищната /крайградската/ околна среда, както и на отиди в тях представляват бавен процес. Той е свързан и с разход на големи капиталовложения - държавни, общински, фирмени, на юридически и физически лица. Голяма част от тези капиталовложения биха могли да бъдат спестени или пренасочени - реинвестирани по предназначение, ако това състояние /на ландшафта/ би могло да бъде:

- точно фиксирано и навреме отчетено;
 - обхванато и отразено в пълнота с оглед на настъпили видими и в дълбочина промени в цялото им многообразие в сравнение с предходни години, независимо от необходимия за това по-продължителен период от време;
 - обвързано с конкретни действия.
- Ако досега и в съответствие с Европейската конвенция за ландшафта България имаше изготвени „от страна на компетентните публични власти... общи принципи, стра-

тегии и укази, които... позовават на предприемането на конкретни мерки, насочени към защитата на урбаната и планирането на ландшафта, тази област вече щяха да са налице отделни инициативи от страна на държавата. Но България няма формулирани принципи, стратегии и укази за опазването на ландшафта. Няма национален план за опазване и програми за устойчиво развитие на българските ландшафти. Няма закон, съобразно което да се разглеждат проблемите на ландшафта, организират естетизацията на околната среда. Най-важният в това отношение ЗАКОН ЗА ЛАНДШАФТА и съпътстваща го подзаконова нормативна уредба. А липсата на утвърден и валиден през годините законодателен акт, обвързана с него традиция е довела до изграждане на необходимото отношение, което все още не е в неоправдано подценяване на неговото значение за устойчивото развитие на жизнената среда на човека. Независимо от интердисциплинарния характер и многофункционалност, ландшафтът се явява самостоятелна система на проявление. В нея десетилетия българските специалисти - ландшафтни архитекти, са успявали да „свързват“ на проблемите на ландшафта с екологията, че макар и от страна от дейността на човека, своеобразен коректив и естествена връзка между природата и устройството на територията, между организацията и естетиката на селищната и извънселищната среда, между екологията и други подсистеми, качеството на ландшафта е важен фактор, който създава условия за повишаване нива на качеството на жизнената среда на човека.

последните години наши и чужди авто-специалисти с все по-голяма загриженост пармират за наблюдавано намаляване на логичното и ландшафтното разнообразие на важни природни местообитания, както и естествени и създадени от човека ландшафти, които са пред изчезване, за растителни и животински видове, намиращи се под постоянна заплаха, както и че спират обратът на тази тенденция са обща отговорност на хората. В този контекст те отбелязват, че правителства, неправителствени организации и граждански сдружения от страната и света отдавна вече са се ангажирали с проучването, планирането и проектирането, с опазването, съхраняването и възстановяването, с организацията, естетизацията и опазването на природата, ландшафта и околната среда и тяхното устойчиво развитие. Използвайки ги като база, коопериращи се, те разгръщат прекрасна вътрешна и международна екологична и селски туризъм в съхраняване на благоустроени и устойчиво развиващи се околности. Този вид туризъм като специфична и все по-търсена през годините разностранност на „конвенционалния“, традиционния туризъм привлича годишно хиляди любители на природата и селския начин на живот. Изгражда „хляба“ на голяма част от населението на развиващите го страни. Освен това той формира значителни постъпления в бюджета им, има подчертано социален характер и представлява не само сериозна поставка и фактор за развитие на икономиката им, но и спомага за увеличаване на техния брутен вътрешен продукт. На въпроса за най-динамично развиващата се индустрия в света верният отговор е туризмът. И за това може той /като цяло/ и т. нар. алтернативен туризъм /в частност/, включващ в себе си екологичния /природния/ туризъм, селския туризъм, както и други видове туризъм, да се развиват, са необходими съответни предпоставки, фактори и условия, които да осигуряват не само възвръщаемост, печалба, но и ефективно реинвестиране на вложените при проектирането, изграждането и развитието идеи, пари, материали, природни и други ресурси, но и съблюдуване на опазването, съхраняването и устойчивото развитие на околната среда, сред която се реализират различни дейности от сферата на системата туризъм общо/.

В тези все по-налагащи се в европейски и световен мащаб тенденции в България съществува една все още незаета „ниша“, която, намираща се в областта на прилагане на всеобхватната политика, трябва да се превърне в национална стратегия и държавна политика. По своята същност тя е разположена между два сектора на общественото ни развитие – на околната среда и на регионално-

то развитие и благоустройството. На държавно /национално/ ниво първият сектор се ръководи от Министерството на околната среда и водите, а вторият – от Министерството на регионалното развитие и благоустройството. В процеса на държавното планиране, устройство и управление на страната – макар и с различен характер на дейност – двете ведомства имат общи и допирни „точки“ помежду си. Една от тези допирни точки, намираща се извън „полезрението“ на техните приоритети, но към която те имат почти равностойно отношение от екологичен и устройствен характер, се явява именно нишата на ландшафта. Тази ниша ЛАНДШАФТ има пряко отношение както към физико-географското земеописание и природата, така и към устройството и управлението на територията, организацията и естетизацията на селищната и извънселищната околна среда и тяхното екологично равновесие. Тя има отношение и към други сектори, като например културно-историческото наследство, инфраструктурата, промишлеността, земеделието, горското стопанство, отидва, туризма, икономиката и т. н., както и те към нея, като в резултат на техните „взаимоотношения“ се формират комплексни качества на живота на хората сред околната среда.

Въпреки това темата ландшафт не е застъпена на държавно /ведомствено/ ниво и по нея не са изготвяни стратегически планове и програми за опазване, съхраняване, управление и устойчиво развитие на ландшафта, макар че ландшафтната архитектура е с повече от 50-годишна история в България. Тя е и с утвърдено място в сферата на висшето образование в страната, а ландшафтноустройствената практика може да се „похвали“ с впечатляващи образци на организация и естетизация на околната среда. Вакуумът, създаден около нишата „ландшафт“, налага да бъдат предприети инициативи от институционално-изграждащо и административно-укрепващо естество. Те като подход би следвало да се приложат и за системата селищна /градска и селска/ околна среда, сред която основно се формира и протича човешкият живот и която освен всичко друго включва в себе си и разбирането за т. нар. селищна /или още градска/ екология.

Такива инициативи, взимането на мерки и реализирането на свързани с тях конкретни дейности трябва да се разпрострат и върху алтернативния туризъм. Така например цел на екологичния и селския туризъм наред с целенасочено „показване“ и екологосъобразно „експлоатиране“ на природни и създадени от човека дадености, които биха могли да представляват поминък за населението от различни райони на страната, трябва да бъде максималното опазване и съхраняване, защитата и устойчивото развитие на тези дадености. За част от

хората в тези райони подобна възможност е без алтернатива. Иначе казано, системите ландшафт, селищна околна среда /селищна екология/, екологичен и селски туризъм все още не са обхванати в системата на институционално управление и не функционират в степен на икономическа интеграция в страната. Ето защо при липсата на институционална и структурно-организационна изграденост пред държавата стоят значително повече трудности в това отношение в сравнение с други страни от Европейската общност и Европейския съюз, които и тук трябва да „догонваме“ по поетия път на евроинтеграция.

В контекста на подобна констатация необходимостта от законодателно и целенасочено опазване, съхраняване, планиране, управление и защита на родния ландшафт, при отдавна утвърдила се в тази насока тенденция в европейски и световен мащаб като изискване за регламентиране на свързани с него намерения и дейности, отдавна е наложил да се създаде на държавно ниво институционален орган, който да отговаря за ландшафта. А като се има предвид, че ландшафтът, селищната околна среда, селският и екологичният туризъм по много от своите „видими“ и „скрити“ характеристики и съдържание, по свързаните с тях фактори и предпоставки от близки им едни на други или взаимнообвързващи ги дейности и крайни резултати взаимно се допълват, този управленски орган би могъл да отговаря например и за селищната околна среда, както и за екологичния и селския туризъм. Така например подобен комплексноспециализиран държавен орган трябва да бъде създаден с основната цел СТРЕМЕЖ КЪМ ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИЗНЕНАТА СРЕДА НА ЧОВЕКА посредством опазването, съхраняването, защитата и устойчивото развитие на националните и трансграничните ни ландшафти, на организацията и естетизацията на селищната и извънселищната ни околна среда, на природните и антропогенните ни дадености и тяхното разнообразие, на екологичния и селския ни туризъм. За постигането на тази цел наред с отговорността на държавата е нужно и сътрудничество между обществения и частния сектор, широко участие на всички обществени групи, както и сътрудничество с други държави.

И за да не бъде връзката ни с околната среда прекрасната, безвъзвратно загубена или съпроводена от тежки и трудно поправими последици и при отсъствието на директиви на Европейския съюз /ЕС/ за ландшафта, но при наличието на конкретни изисквания на Европейската общност /ЕО/ към него, изразени в документи, като:

- Европейска харта за природата,
- Общоевропейска стратегия за биологичното и ландшафтното разнообразие;
- Европейска конвенция за ландшафта, приета от Комитета на министрите на Съвета на

• • •

Европа и подписана от министрите на 18 страни: Белгия, БЪЛГАРИЯ, Дания, Испания, Италия, Литва, Люксембург, Малта, Молдова, Норвегия, Португалия, Румъния, Сан Марино, Турция, Хърватска, Финландия, Франция и Швейцария по време на конференцията на министрите във Венеция на 20 октомври 2000 г., действащата, свързана с ландшафта ЕС и ЕО предоставят на самите правителства съобразно националните им /местни/ условия за реализиране съдържанието на дадената от конвенцията дефиниция за „планиране на ландшафта“. Според нея: „Планиране на ландшафта“ означава решителни прозорливи действия за подобряване, възстановяване или създаване на ландшафта“. Във връзка с това възниква и въпросът: Как тогава България, като страна по Европейската конвенция за ландшафта, ще ратифицира Конвенцията, след като няма законодателство и съответни структури в тази област, които на държавно и общинско ниво да осъществяват необходимите действия?

Една от международните прояви в областта на ландшафта е например проведената на 27 и 28 ноември 2002 г. в Страсбург Втора конференция по Европейската конвенция за ландшафта, а в края на 2003 г. /началото на 2004 г./ предстои провеждането на Трета конференция по конвенцията. На всички страни-участнички във Втората конференция /в т. ч. и на България/ са зададени типови въпроси, на които всяка една от тях трябва да отговори. До провеждането на третата конференция България, като страна* по конвенцията, би трябвало да има официално становище по поставените въпроси в областта на ландшафта, в която - *макар и с препоръчителен характер*, има и български документи, като Харта за спасяване на българските паркове и градини и Харта за устойчиво развитие на българските ландшафти. Те са изготвени благодарение на професионалната ангажираност и гражданската отговорност на българските ландшафтни архитекти към съществуващата проблематика.

Някои от основните задачи, които трябва да се изпълнят от един институционален /управленски/ орган, в най-общи линии могат да се сведат до:

1. КРАТКОСРОЧНИ - със:

- СТАРТИРАНЕ НА ЗАКОНОДАТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ и изготвяне на специализирани закони и съпътстващи ги подзаконовни нормативни актове;
- ОСИГУРЯВАНЕ НА ДЪРЖАВНО ГАРАНТИРАНА УСТОЙЧИВОСТ НА ОПАЗВАНЕТО, СЪХРАНЯВАНЕТО, ЗАЩИТАТА, УСТРОЙСТВОТО И РАЗВИТИЕТО НА ЛАНДШАФТА, НА СЕЛИЩНАТА /ИЗВЪНСЕЛИЩНАТА/ ОКОЛНА СРЕДА, НА ЕКОЛОГИЧНИЯ И СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ при:
- възстановен и изграден баланс в тяхното развитие и
- отстранени наследени диспропорции навсякъде в страната и особено в деградиралите в

това отношение райони и в райони със съхранена екологосъобразна, но обезлюдена околна среда.

2. СРЕДНОСРОЧНИ - с:

- ИЗВЕЖДАНЕ НА ПРЕВАНТИВНИЯ ФАКТОР НА ПРЕДЕН ПЛАН при ясен *съгласувателно-разрешителен режим и ефективен текущ контрол* върху опазването, съхраняването и устойчивото развитие на ландшафта, на селищната и извънселищната околна среда, на екологичния и селския туризъм;
- РАТИФИЦИРАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЛАНДШАФТА.

С такъв акт на държавна ангажираност към устойчивото развитие на разглежданите области като „марка за качество“ ще се покаже разумно отношение към решаването на въпроси, недопускащо повече тяхното отлагане. Този акт ще е в съответствие и със заложените основни постановки в Европейската конвенция за ландшафта, с редица други общовалидни международни и национални документи, чието прилагане е свързано и с използването на европейския опит, известен като *добрата практика*. От друга страна, за да се създаде работеща политика в тези области, тя трябва да бъде дефинирана от национални стратегии, планове и програми във всяка една от тях, които да са подкрепени от съответно законодателство и финансова осигуреност на конкретно набелязани мерки и действия. Това осигуряване е едно от най-важните условия за определянето на *добри и ефективно действащи правила и норми* за устойчиво развитие на ландшафта, селищната околна среда, екологичния и селския туризъм.

Така например в съответствие с конвенцията, с наши и други изисквания на ЕС ще се създадат необходимите държавни структури, инструменти и механизми, които ще съдействат за успешното провеждане на държавната политика посредством институционално управление и стопанисване на изключителната държавна и общинска собственост в разглежданите области. Ще се разработи пакет от липсващи закони, подзаконови актове и нормативни документи, регламентиращи и регулиращи национални и трансгранични намерения, екологосъобразни дейности и свързани с тях отговорности. Ще се създадат национални стратегии и планове за действия, с които ще бъдат ясно определени основните проблеми, цели, задачи и приоритети в тези области. С помощта на обвързани с тях национални и регионални програми ще се очертаят пътищата за постигане на устойчиво развитие. Ще се осъществи тясно сътрудничество с общините и ще се разширят техните правомощия - като органи на управление по места, както и ще се създават стимули за реализиране на специфични дейности. Ще се подпомогне частната инициатива, която независимо от отиването ни към европейски правила и норми, водещи до децентрализирани дейности и финансиране, няма да бъде в противоречие с тях, а ще ги допълва съобразно характерни за страната ни особености. Ще се насърчи учас-

тието на обществеността, на професионалните съюзи, сдруженията, неправителствени организации, които взимат на решения по проекти, тивизиране и отчитане на социални, граждански и експертни мнения. Тези проекти провежда политика, съобразно която да бъде ангажирано на приобщаване, ролята на хората. Говорим за това, че повиши и степента на ангажираността, ното доверие при взимането на решенията, свързани с решаване проблемите в ландшафта, с организацията и естетиката на селищната /извънселищната/ околна среда, поощряването и развитието на екологичния и селския туризъм. Постигането на тази цел е свързано и с осъществяване на международно сътрудничество, което ще доведе и до актуална роля на обществеността. Ще се използват всички възможности на международни програми и проекти, като се има предвид главните приоритетни области на финансиране по тях, са общи за всички, независимо от различните им цели и задачи на развитие и преобразуване. В случая е, че ефектът от реализираните проекти остава в страната, а не излиза от нея. Посредством привличане на външни инвестиции, както и с комплексен специализиран фонд за ландшафт, селищна околна среда, селски туризъм като национална инвестиционна структура, каквато не е имала, могла да бъде специално създадена, та, ще се съдейства за финансиране на проекти, мофинансирането на конкретни държавни и частни намерения и инициативи, както и на международни начинанията на планирането, проектирането, изпълнението и управлението в тези области. Ще се осигури приоритетност на дейности, ОПАЗВАНЕ И УСТРОЙСТВО СПРЕДИ ОПАЗВАНЕТО /консумацията/ НА ПРИРОДНОСТИ /естествени и антропогенни/ по принципа интегрирано управление, създават условия за ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЛАНДШАФТИ, ОЗДРАВЯВАНЕ НА ЛАНДШАФТИ, ПЛЕНАСОЧЕНА ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ НА СЕЛИЩНАТА И ИЗВЪНСЕЛИЩНАТА ОКОЛНА СРЕДА, за РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГИЧНИЯ И СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ в страната, където се налагат мерки за тяхното и на околната среда устойчиво развитие. За тази цел е необходимо да се разявява и с обособяването на Българската територия, то кръстопът на международни намерения, планове, които са свързани и с изготвянето на конкретни договорености от взаимен интерес.

* Информацията за проведената конференция по Европейската конвенция за ландшафта и предстоящото провеждане на конференция по Конвенцията за селищната и извънселищната околна среда, е включена допълнително в статията, след като същата е била дадена за публикуване

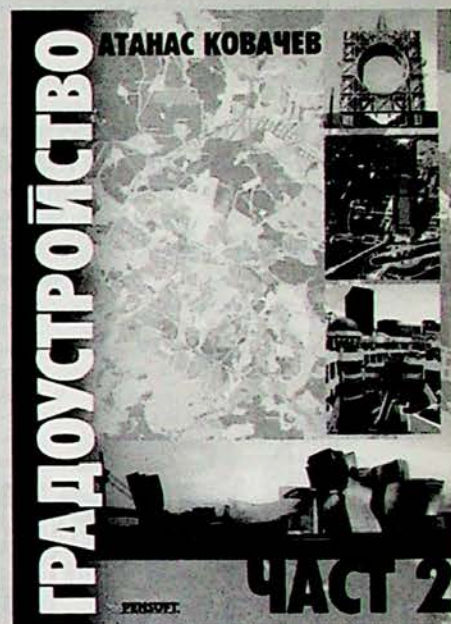
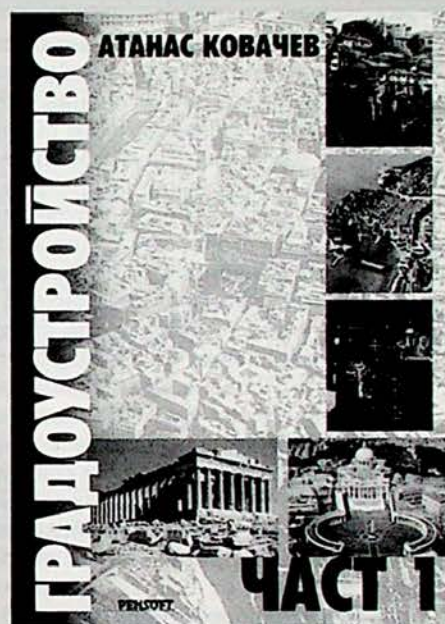
ДВУТОМНИКЪТ на проф. атанас ковачев

Борислав Борисов

скоро беше публикуван трудът на моя колега проф. д-р арх. Атанас Ковачев „Градоустройство“. Представяйки му в Съюза на архитектите на 27 юни т.г. беше посрещнато с огромен интерес. Присъстваха много млади хора, част от които настоящи или биващи студенти на автора. За мен беше интересно да водя тази вълнуваща дискусия в препълнената зала, където в продължение на два часа се проведе свободен разговор за градоустройството, за написания труд и за неговия автор. Професор Ковачев за пореден път доказва своята висока продуктивност в областта на теорията чрез градоустройствените си публикации.

Първият том на този труд е посветен на основите на теорията и практиката на градоустройството, а вторият разглежда актуалните проблеми на съвременното градоустройство.

Съществува двутомникът е учебник и е предназначен за студентите от факултета по екология, ландшафтна архитектура и агрономство в Лесотехническият университет в София, но може да бъде полезен и на други студенти, които и на специалистите от практиката. Той е изключително богато илюстриран и съдържа огромно количество добре обработена и систематизирана отделни модули информация. В първия том се разглеждат същността и задачите на градоустройството, класификацията и функционалната типизация на населените места, основните елементи, технико-икономическите показатели за устройство на територията, съдържанието на урбанистичните зони, проблемите на зелените площи, на комуникационно-транспортната система, на инженерно-техническите мрежи и на кадастъра. Вторият том съдържа концепциите от началото на XXI век за градове в бъдещето, най-новите постановки за градоустройството на териториите в теорията и практиката на някои европейски страни и България. В него се раз-

глеждат общите и подробните планове, реконструкцията и обновяването на градовете и основните зони в градския организъм, пешеходните зони, усвояването на подземните пространства, естетическите проблеми на града и други.

Проф. арх. Ковачев е автор на повече от 150 научни разработки, публикувани в специализирания архитектурно-градоустройствен печат, между които са и учебниците „Градоустройство“ от 1999 г. и „Териториално устройство“ от 2000 г., а през 2001 г. излиза неговата монография „Зелената система на София. Урбанистични аспекти“, в която той отразява част от проучванията си по Общия устройствен план на София.

Чрез многобройните си трудове проф. Ковачев се утвърди като изтъкнат специалист в теорията и практиката и неуморим популяризатор на постиженията в тази област. Както в тези публикации, така и в двутомника „Градоуст-

ройство“ от миналата година личи почеркът на урбаниста-професионалист и педагога - дългогодишен преподавател, доказал своите научни интереси в областта на теорията и историята на градоустройството, изграждането на зелената система и отдиha, екологичните проблеми и устойчивото развитие на населените места.

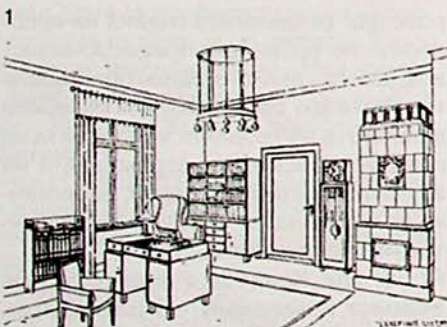
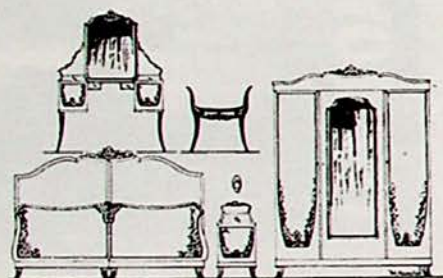
Проф. арх. Ковачев е посветил своя обемист и великолепно илюстриран труд на градоустройствената и паркоустройствената колегия. Без съмнение този двутомник, съдържащ 33 модула с формулирани над 130 цели и 200 въпроса, ще се превърне не само в незаменим наръчник за студентите по проблемите на градоустройството, но и в богат справочник и полезен материал за широк кръг от специалисти в практиката.

Надявам се в бъдеще отново да се радваме на резултатите от творческата продуктивност на нашия колега-урбанист проф. арх. Ковачев.

един учебник и „Мобелите“ от 20-те години на XX век

Явор Банков

**A TEXTBOOK
AND THE FURNITURE OF THE 20S**
*This manual for cabinet-makers,
published in the 20s,
is a part of Bulgarian cultural history*
Y. Bancov

За историята на даден занаят се съди освен по продуктите на майсторите му, и по системата от знание, обучение и критичен поглед към съвременното му битие. Едно любопитно явление в нашето мебелно производство е първият учебник „Конструктивно знание по столарство“ (или както авторът му го нарича „ръководство за учениците от столарските училища и наръчна книга за майсторите-столари“) от директора на Столарското училище в Пловдив Иван Кремиков. Учебникът е в три части. Първата - от 1923 г., разглежда материалите (дърво, туткал, винтове и дървени клечки), видовете сглобки на дървените елементи, конструирането на обикновените мебели и врати, както и обковките. Втората - от 1924 г., - „формите на всички видове мебели, употребявани днес, границите на размерите, в които се движат големините им, както и тяхната служба“. Ето и основните помещения, за които се дават указания и форми на различните мебели - кухня, спалня, столова, кабинет, дамската стая (будуар), салон, ежедневна, детска стая, преддверие; банки и кантори, аптека, училище, магазин. Наред с мебели, които ползваме и до днес, ще се срещнем със звучащите като антикварен „виц“ в днешния интериор скрин, пешкирник, постамент за статуи и вази, маса за пушене, конделка - вид табуретка, жардиниера, параван, кантонерка. Третата част - от 1926 г. - е посветена на строителното столарство. Защото „не са само мебелите, които красят жилището. Една нова постройка трябва да има модерни врати, прозорци, ламперии и пр., които са като допълнение на мебелировката“. В тази част се дават знания и за дървените подове, тавани и стълби. Издаденото от печатница „Роглев“ в Русе „ръководство“, което е „наредил Иван Кремиков“, носи типичните

белези на професионалната ра от 20-те години на XX век. Често авторът му казва, че „не е редил“, защото то има компилен характер на авторски текст, пълно с буквални преводи (в случаите на източници, което Кремиков сочва едва в третата книга). Характерът има и серията от книги, издадени в арх. Трендафил Тодоров, с които той прокарва типичните пътища на българската архитектура и градоустройство към модернизма [1].

Какво ни дават като информация те страници на този тритомен учебник? Първо, че въпреки добре познатото „мобелно“ производство „в работилници и фабрики...е все още да се тури край на сглобяването „гвоздей“, защото срамно е да се дават думите „веднъж излезъл от работилницата ми, той не е мой, може и на улицата още да го глоти“...Нека не се залягва с този шият наивен клиент с бесмислените расени мебели и с крайно лошите конструкции“ (ч.1).

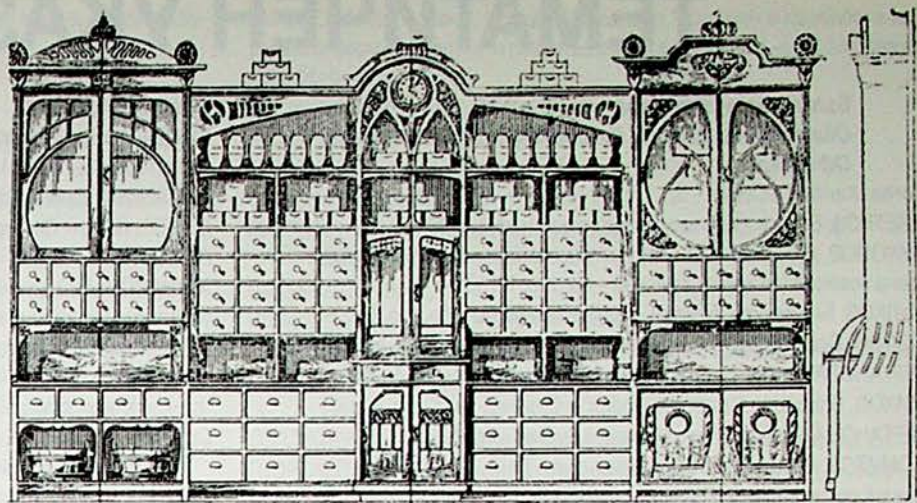
Констатира се „незаинтересоваността на нашия майстор-столар към новите в занаята му. Докато шивачите следят „модерното“ състояние на стъпка, заставени от своите строителният столар продължава да се придържа в старите форми. Най-важната информация е за това, че мебелите и художествено обречени врати, които авторът препоръчва чужди източници или илюстрира с свои и други български проекти, то те ни насочват както към новите форми за времето от двайсетте години на XX век, така и към вкуса на потребителите и преработителите. Тук има две основни групи масовите мебели, посочени в учебника: „художествените“ - в ч. II. Масовите мебели са с опростени форми на

тела и без украса. Мебелите за ся-
носят белезите на типичния би-
айер, като тук-там прозира отклик
тиловете“ на XVIII-XIX в.

о важна е втората част на кни-
защото тя дава знания и препод-
по изграждането на ансамбъла
ответното помещение и търсе-
на единство в комплекта от раз-
ите мебели в него (ф. 2 – кабинет
Кремиков). Тук, въпреки украсни-
ементи, също се чувства опроста-
та форма на корпусните мебели.
сата е по-скоро белег на престиж
ради това продължава да е екле-
а в стиловете си търсения, по-
о на втората половина на XIX в.
– спалня от Кремиков). Все още
изграждане на интериори в тра-
ионни стилове, като композици-
на Д. Чакъров в духа на неокла-
зма (ф. 3).

ни са влиянията и на неотживелия
сион като напр. обзавеждането за
изин на ф. 4. В областта на мебели-
ва доказва лансираната вече те-
а архитектурата [2] и за прилож-
изкуства [3], че сецесионът би-
в българското изкуство и бит до
на третото тридесетилетие. Теме-
а сецесиона се развива и в трета-
та на книгата, където неговия от-
ще видим в модели за ламперии
представителни врати (ф. 5 – про-
на Кремиков). Но тук вече прози-
ли елементите на „ар деко“ (ф. 6 –
ел на стълбищен парапет).

ото десетилетие на българската
риална култура през XX век е вре-
на преход – от доизживяваните
стижни“ стилове на отминали
и и репликите на сецесиона (ка-
робив към модерното и индиви-
изма) към наченките на рацио-
изма на XX век. Този учебник ре-
о ни показва сходни процеси в
арското художествено столарст-
мебелно производство. Един
пример е съхраненият комплект
ели за спалня, производство на
я Златареви около 1930 година.
даме това преплитане на типич-
простени форми и композиции на
ернизма с реплики на „стилове“.
омникът „Конструктивно знание
столарство“ има още един пара-
– историята и теорията на българ-
а архитектура и градоустройство
здават именно през двайсетте го-
от Александър Рашенов [4], То-
Златев [5], Сава Бобчев [6] и Трен-
ил Трендафилов. „Теорията“ на

българското „мебелно“ производство
има своята рожа по същото време в
труда на Иван Кремиков.
Има една аксиома в историята – едва
след три поколения явленията нами-
рат реалните си места в йерархията
на ценностите. Смяната на поколе-
ния е средно през 25 години. Наисти-
на, време е след 76 години да кажем,
че тази книга е част от българската
история!

1. Банков, Я. „Творби и проблеми“. Отраже-
ние на процесите (арх. инж. Трендафил Трен-
дафилов. Модерният град. С., 1927). Сп. „Ар-
хитектура“, 7, 1989. Стр. 30-31

2. Банков, Я. Основни тенденции в българска-
та архитектура през първата половина на

XX в. Доклад пред САБ (стенограма, 1985 г.) и
последвали публикации

3. Василчина, В. Приложното изкуство – меж-
ду „българския стил“, сецесиона и „родно-
то“. В: Из историята на българското изоб-
разително изкуство. Т. 3. С., 1992. Стр. 90-108

4. Банков, Я. „Захъснали“ рецензии. (Алексан-
дър Рашенов. Месеврийските църкви. С.,
1932). Сп. „Архитектура“, 5, 1998. Стр. 42-43

5. Банков, Я. Националният музей на архитек-
турата представя нар. арх. Тодор Златев.
Сп. „Архитектура“, 9, 1985. Стр. 27-28

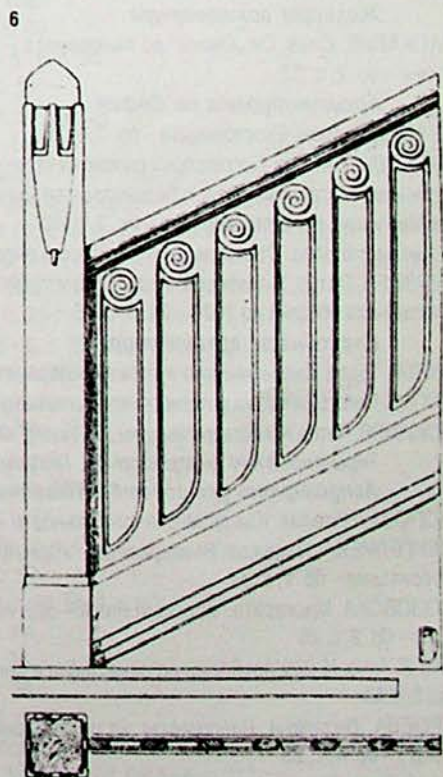
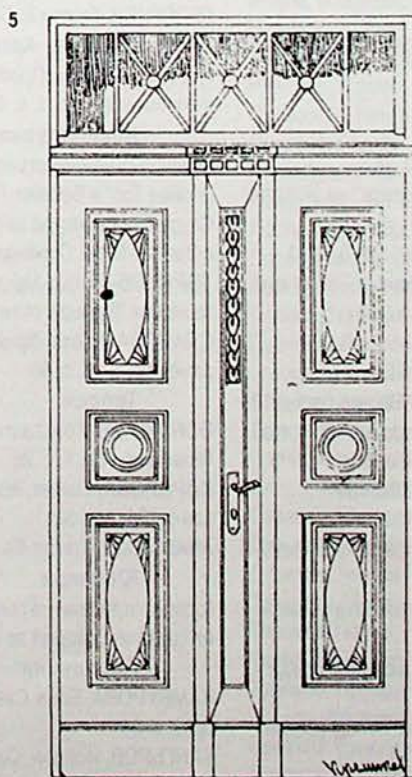
Банков, Я. Архитект Тодор Златев. Сп. „Со-
фия“, 6, 1986. Стр. 37-38

Банков, Я. „Захъснали“ рецензии. (Теодор Зла-
тев. Българската къща в своя архитекто-
ничен и културно-исторически развой. Ч. I.

Селска къща. С., 1930; Ч. II. Градска къща. С.,
1937). Сп. „Архитектура“, 3, 1998. Стр. 44-45;

4, 1998. Стр. 36-37

6. Банков, Я. Слово за доц. арх. Сава Бобчев.
Сп. „Аспекти“, 5, 2002. Стр. 65-69

ТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ

Българска архитектура

Обществени сгради. Реконструкция, обновяване.

Офиссгради

- Хотел „Хилтън“ в София – бр. 1, с. 8
ЦВЕТКОВ, Евлоги. Още за хотел „Хилтън“ – бр. 1, с. 10
НИКОЛОВ, Илиан. Отношението на градската архитектурно-градоустройствена комисия (за хотел „Хилтън“) – бр. 1, с. 12
ВЪЛКОВ, Блавест. „Хилтън“: образ и антиобраз – бр. 1, с. 13
ПОПОВ, Павел. „Хилтън“ – София като учебно помагало – бр. 1, с. 15
ГЕРГАНОВА, Дунка. Нов търговски център в Бургас – бр. 1, с. 23
МИХОВ, Владимир. Хотел „Виктория“ в Слънчев бряг – бр. 2, с. 8
ГЕРГАНОВА, Дунка. Хотел „Мираж“ в Бургас – бр. 2, с. 28
КОМИТОВ, Васил. Иммобил офисцентър – бр. 2, с. 32
Ваканционно селище „Парадайс бийч“ – бр. 3, с. 14
ГРОЗЕВ, Огнян. Хотел „Танне“ в Банско – бр. 3, с. 18
СТАНЕВА, Юлиана. Жилищно-административна сграда в София – бр. 3, с. 24
Сградата на БНП – Париба (реконструкция) – сграда на 2002 г. – бр. 4, с. 15
КАДИНОВ, Бойко. Архитектура, текст, интерпретация. Книжарница на издателство „Захарий Стоянов“ – бр. 4, с. 31
10 + 10 – българските архитекти в глобалния свят – на „Европалия 2002“ в Брюксел – бр. 4, с. 38
Търговска сграда „Александър“ в София – бр. 5 - 6, с. 18
ПУНЧЕВА, Любена. Административна сграда, различна от другите – бр. 5 - 6, с. 23
ОНБЕШЕВА, Виргиния. Най-голямата фабрика на „Rollman“ в България – бр. 5 - 6, с. 27
ДРАГИЕВ, Иван. Банката със сферата. Първа източна международна банка АД - централен офис – бр. 5 - 6, с. 31
ТИЛЕВ, Жеко. Авторът за своя проект (централен офис на Първа източна международна банка) – бр. 5 - 6, с. 36
НИКОЛОВ, Владислав. Отново за хотел „Созопол - Несебър“ в Слънчев бряг (реконструкция) – бр. 5 - 6, с. 38
ПОПОВ, Лило. Диалог на епохите - хотелът на ъгъла на ул. „Шипка“ и ул. „Кракра“ в София – бр. 5 - 6, с. 45

Жилищна архитектура

- ПАСКАЛЕВ, Слав. От „Окопа“ до панорамата – една жилищна сграда в Бояна – бр. 2, с. 22

Архитектурата на София

- ДЕ МЕО, Йордан. Екостолицата – бр. 3, с. 37
МАРКОВА, Наташа. Поглед през розово стъкло – бр. 3, с. 38
Станчева, Магдалина. Отвъд бодливата тел. За „мегаполиса“ на Йордан Де Мео и арх. Наталия Маркова – бр. 3, с. 40
София мегаполис. Стенограма от разговор в редакцията – бр. 3, с. 41
ТЕРЗИЕВ, Петър, Никифоров, Иван. Общ устройствен план на София и на Столичната община до 2020 – бр. 3, с. 46

Църковната архитектура

- БУЛЕВ, Тодор. Съвременното култово пространство – бр. 1, с. 30
ПОПОВ, Лило. Евангелска методистка епископална църква във Варна – бр. 4, с. 18
ЙОКИМОВ, Петър. Конкатедрален храм „Св. Йосиф“ в София (проект) – бр. 4, с. 33

Териториално устройство. Градоустройство.

Ландшафтно устройство. Устойчиво развитие

- ПОПОВА, Наталия. Как да се спечели слънцето – бр. 1, с. 35
ЧЕНГЕЛИЕВА, Надежда. Възврънат рай. Идън проджект, Корнуол, Великобритания – бр. 1, с. 38
КОЗОВСКА, Маргарита. Морският плаж – още една преоткрита възможност – бр. 2, с. 26
ПЕЕВ, Тачо. Някои проблеми на ландшафта и селищната околна среда – бр. 3, с. 51
ТРОЕВА, Веселина. Ландшафтът на развлеченията (по повод „София-ленд“) – бр. 4, с. 23
Пеев, Тачо. Ландшафтът, селищната околна среда и тяхното устойчиво

развитие – бр. 4, с. 44

СПАЕВ, Александър. Урбанистичното моделиране и геоинформационните системи – бр. 4, с. 51

ГЕРГАНОВА, Дунка. Слънчев бряг познатият и непознатият – бр. 5 - 6, с. 66

ДЕ МЕО, Йордан. Пет сериозни причини да се помисли за София – бр. 5 - 6, с. 66

ПОПОВ, Лило. София - мега(по)полис? – бр. 5 - 6, с. 66

АТАНАСОВ, Атанасов. Регионалното развитие на страната и евентуалната интеграция на България – бр. 5 - 6, с. 68

ПЕЕВ, Тачо. Ландшафтът, селищната околна среда и тяхното информатизация – бр. 5 - 6, с. 76

Конкурси

Сградата на „Абротеа интернешънъл“ АД в София – бр. 3, с. 27

Теория. Изследвания

ИВАНОВ, Валери. Градоустройството и правата на човека – бр. 5 - 6, с. 96

КАШУКЕЕВ, Васил. Защо всички обществени сгради по света са с чат?! – бр. 1, с. 48

Архитектура и власт

ИВАНОВА, Елена. „Имперският“ историзъм срещу модернизма – бр. 5 - 6, с. 96

РЕВЗИН, Григорий. Москва: десет години след Съветския съюз – бр. 5 - 6, с. 96

ДЕЯНОВА, Лилиана. Архитектурата на властта – бр. 5 - 6, с. 96

История на архитектурата

АНГЕЛОВ, Чавдар. Сградостроителството в България от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1940) – бр. 1, с. 40; бр. 2, с. 40

ЖЕЛЕВА-МАРТИНС, Добринка. Чешките инженери-емигранти и зидането на българското градоустройство в края на XIX век – бр. 5 - 6, с. 80

БАНКОВ, Явор. Един учебник и „мобелите“ от 20-те години на XX век – бр. 5 - 6, с. 80

Малките бисери на архитектурата

ГЕОРГИЕВ, Георги А. Колоната на Траян в Рим – бр. 1, с. 55

ГЕОРГИЕВ, Георги А. При изворите (мавзолеят на Гала Платидия в Рим, „Св. Серж и св. Вакх“) – бр. 2, с. 46

ГЕОРГИЕВ, Георги А. Руската следа („Покров на Нерли“, „Коломна“ в София) – бр. 4, с. 48

ГЕОРГИЕВ, Георги А. Сент Шапел – бр. 5 - 6, с. 60

Позиции. Архитектурна критика

ПОПОВ, Стефан. Пропуснатите шансове на българската архитектура – заключение – бр. 1, с. 52

Архитектурно образование

Жилищно-административен комплекс в Берлин. Общостудентски комплекс „Нойен Тор“ в Берлин. Първа награда за Ива Василева – бр. 2, с. 40

Студентски конкурс за реконструкция на част от вътрешната градска среда в Berlin – Mitte. Отличие за български студентски колектив – бр. 2, с. 40

ТОРНОВ, Петър. Мост над канал на Дунава във Виена – дипломна работа на арх. Торнов, отличена на изложбата „Архдиплома 2000“ – бр. 5 - 6, с. 55

СЛАВОВА, Анета. Архитектурният анализ - основа на и/или добротата – бр. 5 - 6, с. 55

Творци

БОЯДЖИЕВ, Константин. Архитектурата на Пеню Столаров в Германия – бр. 1, с. 26

КИРИЛОВА, София. Живот, отдаден на архитектурата (арх. Анастасов) – бр. 1, с. 32

АНАСТАСОВ, Христо. Бенчеви баща и син - архитекти в Германия – бр. 1, с. 32

Юбиляри

Години, отдадени на градоустройството. Арх. Никола Каменов на 100 години от труда му „Теории за линеарния град“ – бр. 2, с. 40

Годишници

КАМБУРОВА, Елка. Сава Бобчев – архитект, учен, педагог, общественик – бр. 2, с. 34

ТАНГЬРОВ, Йордан. Симбиозата музика – архитектура. Арх. Димитър Тангьров – бр. 2, с. 36

рова, Елка. Достойно изживян жизнен път. 90 години от рождение-
арх. Пантелей Греков – бр. 3, с. 50
In memoriam
ирил Пандурски (1942 – 2002) – бр. 2, с. 39
ТАСОВ, Христо. За един добър приятел – проф. арх. Александър
иев (1915 – 2002) – бр. 2, с. 42
ТАСОВ, Христо. Почина Методи Класанов (1925 – 2002) – бр. 3, с. 49
Архитектурни конструкции.
Строителни технологии и материали
КОВА, Мариана. Тенденции при съвременните стени с обли-
– бр. 1, с. 66
КОВА, Мариана. Биоклиматична архитектура с двойни фасади и двой-
– бр. 1, с. 68
ОВ, Огнян. Топлотехническите покрития в архитектурата и строител-
– бр. 5 - 6, с. 48
КОВА, Мариана. Басейните ... – бр. 5 - 6, с. 112
Световна архитектура
РИАНИ, Дафар Абдула. Град Сана – исторически и съвременни ас-
в развитието на жилищните територии – бр. 1, с. 58
ЧАРОВА, Веселина. Музеи на открито – бр. 1, с. 62
З, Тодор. Берлин: пресъздаването на една метрополия – бр. 2, с. 54
КОВА, Радка. Новата болница „Жорж Помпиду“ в Париж – бр. 2, с. 66
ЧАРОВА, Веселина. Съвременна мемориална скулптура с архитек-
т средства – бр. 3, с. 56
оналните награди на Турската камара на архитектите – бр. 3, с. 59
иотека на Солунския университет – бр. 4, с. 55
ИЧ, Александър. Сграда на радио и телевизия Pink + в Белград –
с. 58

АНГЕЛОВА ХЪРТ, Соня, Слаев, Александър. Традиции и практики в жи-
лищните форми и градското развитие в България и САЩ – опит за сравне-
ние – бр. 5 - 6, с. 70

Гробище в Сребренице, Словения – бр. 5 - 6, с. 97

Къща в Киурка, Гърция – бр. 5 - 6, с. 100

Музей на изкуството в Милуоки – бр. 5 - 6, с. 102

Синагога в Дрезден – бр. 5 - 6, с. 106

ЗАРКОВ, Методи. Кралска солница – днес музей – бр. 5 - 6, с. 109

МСА

Берлин 2002 – бр. 2, с. 51

Новият президент на МСА Жайме Пернер – бр. 2, с. 51

СТОИЛОВ, Георги. Глобализация и идентичност в архитектурата (доклад,
изнесен на конгреса в Берлин 2002) – бр. 2, с. 52

Нови книги

БОЯДЖИЕВ, Константин. „Живот с архитектура“, Христо Анастасов – бр. 2, с. 38

ГЕОРГИЕВ, Георги А. Новогръцката архитектура – резонанси („Новогръц-
ка архитектура“, „Обществени сгради в модерна Гърция“, проф. арх. Елена
Фесас-Емануил) – бр. 3, с. 54

БОРИСОВ, Борислав. Двумникът на проф. Атанас Ковачев („Градоуст-
ройство“) – бр. 5 - 6, с. 79

Архитектите рисуват

ВЪЛКАНОВА, Виолета. Поглед към съвременния стар град (за изложба
на арх. Спиридон Ганев) – бр. 1, с. 50

ТАНГЪРОВ, Йордан. Талантите на Стойо Добрев – бр. 3, с. 62

ВЪЛКАНОВА, Виолета. „Път към храма“, изложба на арх. Станчо Веков –
бр. 3, с. 63

ДИМИТРОВА, Мария. Естетическо тайнство. Юбилейна изложба на арх.
Ангел Шарлиев – бр. 4, с. 63

АЗБУЧЕН УКАЗАТЕЛ

риани, Дафар Абдула – бр. 1, с. 58
стасов, Христо – бр. 2, с. 42; бр. 3, с. 49; бр. 5-6, с. 52
лов, Чавдар – бр. 1, с. 40; бр. 2, с. 43
лова-Хърт, Соня – бр. 5 - 6, с. 70
асов, Атанас – бр. 5 - 6, с. 68
ков, Явор – бр. 5 - 6, с. 80
исов, Борислав – бр. 5 - 6, с. 79
джиев, Константин – бр. 1, с. 26; бр. 2, с. 38
в, Тодор – бр. 1, с. 30; бр. 2, с. 54
канова, Виолета – бр. 1, с. 50; бр. 3, с. 63
ков, Блавест – бр. 1, с. 13
гиев, Георги А. – бр. 1, с. 55; бр. 2, с. 46; бр. 3, с. 54; бр. 4, с. 48;
5 - 6, с. 60
анова, Дунка – бр. 1, с. 23; бр. 2, с. 28; бр. 5 - 6, с. 42
ев, Огнян – бр. 3, с. 18
чарова, Веселина – бр. 1, с. 62; бр. 3, с. 56
ео, Йордан – бр. 3, с. 37; бр. 5 - 6, с. 65
нова, Лиляна – бр. 5 - 6, с. 96
итрова, Мария – бр. 4, с. 63
жев, Иван – бр. 5 - 6, с. 31
ева-Мартинс, Добриня – бр. 1, с. 43
ков, Методи – бр. 5 - 6, с. 109
нов, Валери – бр. 1, с. 46
нова, Елена – бр. 5 - 6, с. 84
имов, Петър – бр. 4, с. 33
инов, Бойко – бр. 4, с. 21
бурова, Елка – бр. 2, с. 34; бр. 3, с. 50
укеев, Васил – бр. 1, с. 48
овска, Маргарита – бр. 2, с. 26
итов, Васил – бр. 2, с. 32

Маркова, Наташа – бр. 3, с. 38

Михов, Владимир – бр. 2, с. 8

Никифоров, Иван – бр. 3, с. 46

Николов, Владислав – бр. 5 - 6, с. 38

Николов, Илиан – бр. 1, с. 12

Онбешева, Виргиния – бр. 5 - 6, с. 24

Павлова, Радка – бр. 2, с. 66

Паскалев, Слав – бр. 2, с. 22

Пеев, Тачо – бр. 3, с. 51; бр. 4, с. 44; бр. 5 - 6, с. 76

Попов, Лило – бр. 4, с. 18; бр. 5 - 6, с. 45, с. 66

Попов, Павел – бр. 1, с. 15

Попов, Стефан – бр. 1, с. 52

Попова, Наталия – бр. 1, с. 35

Пунчева, Люблена – бр. 5 - 6, с. 23

Ревзин, Григорий – бр. 5 - 6, с. 90

Славова, Анета – бр. 5 - 6, с. 55

Симов, Огнян – бр. 5 - 6, с. 48

Слаев, Александър – бр. 4, с. 51

Спайч, Александър – бр. 4, с. 58

Станева, Юлиана – бр. 3, с. 24

Станчева, Магдалина – бр. 3, с. 40

Стоилов, Георги – бр. 2, с. 52

Тангъров, Йордан – бр. 2, с. 36; бр. 3, с. 62

Терзиев, Петър – бр. 3, с. 46

Тилев, Жеко – бр. 5 - 6, с. 36

Торньов, Петър – бр. 3, с. 26

Троева, Веселина – бр. 4, с. 23

Цветков, Евлоги – бр. 1, с. 10

Цветкова, Мариана – бр. 1, с. 66; с. 68; бр. 5 - 6, с. 112

Ченгелиева, Надежда – бр. 1, с. 38

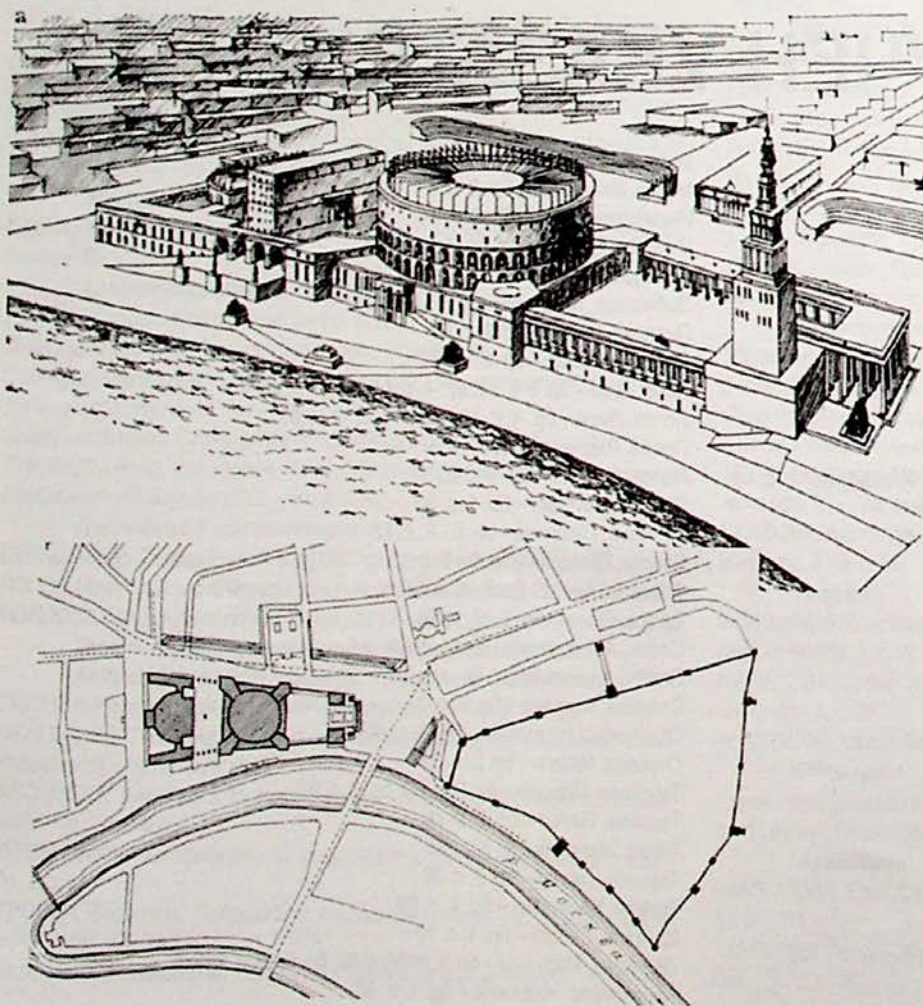
„ИМПЕРСКИЯТ“ ИСТОРИЗЪМ срещу модернизма

Елена Иванова

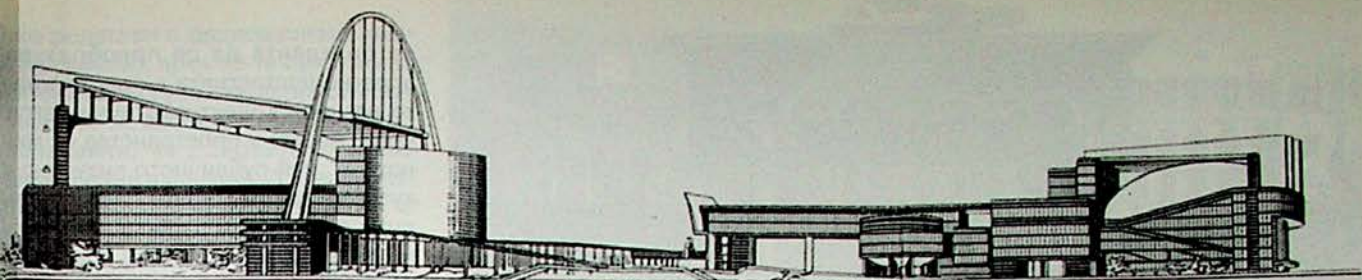
IMPERIAL HISTORICISM VS. MODERNISM

Stalinist architecture incorporates clacissism and local variety, European and oriental tradition, academic and vernacular. Soviet „imperial“ historicism is a visual expression of cultural demarcation from the non-historical Modernism and the liberal Western society. The initial architectural concept of Sofia's „Largo“ is to demonstrate the hierarchy of Power through a hierarchy of towers.

E. Ivanova

Как да постъпим с тоталитарен опит - да го разберем и забравим? Това вътрешно разв в днешното ни общество продъл вече години на фона на още не лата и нееднозначно възприем тория на вчерашното време“ рок външен историографски към тоталитаризмите на XX ве Автори, съвременни на Стал режим, смятат, че съветският таризъм' приключва с прев Хрущов през 1957 г., когато „невероятно бързо и богато въз не на изкуствата“ - има се пред за оценъчно ангажираната изведска (т.е. символно-културна) са важни необратимите промекуството. Това донякъде се опр ва от официално наложенот мия край на 1962 г.) „табу“ въ дернизма и последиците му, ра за изобразителните изкуства тектурата. Днес историците, в телно и нашите, са склонни дмат, че тоталитарният тип об съществува, докато продължа свободата на мисълта, на убеж та и обществените изяви, т.е. з до края на 1989 година. Представата ни за внесения у края на 40-те съветски архите модел и до момента е твърде ностна и приблизителна, канал на в силно развитата негативна са. Външни изследвания, свър изкуството и културата на б СССР, има, но не са популяриз у нас². Смятам, че непрецизно ние за оригиналния, външния мен и механизма на експортиран води до вторично, вече истори ско идеологизиране на реална хитектура. В опита си за разби

яснение потърсих нова гледна точка и съзнателно се отклоних от традиционното виждане в „артистичното качество“, като предпочетох анализ, ориентиран към спазване на ценностна неутралност; тук предлагам в съкратен вид някои резултати от завършено по-обемно изследване върху иризма и културната идентичност в българската архитектура от втората половина на XX век.

Сътрудно бихме разбрали смисъла и значението на „сталинската“ архитектура, ако не бихме коментирали въпроса за целите и употребимост; днес всяка верба за неупотребен, „празен ход“ във времето на сталинизма вече не звучи убедително. В реално практикувания модел изплува отчетлива културно-политическа конфигурация, която определям като *съветски историзъм*³. Едва след като съотнесем периферната българска архитектура от 50-те години към прекия ѝ източник на визуален опит – съветската практика, виждаме редицата „бели петна“ и неясното в знанието ни за периода.

В липсват предизвестия на мащабното обръщане към историята в началото на 30-те. От една страна, няма пълен отлив от академичните класически традиции, те се пренасят и запазват от архитекти като И. Жолтовски, Таманян и др., както и в опитите за „реконструкции“ на класиката на И. Минин. От друга, Веснини и В. Крински проектират модерни кулообразни сгради, в които техни биографи виждат интерпретации на „руската кула“; Ладовски също споделя увлечението по динамични, устремени нагоре композиции, като пробва различни варианти с конични и пирамидални закръглени или шпирове. Дали това са само руски реплики на задокоеански тенденции, или модерно продължение, особено присъствие на кулите⁴ в цялата руска архитектурна история? Явно и едното, и другото, взети заедно. Нещо повече, към края на 20-те години вече се очертава ясна ориентация (особено у рационалистите като В. Крински) към класическите принципи, модерно връщане към ценностните и симетричните композиции – не е ли това поредна проява на хи-

лядолетно култивираната професионална чувствителност към господарските амбиции и вкусове?

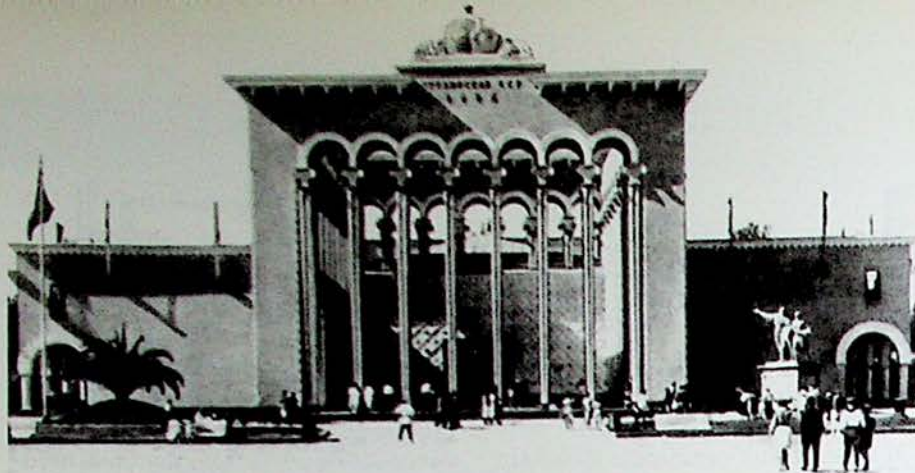
Но определяща, решаваща за новата насока на съветската култура и изкуство е политическата идея и тук е необходимо кратко отклонение. През 1929 г. Сталин пише „Националният въпрос и ленинизъм“, отхвърляйки петия признак за нация – самостоятелна държава (първите четири са общи: език, територия, икономика и култура). Така той ревизира Марксовите възгледи и модерната европейска представа за национална държава, като отделя нацията от държавата, използвайки за целите си немския модел (положен от Хердер – културна нация) за сметка на френския (с предтеча Русо – държавна нация) и преодолява проблемите с нациите и национализма, при това с разширена визия за обратния път – от нации към *империя*, начално положена върху наследството на многоетничната руска империя. Присъединяваните нации остават без реален политически суверенитет и самостоятелна икономика, но им се обещава *културна автономия*, т.е. националната идентичност се лишава от елемента държавност и се ограничава в (етно)културна рамка. Етносът или нацията продължава живота си в новата политическа и икономическа цялост като културна единица със своя език и историческа идентичност. Ето защо на социалистическото изкуство в разширяващата се нова империя, сменяла традиционното религиозно единство с идеологическо, се предписва да е „национално по форма“. Тогава текстът неслучайно е скрит, не е обнародван (това ще стане едва след войната, с европейското разширение на съветското господство). Но веднага е предизвикан дебат по именуването на новото изкуство. Предложенията на литераторите очертават полето на търсенията: „пролетарски реализъм“ (Ф. Гладков), „монументален реализъм“ (А. Толстой), „тенденциозен реализъм“ (В. Маяковски), „реализъм със социалистическо съдържание“ (В. Ставски). Само че никой още не мисли за националното своеобразие; както знаем, то не е писателска находка,

а личен принос на Сталин и той сам ще подаде окончателната формула и разшифроването ѝ.

Съвременни руски архитектурни историци като А. Иконников обясняват историческия завои към класиката в началото на 30-те, свързвайки утопичния политически стремеж към „вечност“ с вечната „нетленност“ на класиката⁵. Всъщност в навечерието на войната вече е сглобен концептуален модел с претенции за универсалност, ориентиран към разпространение и следователно достатъчно дефиниран, за да се възприема и репродуцира където и да е сравнително лесно и бързо след нагледно показване. След войната, при вече фиксирана граница на западното разширение, той слабо се променя, запазвайки същностната си основа.

Стратегическо е привличането на историческото наследство за целите на безпрецедентната по обхват и дълбочина обществена промяна, радикално скъсваща с предишния опит. За сравнение да си припомним как през XVI–XVII в. утопичното въображение завладява градското пространство – мечтаният град трябва да бъде място, „никога незамярявано от историята“ – това на практика би обрекло на унищожение съществуващите градове. И как след няколко века радикалните модернисти предлагат услугите си със същата липса на скрупули спрямо градските исторически пластове. В „Лъчезарният град“ Лео Корбузије публично произнася смъртна присъда над наследените градове и архитектурната история; когато става дума за нов план на Москва (1930), той предлага всичко да се преправи, като предварително всичко се разруши. Идеята му е решително отхвърлена; по този повод В. Семьонов, тогавашният главен столичен архитект, язвително отбелязва: „Когато е нужен хирург, не викай палач“. Модернизмът разчиства историята. Съветският архитектурен модел възражда исторически форми и класически ценности за сметка на модерната архитектура и като видим израз на културно разграничаване от либералното западно общество.

• • •

3

4

1 - Конкурсният проект на И. Жолтовски за Дворец на Съветите, 1931.

Перспектива, ситуация

2 - Конкурсният проект на Лео Корбюзие за Дворец на Съветите, 1931

3 - Всесоюзна селскостопанска изложба в Москва, 1939.

Павилион на Грузинската ССР, А. Курджиани, Г. Лежава

4 - Всесоюзна селскостопанска изложба в Москва, 1939.

Павилион на Азербайджанската ССР, С. Дадашев, М. Усейнов

5 - Дом на правителството на Арменията ССР в Ереван, А. Таманян, 1941

6 - Московски държавен университет, Л. Руднев, С. Чернишов и др., 1953

7 - Проект на софийския център (макет), 1952

8 - Бившето Министерство на тежката промишленост (сега Министерски съвет), К. Николов и колектив; интериор

на голямата зала - П. Загорски; 1957

9 - Дворец на културата в Перник, А. Дубовик, 1955

Двата полюса на конкурса за Дворец на Съветите през 1931 г. са проектите на И. Жолтовски и на Лео Корбюзие; съпоставянето им разкрива дълбочината на конфликта. Композиционният ангажимент на Жолтовски към историята и конкретната историческа среда залага на приемствеността и подчертава връзката между стария, руския център на властта (Кремъл) и новия, съветския; голямата зала-„колизеум“, колонадата и аркадите възвръщат ценността на класическата традиция; стъпаловидната кула е италианска, но защо не и руска. В опозиция е „машината за конгреси“ - „гола конструкция“ с демонстративна самоценност. Неприемлива за политическите цели се оказва архитектурата на модерното движение, агресивно антиисторична, отричаща целокупната традиция, нетърпяща декорацията и орнамента. Обичайно с името на Жолтовски на първо място се свързва ориентацията към историята като творческа основа, на него се приписва решаващата роля за последвалите промени. Но има ли

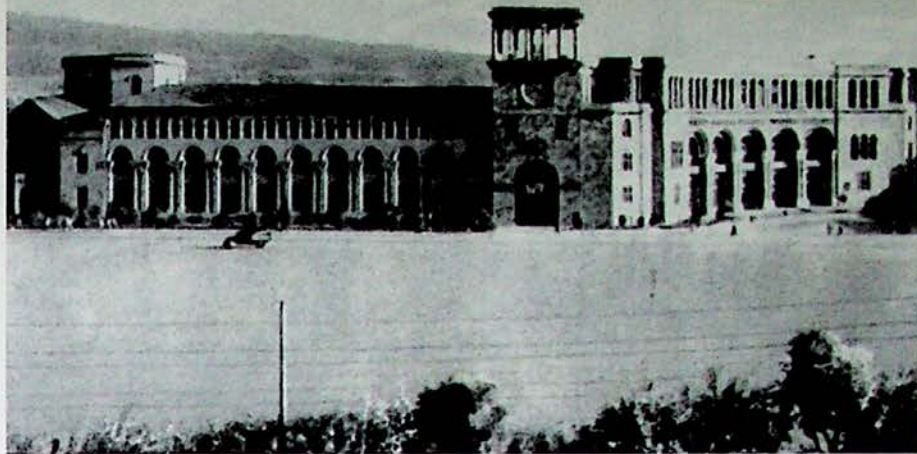
автор идеята да се преобригне носталгията в конструкцията на нови колективистични форми и пространства? Лото и най-публичното визуално културно - архитектурата - да приори европейски разбираемо на приемственост, сякаш пред да смекчи травмиращата пр Или е продукт на колективното ние, наследило историческата тичност на старата евразиатска рия в опит за модерна трансформация на царисткото видение на Рим? Новият социалистически траен декор на културния и социален популизъм, продължава разширява си чрез избирателна асимилация на традиции и стилове, приютява новия чадър на социалистически популизъм. Но базисната извънматрична същност на архитектурата отблъсква на „чистия“ сталинизъм под егидата на повърхност е неуловима имитацията на класическата историческа културата.

Пред нас е мащабен, необичаен за съвместяване на универсално и локално. Историята показва как империи в миналото, създадени от една сила, се налагат и с културно влияние. След експанзията то се разпротранява от центъра към периферията, като се създават многобройни варианти. Но универсализираните локализации са естествени процеси от разширението спрямо центъра, развиващи се в последователност. Съветската концепция, боравеща с историята, не е културна последствие, то творение преди всичко на политическата воля, тя предхожда, а не следва културни епохи, съчетава новостта със средновековието, модерната класическа основа с модерното многообразие, смесва фразата на европейската с ориенталската традиция, „високото“ и „ниското“ (та и народната архитектура). Варианти и етнотрадиции са не само не представят „свободното“ на националните култури, а са вкоренени в общата държавност. Художественото постижение на архитектурата е маргинално, то изначално е маргинално („трябва ни не Атина, а Спарта“ тарят по-късно и нашите поети-ки първенци). В този смисъл не че става дума за подаден за нов, „творчески метод“, далеч от нително академичните похвати навик и на своя глава са търсят „стил“, не е важно. Реалната архитектурна практика на съветския социализъм наистина демонстрира политически целесъобразен

но родствен с рационализма (ме-
на разума); през 30-те съветският
итект се сбогува с модернистична-
люзия за свободата на твореца,
знавайки, че „...архитектурното
изведение в по-голяма степен, от-
кото при всяко друго изкуство, е
ултат от съавторството на поръчи-
я и изпълнителя...“ (Л. Лисицки).
Щецирането с цялото наследство
ициално, защото е предназначено и
прецедентно по мащабите си; дру-
а „тоталитарна“ архитектура на XX
германската - черпи от ограниче-
историческа рамка при една дос-
различна културно-политическа
зия на експанзията.

актикуването на „имперския“ модел
ално започва през втората полови-
на 30-те години на XX в. и първите
открояващи се прояви могат да се
дят още преди германското нахлу-
не; точно тогава според сталинист-
то изкуствоведение започват годи-
те на съветското „високо майстор-
во“. Като ранни образци ще посоча
евилионите на републиките на Все-
юзната селскостопанска изложба в
Москва (1939) – грузински, азербайд-
ански, арменски, казахски, описани
възторжени западни наблюдатели
като феерична приказка от „Хиляда и
дна нощ“. Също някои правителстве-
ни сгради в републиките като Дома на
арменското правителство в Ереван на
Таманян. Тук е мястото и на просло-
тия театър в Ташкент на А. Шчусев,
започнат още в предвоенните години
довършен и открит след войната, вед-
ага е обявен за образец на „национал-
на по форма“ социалистическа архи-
тектура).

След войната патриотичният патос е
ровъзгласен за официалното ново
държание в изкуството; фаворизи-
ано е руското архитектурно наследс-
во - част от допетровското и почти
цяло това от времето на „блестящия
предпетровски разцвет“ до средата на
XIX век. Академичният акцент върху
руския класицизъм, връх на монументал-
ната архитектура на старата импе-
рия и водещ в Европа навремето си,
се закрепва трайно в историята побед-
ия марш на Сталиновите армии как-
о подобава, с класическата елинистич-
на внушителност, белязала похода
на Александър Македонски на Изток,
с величието на Наполеоновия „рим-
ки“ триумф, осеял европейските гра-
ове с архитектурните си следи. Това
открива блестяща възможност за же-
аещите да се изпробват като мону-
менталисти и да надскочат предшес-
вениците си. Тук ще отбележа като
любопитна подробност прецедента на

5

6

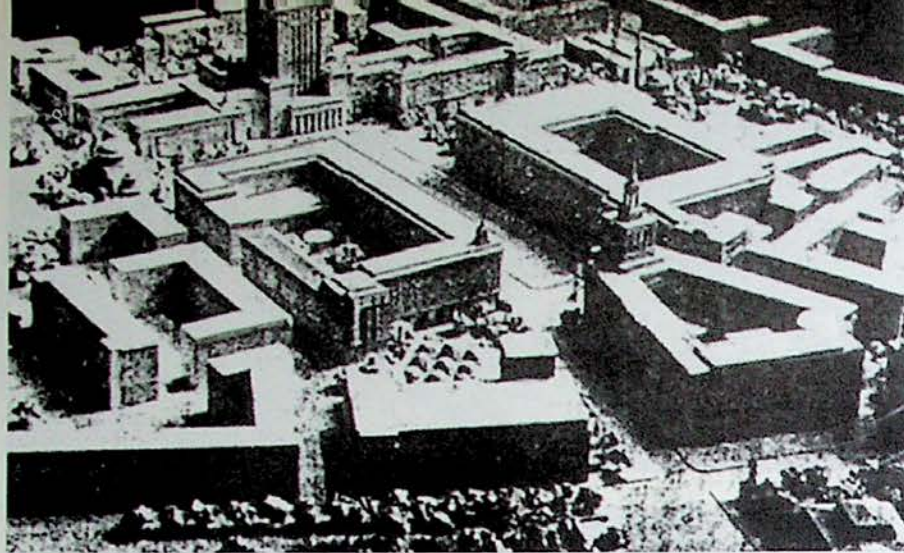
централно налагане на „стил“ по спе-
циално съставен албум (стотина „об-
разцови фасади“ на частни сгради,
проектирани и разпратени из губерни-
ите за задължителна употреба от прид-
ворния архитект В. Стасов, майстор на
късния петербургски класицизъм и ам-
пир). Съветският модел се въвежда в
Източна Европа с помощта на излож-
би – показват се подобрени образци,
„най-доброто“ от съветската архитек-
тура през периода 1930 – 1940 годи-
на.

Академичната привързаност към кла-
сицизма и отхвърлянето на западния
барок се смята за доктринална обре-
мененост, но има историческите си ко-
рени. Класически строг и археологич-
ески коректен, свързан с просвеще-
нието, с рационализма и съвременен-
но носталгично-романтичен, класи-
цизмът е описван от съвременниците
си като „истинския стил“, провъзглас-
ен от Й. Винкелман за „вечен образец
на правдата, красотата и простотата“.
А пищният, мистично чувствен барок,
с пластични акценти, илюзии и орна-
менти, е яростно атакуван като „неис-

тински“, измислен. За съветските из-
куствоведи той е „нереалистичен“. Соб-
ственият, руският барок е офици-
ално приет, но не изцяло. Ценят се ба-
роковите прояви от XVIII в. нататък за
сметка на ранния „наришкински“ ва-
риант от края на XVII в.; Жолтовски ин-
терпретира известната Кула на Менши-
ков.

Готиката е негласно и частично полз-
вана. Фронтоните например се вклю-
чат в московски жилищни сгради още
преди войната. Характерните готичес-
ки завършеци на кремълските кули са
последница от фрагментарно разшире-
на на изток късна, надживяла готика.
Готическо влияние в символите на ве-
ликодържавието не може да се при-
нае, формите обаче се използват във
високите московски сгради, където
виждаме смесване с неоготика и ар-
деко. При следвоенното съветско разши-
ряване на запад се открива ключът,
ловко освобождаващ всяко национал-
но наследство от цензурата на исто-
рическият материализъм, класово-пар-
тийният подход, агресивният атеизъм и

• • •

пр. Това е аргументът „строено от наши майстори“. Така локализиращият пласт в схемата се обогатява, става по-гъвкав, както показва по-късно и практиката в сателитните страни (в Източна Германия например отпада първоначалната по-строга селекция и цялото наследство, включително и бароковите църкви, влиза в „класиката“). У нас тази формула също се възприема и, надживяла времето на Сталин, и днес служи като „необорим“ довод в полза на строго охраняваната от външни влияния „национална самобитност“ на доосвободенското ни наследство.

Интерпретациите на стъпаловидна кула, силуетни поддръжки на липсващия Дворец на Съветите, са сгради-символи с тройна идентичност - московска, руска и съветска. Те се внасят в сателитните държави като символизиращи съветската хегемония и „величието на Сталиновата епоха“. Известните реализации в Полша и Румъния са от средата на 50-те; тогава и двете носят името на Сталин. В Германия, както и в България, високата кула остава само като проект.

Българската практика от 50-те години е продукт на поръчково плътно следване на универсализацията, „имперския“ модел, визуално представен от т.нар. златен фонд на съветската архитектура („съветска класика“), натрупан през 30-те до 50-те години. Гостуващите изтъкнати съветски архитекти-академици пряко насочват към практиката на историзма и еkleктичното стилизаторство, вдъхновено от петербургските ансамбли. Изложбата с образци, обикаляща източноевропейските страни, е показана вероятно първо в София през 1948 година. Полезни ориентиращи сведения идват и от първата българска делегация, изпра-

тена да проучи на място съветския опит и разведена по маршрут, определен от най-значимите творби на „новата класика“ - Москва, Ленинград, Сталинград, Ростов на Дон, Киев, Тбилиси⁶. Видяното незабавно се докладва на колегията.

За големи обекти от национално значение се осигурява повече и специална информация, към проектантските екипи прикрепват съветски консултанти. Като активна фигура на градостроител в София и Димитровград изпъква П. Ташев, завършил аспирантура в Москва (1950 г.), установил преки контакти и натрупал материали и впечатления. Затова, когато с правителствено решение от 20.XI.1951 започва цялостно изграждане на столичния център като „единен ансамбъл, изразяващ величието на епохата“, именно той оглавява колектив за разработване на задължително фасадно предписание. То променя и вече строящия се партийен дом. Това е много важен факт, още веднаж доказващ, че лутането на теоретичните-идеолози из доктриналните дебери няма и не може да има значение, оставяйки без последствия - най-съществената част от новото строителство, която ще служи и за представителен вътрешен образец, се контролира и направлява централно, предпазена от нежелани авторски инициативи.

Необичайният план на партийния дом (съветският консултант е П. Блохин) досега няма обяснение. Всъщност той не е триъгълен, а трапецовиден и това не е случайно. Моята версия е, че е търсена символична връзка с контура на Кремълските стени - трапец (което опитва и Жолтовски в проекта за Двореца, но съвсем дискретно, не така явно). Остава да гадаем дали характерната „кремълска“ конфигурация на бившия партийен дом е подсказана отвън,

или е наша, вътрешна инициатива. Самбълът на Ларгото е оста- вършен; можем да разберем смисъл само ако имаме пред проект, което досега сме пр- Композицията недвусмислен- лизира съществуващата и- иерархия и същевременно иде- ра управлението като съвет- листичният анализ, подвежда- димата липса на „социалисти- държание“ в реалните композ- не броим релефната ембле- подминава този особено важ- ностен аспект на ансамбъла, ч- тикали са нещо много повече- етно формиращи акценти.

В проекта от 1952 г. ансамбл- нанта е стометровият трипо- на Съветите, поверен на И. Ва- Ст. Белковски и създаден по- на московските „висотни“ сгр- ганти. Ползвани са, струва ми- източника - предимно Моск- държавен университет (Л. Р- кол.), но и Министерството н- портното строителство на Лер- ския площад (А. Душкин, Б. Ме- Невижданата за българските н- сграда символизира върховна- трална за системата, полит- власт. Срезулежаният наци- партийен център, източна зад- надлъжната ос, негова силует- дръжка, визуално представя- по ранг управленска степен. А- че го смятаме за смалена, поб- на „висотна“ сграда, ще сбъ- композиционната идея не допу- ро изписване „кремълски тип- та в сегашния си вид е съобр- предписаното членение и стил- резултатът насочва към мног- лярните по-ниски класицистич- паловидни надвишения, интер- ращи творби на А. Захаров и В. С- В партийния дом сякаш са слепа- отделни класицизирани част- над колонадна фасада, при то- елементи на национална идент- ция; реалната държавна власт- тийната, трябва видимо да се л- мира като „съветска“, каквато- ност е; според логиката на йер- та тук няма място за кула във- тийски или възрожденски дух. Националната културна иденти- се отбелязва странично, в сград- министерствата (изпълнителна- трети ранг в йерархията) с възп- не от византийското наследство- влязло в легално обръщение кат- казка и дунавска неовизантика- ретно надвишаващата среднове- кула и класическите фасадни по-

тавания - ризалити с фронтони - от своя страна са „повдигащи“ спрямо също представителните, но несвързани с управлението хотел и универсален магазин. И така, трите равнища на властта са показани чрез кули, степенувани по височина и исторически характеризирани (московска многопоясна, класицистична и византийска); „националната“ принадлежност се отбелязва в министерствата - нискостоящата властова степен, изцяло зависима от първите две. Този смислов прочит на композицията се изплъзва без двореца, който е липсващият „ключ“. Ето защо стиловият анализ тук е непродуктивен и изобщо критиките за несбъднати стилово-художествени претенции са встрани от смисъла и значението на „сталинската“ архитектура. А ансамбълът на софийския център с идеята да се изрази йерархията в политическата власт е забележителен, макар и останал недовършен паметник на Сталиновата епоха без аналог в цяла Източна Европа.

Историзмът в общ културален план е „научна“ техника за сътворяване на нова митология и символика; той по правило обслужва конструирането на идентичности, привлекателен с очевидната разбираемост на представяната картина, обединила минало (традиция), настояще (разум) и бъдеще (съвършенство). Използването му като „творчески“ принцип или метод в архитектурата на сталинизма е повече целенасочено, отколкото предизвикано, още по-малко - интуитивно. Връщам се за момент към вербалната доктрина, за да напомня, че социалистическият реализъм заставя твореца, въоръжен с естетиката на правдоподобие, не просто да се занимава със сегашното, със социалните и политическите проблеми на своето време, а да извайва образи на несъществуващ свят, прикривайки пропагандата между идеали и политическа практика. Кое и става в литературата, изобразителните изкуства. Не така - в архитектурата. Без потенциал самостоятелно да представя и пропагандира идеология (тук идва на помощ „изобразяващата“ емблематика и изобщо релефната украса), „имперският“ историзъм символизира принадлежност. Сталинистката архитектура - паметник на епохата си, продукт на „метод“ за обсебване на културното минало чрез реални исторически форми, предполага най-масов „прочит“, повече носталгичен и митологичен, отколкото утопичен и това е специалната й роля в колосалния Сталинов проект за бъдещето на света.

Бележки

1. „Тоталитаризъм“ идва от „totalitario“ – термин, измислен от Мусолини в началото на 20-те години на XX в., за да опише новата фашистка държава. Историците определят националсоциалистическа Германия и СССР като прецеденти на „народен тоталитаризъм“, докато Италия не става истински тоталитарна.
2. В. Паперни, И. Голомщок, Б. Гройс, емигрирали съветски историци на изкуството. Повече внимание на архитектурата отдава В. Паперни в „Култура Два“, писана през 70-те години и издадена в САЩ, като търси манталитета, „стила на мислене“ на властта. В зората на съветската „перестройка“ ветеранът А. Рябушин се опитва да реабилитира донякъде „украшавателската архитектура“ от 1930 – 1950 като художествена ценност (Гуманизм советской архитектуры. М., 1986).
3. От немския „Historismus“, пейоративен термин от 80-те години на XIX в., отнесен към хегелианския подход към историята, извеждащ я като абсолютно централна и всеобща дисциплина; по-късно отпратен и към архитектурните ривайвълзи на XIX в. Днес се ползва по-широко и без негативния нюанс, в смисъла на обръщане към миналото.
4. Стъпаловидното им извисяване се вижда като символичен израз на идеята за авторитария и йерархизъм, а вертикалата традиционно символизира величие и могъщество (виж Е. Иванова. За московската кула, руската традиция и съветския историзъм. Арх & Арт, 2002/бр. 20, с. 26-28).
5. Иконников, А. Первый этап проектирования Волго-Балтийского канала. Начало 1950-х годов. М., НИИТАГ-РААСН. Архитектурное наследие, 1996, № 3.
6. Обретенов, А. Възстановяване и изграждане на съветските градове. Доклад, публикуван в Известия ИГА, БАН, 1951/2.
7. За емблематиката на хотел „Балкан“ вж. К. Бояджиев, Българската архитектура през 50-те години. Културен и политически контекст. В: Пространството архитектура. С., „Проф. М. Дринов“, 2000.

МОСКВА: ДЕСЕТ ГОДИНИ СЛЕД СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Григорий Ревзин

Статията е отпечатана в списание
„Неприкосновенный запас“, бр. 5 (25) на 2002 г.
и препечатана във в. „Култура“, бр. 7/2003 г.
Превод: арх. Павел Попов

През 90-те години на миналия век
Москва преживя строителен бум,
чиито мащаби са сравними с 20-те години
и времето на Сталин. Опитът от това строителство
е симптоматичен не заради
качеството на архитектурния
мисъл, а по наличието
на основните координати
на състоянието на Русия
в следперестроечния период.

Капиталистически социализъм
Строителният бум беше пред-
делен от състоянието на града
90-те години Москва влезе в о-
на столица на развития социал-
Това значеше, че вече нямаше
да от капитализъм в самата стр-
ра на града. Нямаше простран-
за търговия. Малобройните ст-
ки магазини с техните големи
бодни пространства за опаш-
малки щандове за разпределе-
стоките бяха закрити до един-
чение на десет години, показ-
пълна непригодност за капитал-
ческа търговия. Не съществув-
никаква квадратура за офиси.
стана ясно, големите съветски
реждения със своя принцип на
на непредставителност и п-
прозрачност спрямо надзирава-
те инстанции бяха напълно не-
дящи за малки частни компани-
маше банкови сгради. Не съще-
ваха кафенета и ресторанти. Ис-
ческият център на града с пре-
ните жилища отчасти се превъ-
зона на недоразгонени комуна-
недоразрушени бордеи. Съще-
ваше развит социализъм. Всич-
ва трябваше да бъде променено
зи необходимост предизвика с-
телния бум.
От гледна точка на икономика-
мът изглежда явление загадъч-
колкото се осъществи не на фо-
икономически спад, а в полож-
на непрекъсната криза. Това д-
точно ясно показва неговата не-
симост от чисто икономичес-
сфера.
Ако днес погледнем центъра на
да, то определено възниква ус-
не, че се получи добре. Центъ-
зона на непрекъсната търговия,
си, банки, престижни жили-
структурата на капиталистиче-
град е налице. Построени са с-

500 нови сгради. Обаче има още един аспект, който трябва да се има предвид. При цялата си изключителна интензивност този нов живот има отчасти призрачна природа.

Така например всички нови сгради са на земя, която не е на собствениците на новите сгради. Тя им е дадена под наем за 49 години, от които една пета вече мина. Държавата в лицето на московската управа владее земята. Официалните собственици на сградите са акционерни дружества, чиито имена са тавтологични на тяхната собственост. Собственикът на подземния комплекс на Манежния площад е „Манежная площадь“ ООД, собственикът на търговския комплекс Гостиний двор - „Гостиний двор“ ООД и т.н. По такъв начин всяко от тези „еднократни“ комерчески формирования се създаде във връзка с конкретен инвестиционен проект. Доколкото контролният пакет акции е на московското правителство, то пред нас е своеобразна форма на държавна собственост, която се прави на частна.

Строителите на тези сгради изглеждат също като частни компании, но в имената им винаги присъства представката „Мос“: „Моспромстрой“, „Москапстрой“, „Мосинжстрой“ и т.н. На практика те също са акционерни дружества с решаваща част държавен капитал.

Авторите на тези сгради са сътрудниците на големи институти, някои от които са частни, а други - държавни предприятия. Едните и другите, на едни и същи основания, са подразделения на архитектурното управление на московското правителство - „Москомархитектуры“. Разпоредбите му са задължителни при едните и при другите, съвещанията се провеждат съвместно с едните и другите, мениджмънтът е организиран без оглед на разликата в собствеността. Това е правилно - няма никаква разлика между частните и общинските фирми. Всички те са подчинени на ммета.

Така че в действителност повечето от построените в Москва сгради са икономически фантоми. Като собственик на земята държавата я е дала под наем сама на себе си като на акционер в компания за развитие, получила е проекта като собственик на архитектурна фирма, съгласувала го е веднаж в качеството си на възложител, втори път - в качеството си на надзорна инстанция, построила е сградата в качеството си на строител, откупила е сама от себе си като

акционер сградата в качеството си на собственик и го дава под наем на гражданите, които живеят или търгуват в нея. При това държавата срамежливо държи да не се нарича държавна, а някак другояче.

На 24 февруари 2001 година МВР на Русия обяви, че при строителството на Московския обиколен път са били разхитени 265 милиарда рубли. В момента на обявата това правеше 10 млрд. долара. Кметът на Москва Юрий Лужков наистина се възмути от сумата и даже заплаши да съди МВР, но размисли. Изглежда този факт изчерпателно обяснява икономическия смисъл на описаната функционална схема на строителния комплекс. А това е само един от така наречените големи проекти на Лужков. Този факт отчасти обяснява как е възможен строителен бум в условия на икономическа криза, а изглежда - и природата на тази криза. Полезно е да се отбележи, че класическата икономическа криза е криза на свръхпроизводството, но тази ужасна напасть Русия щастливо избегна. Ние не се увлякохме от производството. При нас съществува друг вид криза, при която парите просто изчезват.

Тази статия обаче няма задача да разобличава икономическите аспекти на архитектурата на 90-те години. Важно е да разберем какво възникна като резултат. В резултат имаме капиталистически град, построен изцяло със средствата на социалистическата икономика, при която държавата владее земята, сградите, строителите и архитектите.

В практиката на съветското градоустройство беше възприет терминът „соцгород“ - град, построен от държавата по единен план за обслужване на едър промишлен обект. Москва на 90-те се оказа град, проектиран и построен от държавата за обслужване на капитализма. Случайно се оказа, че главният капиталист е държавата, но без това да се афишира. Така да се каже - в сенчестата страна.

Който е бил нищо, ще стане всичко

Това откри пред московските власти специфични перспективи. Казано накратко, държавата получи възможност да създаде стил. Нещо трудно представимо в условията на коя да е капиталистическа икономика, в Москва, по силата на контрола на държавата над строителния бизнес, се оказа естествено. Защо решиха да осъществят тази възможност,

вместо да оставят архитектите сами да плават по теченията на различни моди, остава да гадаем. Лично аз не намирам други обяснения, освен действието на дълбоко архаични механизми в съзнанието на московските власти. Юрий Лужков строеше своята легитимност въз основа на традиционния за Русия образ на владетел, който в архитектурните работи по-скоро претендира за ролята на автор, нежели на възложител. Имали сме архитектура петровска, екатерининска, сталинска, хрущовска. Традицията беше продължена. Появи се лужковски (той е и московски) стил в архитектурата.

Сама по себе си властта не ражда архитектурни идеи, тя си присвоява предложените. Московският стил се основава на две идеи. Идеята за значението на средата* и на архитектурния постмодернизъм**. И двете възникнаха от антимодернистката реакция на Запад, и двете имат аналози в западната архитектурна мисъл на 80-те, така че на пръв поглед „московският стил“ е разновидност на постмодернисткия вернакуляр***, един от късните резултати на „уроците на Лас Вегас“****. На практика обаче тези две идеи се оказаха толкова радикално трансформирани в руски контекст, че тяхната прилика със западните аналози не бива да се преувеличава.

Първо - за смисъла на идеите. За постмодернизма всичко е ясно - увлечението по него беше прост резултат на смяната на вкусовете на Запад и нещо повече - резултат на внимателния прочит на книгата на Чарлз Дженкс „Езикът на постмодерната архитектура“. Средовият подход****, възникнал в съветската градостроителна теория през 70-те! също беше алтернатива на модернизма, но на градоустройствено, а не на архитектурно равнище. На ценностите на корбюзиянската (всъщност градостроителна) концепция беше противопоставена идеята за историческата среда, чиито случайности и неправилности създават неповторимия дух на мястото, който трябва да бъде внимателно запазен. Новото строителство не бива в никакъв случай да трансформира създалата се среда, главен принцип на архитектите трябва да стане лекарското „не вреди!“ Новият обект трябва да бъде построен така, щото да се усеща, че просто го няма или че винаги е бил там. В качеството на аналогия и дори на първоизточник могат да бъдат посочени градостроителните възгледи

• • •

...

на Лео Крие*****, неговото влияние не беше така пряко, както това на Дженкс.

За разбирането спецификата на тези идеи в Русия трябва да се има предвид, че късният модернизъм беше официалният стил на късносъветската държава*****. Съответно - антимодернистките идеи приемаха характер на политическо дисидентство. Това е особено важно - политическото дисидентство в Русия винаги има отчасти месиански оттенък. Постмодернизъмът, който и без това се намира в твърде сложни отношения с категорията „истина-лъжа“, беше възприет в Русия като „истинската архитектура“, която за пореден път е длъжна да ни спаси. Средовият подход по принцип е организиран около категориите на случайните съвпадения на историческите намеси (уникалността на всяко място се определя не от логиката, а от неповторимото натрупване на различни архитектурни обстоятелства). Той някак неусетно се превъплъти в увереност за съществуването на най-дълбоки мистични закономерности, които образуват истински органична среда. Опазването на средата естествено се съедини с опазването на паметниците. Паметниците, предимно храмове, се подразбираха като израз на дълбоките основи на народния дух, а доколкото ги беше унищожила все същата съветска власт (като единствен субект на архитектурно-градоустройствена дейност), то лийтмотивът на „средовия подход“ стана град-

ската среда като израз на мистичния национален дух, запазен независимо от болшевишкото иго. Ще се съгласите, че това е твърде далече от Крие. Двете парадигми лесно се съчетават една с друга. Ако се смята, че средата не е конгломерат от случайности, а дълбока закономерност на мястото, то тогава ще се окаже, че местният стил (вернакуляр) не е нищо друго, освен манифестация на тези закономерности. Тогава принципът на опазването на средата се оказва следовничество спрямо местния стил. В подобна редакция конструкцията придобива повече или по-малко монолитен характер, който позволява с лекота да се местим от градоустройството на архитектурно ниво и обратно.

Тази конструкция стана официална политика на московските власти. Кое по принцип е естествено - всяка революция е такава, защото тези, които са били в опозиция, стават власт. Едновременно с това трябва да оценим уникалността на ситуацията и последователността, в която тази уникалност се появява. Нито едно изкуство в постсъветска Русия не преживя подобно състояние. Солженицин не стана главен писател на Руската федерация с пълномощията на един Максим Горки, Георги Свиридов - главен музикант на РФ, Иля Кабаков - главен художник, макар някои от тях вероятно не биха имали нищо против. В нито една област дисидентската идеология не стана официална художествена политика.

С изключение на архитектура. Тази политика естествено не стана официална, ако не съвпадне с общата идеология на местните власти. Две особености на този стил привличат особеностите.

Първо - принципът на хомогенна застройка на града. Еднообразието на средата, разбрана като цялост, позволява в града да възникне не само лично. Каквито и да било архитектурни жестове, появата на извънредни неща тук са изключени. Консерватизъм на московската власт през 90-те се изрази в пряко нарушаване на конституцията чрез запазване на регистратора, в постоправителски върху чужденците, в пренебрежение на кавказците, намери художествен израз (своеобразно естетическо би) в принципа на еднородната среда. Да напомним, че двукратно ето за опазване на паметниците от изворите на новата архитектурна идеология, роди ранноперестройното фашистко движение „Паметна Архитектура“ ксенофобията не само идеологически, но и политически смисъл. Единствените неща, които можеха да се опазват на капиталистическия социализъм бяха чужденците. Трябва да признае, че те бяха сериозен противник, защото именно чужденците или фирми със си капитал бяха основните възможности на новата капиталистическа инфраструктура - банки и офиси. Първоначално всички те се опазваха доведат в Москва от бивши строители и архитекти, но бяха победени. Аргументът за това предполагаемо неведение относно неповторимата средна древния град, действаше преходно. Толкова повече, че опазването на властта следваха политическата коректност - т.е. уважение към местните особености, историчности и обичаи.

Второ - това е принципът на безговорността. На художествено ниво сградата представлява не само цитати от нейната среда, авторът като такъв, не се изказва от своето, той само повтаря общоприетото организационно равнище тази тема на безавторска архитектурна отклонно се внедряваше. Всеки московски проект мина през огромен брой съгласувания (до 200), в чиято рамки се считаха за естествено да се предложи на автора да промени фасадите в посока към по-пълно отговаряне с неведомия москов-

дух. За най-големите московски обекти - Манежния площад, реконструирания Гостини двор, възстановения храм „Христос Спасител“ и т.н., не може да се установи с днешна дата авторът. За времето на тяхното строителство се сменяха няколко архитекти и проекта, сградите през това време продължиха да се строят, и кой е отговорен за окончателния им вид остава неясно. Бартовският принцип на „смъртта на автора“ придобива в тази връзка неочакван, непостмодернистки прочит, който съответства повече на късно-съветската идея за колективното ръководство.

Архитектурна шизофрения

При все това възможността да се съвместят двете идеологии - дисидентска опозиция срещу късния модернизъм и новата държавност на московските власти - не бива да се преувеличава. Напротив - те постоянно преминаваха през всички строже в съвместни спорове и скандали, което в края на краищата придаде на московската архитектура ха-

рактер на раздвоено съзнание - тоест шизофрения.

Няколко примера

Центърът на Галина Вишневска на „Остоженка“ на най-известния майстор на лужковския стил - Михаил Посохин-младши. По жанр - голям сталински комплекс. Но създавайки неговия образ, авторите изведнъж са уплашват и внасят еркери, издребнявайки темата на фасадите. Освен това профилите на корнизите, цоклите, рамките на отворите са детайлирани максимално небрежно в стила на анонимната халтура на предприемача, създаващ редови московски класицизъм. Ражда се „средова“ класика без героичен патос. Която на свой ред започва да изглежда на авторите недостатъчно тържествена. Те подчертават еркерите с ордери. Пиластрите на основния обем - с дорийски капители, а еркерите - с коринтски. В резултат възниква колонада наполовина с дорийски и наполовина с коринтски колони, което просто не може да бъде.

Ресторант „Белият лебед“ на Чисти-

те езера (В. Колосницин, преустройство на ресторант „Джалтаранг“). Класическата тема - дворец над езеро - предполага изискана лека композиция. Каквато си беше всъщност ресторантът „Джалтаранг“ от 60-те години на Ю. Швердяев. Тази лекота се сторила на навите автори недостатъчно представителна. Появи се мощен едър обем, преграждащ Чистопрудния булевард. Чистите езера редом с този представителен обем се превърнаха в невзрачна плитка локва. Авторът обаче се смути от своята сериозност и започна с нея борба. По два начина - направи асиметрична фасада в абсолютно симетричната композиция на булеварда и я украси с постмодернистки ордер, нарочен да представлява композиционна шега.

Канторска сграда „Самсунг“ на Большая Якиманка (М. Леонов, Д. Бархин). За фасадите авторите са избрали неокласицизъм от 1910-а (фронтони, колонада, сив гранитен цокъл и мазилка с цвят на цимент. В разра-

...

• • •

ботката на ордера детайлите до-
гат интериорно качество - това е
на от най-сериозните постройки
московския стил. Сериозна, пр-
тавительна къща. Тя стои под
спрямо уличната линия, с което
тегорично я чупи, следвайки о-
танията на несъществуваща в-
сграда, така че тържественото й
чене е силно приглушено. Уплаш-
че ще ги упрекат в прекалено
ро познаване на архитектурата
началото на XX век, авторите у-
сиха една от фасадите с триколо-
портик. За класиката триколо-
портик е катастрофа. Постмодер-
тката смешка се намира в оче-
противоречие с характерната за
лата сграда сериозност.
Примерите могат да се трупат, с-
ителният бум остави много сл-
Като ги гледа, човек си мисли: „М-
чета, защо така се мятате?“ За

ва се от уважението към контекста, после той се забравя заради максимална представителност. Веднъж постигната, започват да се спасяват от нея с постмодернистички шегички. След като се натрупа достатъчно ирония, започва борба с нея, правейки шегите на свой ред монументални. Съзнанието, породило подобен творчески продукт, изглежда напълно помрачено. Това напомня поведението на шизофреник, който се препъва от неврастения на всяка крачка, правейки всеки път нещо противоположно, за да заглади впечатлението от предишната постъпка. Какъвто и да е резултатът, все ще е нещо объркано и неудовлетворено.

Струва ми се, че именно този е точният израз на поетиката на московския стил. В средата на 90-те нарекох тази поетика „посмодернизъм като „Култура Два““, имайки предвид (най-добрата за последните 30 години в руската архитектурна книжнина) книга на Владимир Паперни „Култура Два“, посветена на културата и архитектурата на сталинизма. Обобщавайки тогавашния си тезис, мога да кажа: Московският стил е ситуация, при която вернакулярният постмодернизъм представлява държавната идея.

Съответно - постмодернистичките цитати са доказателство за легитимността на властта (щом Юрий Лужков с архитектурата си цитира Сталин, то отчасти и го наследява), а посмодернистичката ирония служи за доказателство за народния характер на властта.

Впоследствие ми се падна щастието да се срещна с Владимир Паперни и даже да направим екскурзия по лужковския стил. Тогава той ми обърна внимание, че и ранният сталински стил е включвал твърде противоречиви решения, набирайки нужната му тоталитарна монолитност едва в края на 30-те. „Култура Два“ според него е парадигматично състояние на руската култура, в което тя попада периодично независимо от индивидуалните желания на архитектите и управниците, като първите, от време на време, чувствайки тази обсебеност, могат да станат шизофреници. Според него московският стил е нещо като първи етап на новото изпадане на Русия в състояние „Два“. Като доказателство на неговата отчайваща интуиция ни арестуваха в момент на спор точно срещу Дома на Галина Вишневска, за което Владимир Паперни с присъщия му блясък

разказа в списание „Неприкосновен запас“. Оттогава минаха три години. При цялото ми възхищение от Паперни, днес не съм склонен да се съглася с него.

Към днешна дата лужковският стил приключи. Унищожил го Путин, който подкопа монолита на лужковския строителен комплекс. Как беше направено това, е отделна тема. Архитектурата, оставена без водач и ръководство, временно се развива под влиянието на западните моди и новите проекти в Москва напомнят за средноевропейската модернизатка практика, приета от архитектурното общество с рядък ентузиазъм.

Естествено, в тази ситуация можем да продължим да разглеждаме лужковския стил като първи етап на настъпващата „Култура Два“, но в такъв случай ще имаме работа с прекъснато развитие - първият етап е отделен от следващите. Моделът на Паперни не предвижда такова развитие и такава модификация е способна да го разруши, доколкото „Култура Два“ би трябвало да е органичен процес. Органиката по принцип не познава дискретност.

От друга страна, не се съмнявам, че моделът може да се променя, а самият Путин да бъде представен като следващ етап от развитието на тази култура. Нещо повече - доброволният избор на полковник от КГБ за президент на Русия може да се разглежда именно като потвърждение на най-мрачните изводи на Паперни. Тук обаче става дума само за архитектура, а Владимир Путин до днес не е заявил никаква архитектурна програма.

В очакване на това събитие ще си позволя все пак да разглеждам лужковския стил като автономно явление, характеризиращо именно Русия на 90-те и приключило заедно с тях. Ако е така - това е поразително ярка характерна картинка на постсъветското общество. Това е бившата партийна номенклатура, запазила икономическите лостове на управлението и въоръжена с идеологията на къносъветската умерено дисидентстваща интелигенция. Благодарение на този алианс властта постигна известни резултати - така и така завършеният стил ще остане в историята под името лужковски. Що се отнася до интелигенцията - резултатите са по-скромни. Нейното творчество придоби ярко изразени характеристики на провинциална шизофрения.

Бележки на преводача:

* Както става ясно от статията, отношението между архитектите и властта в Русия и в България има общи черти. Защитата на околната среда и на конкретни паметници на културата срещу намерението да бъдат ликвидирани „Капана“ в Пловдив, „Безистена“ в Ямбол, Двореца в София - беше поле на сблъсък между партийното решение и професионалното мнение. По ирония на съдбата „дисидентстващото“ професионално мнение имаше по-силно влияние при тоталитаризма, отколкото в условията на „демократията“.

** Посмодернизмът има повече медийно-пропагандно, отколкото реално значение за архитектурата на XX век. От самото му възникване в началото на 60-те беше ясно, че става въпрос за домозвация до архитектурния пазар, а не за качествено нова архитектура. Постмодернизмът е резултат на същностната несъвместимост между безкомпромисния модернизъм и „американския начин на живот“. Европейски постмодернизъм е оксиморон. Но поне в архитектурно отношение Русия беше по-близко до САЩ, отколкото до Европа.

*** Думата я няма в речника на чуждите думи в българския език (нито въпреки в руския такъв). Употребява се с одобрителен оттенък, за да означава местен, регионален стил или специфика. „Вернакуларен“ не значи фолклорен, а по-скоро вторичен, премислен продукт на местни особености.

**** Така се нарича втората книга на професор Робърт Вентури, която постави точките над и-тата в постмодернистичката теория. Първата му книга „Сложност и противоречия в архитектурата“ (1965) се смята за отправен текст на постмодернизма.

***** Арх. Георги Станишев, преподавател в УАСГ, приписва термина на Александър Рябушин, автор на „Развитие жилой среды“ (1976), която доби известна популярност и в България.

***** Лео (според други транскрипции Леон) Крие е по-известен като теоретик, отколкото като практик на постмодернизма. Съдейки по бегли впечатления от неговите текстове, цитирани от други автори, идеите на Крие показват още по-голяма несигурност и хаотичност в сравнение с Вентури.

***** Това твърдение има смисъл, ако приемем, че в Съветския съюз изобщо е имало късен модернизъм. Доколкото най-известните образци (примерно на М. Посохин-баща-сградата на СИБ, Калинински проспект) са по-скоро мунифицирана пародия на модернизма, то антимодернистичката реакция в Русия няма как да има дори само част от съдържанието на буржуазната критика срещу него.

***** По-добре е да се преведе „два“ (от раздвояване), а не „две“ или „втората култура“, макар че точно за това става дума - „едно-две“ и пак отначало. Изглежда твърдението, че „Култура два“ на Паперни е най-значителната руска архитектурна книга на последните 30 години, не е пресилено.

архитектурата на властта

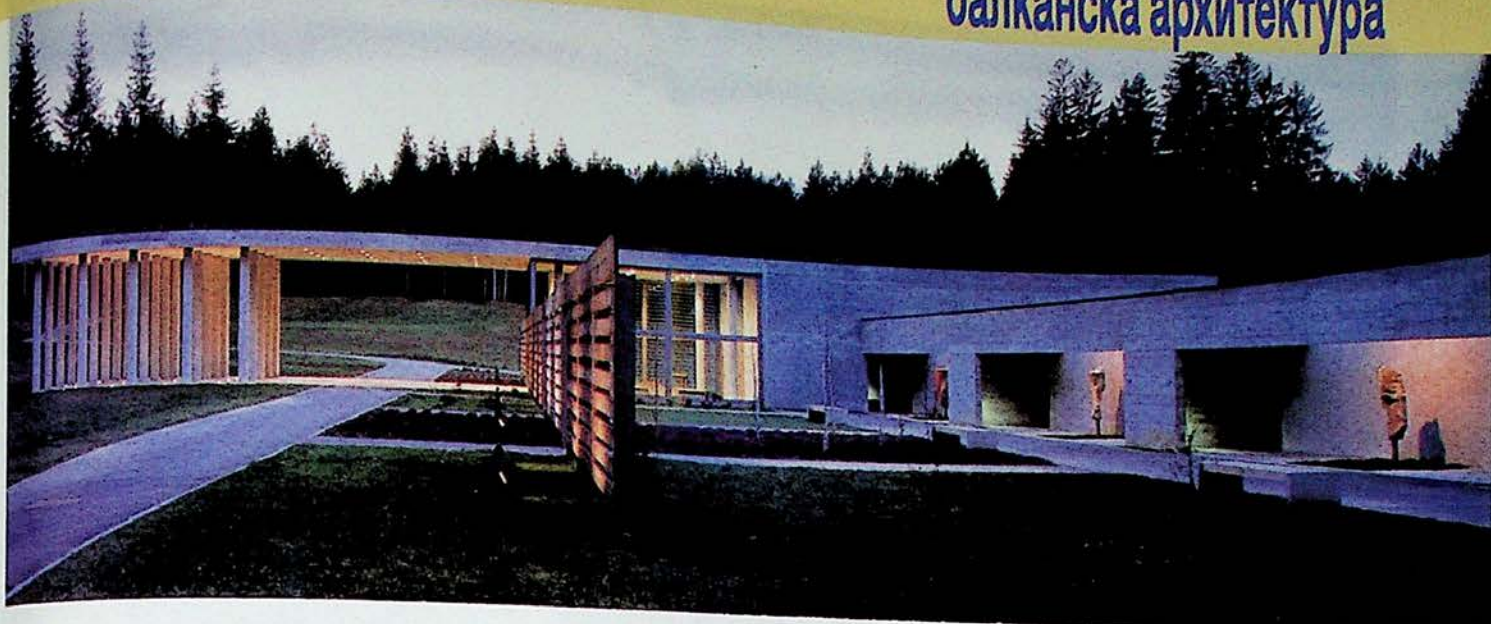
Лиляна Деянова

Ако се заемам да пиша за книгата на Владимир Паперни 18 години след нейното американско издание, то е не защото „Култура Две“ се е завършила - най-после! - в Русия, където е писана през 70-те години, а защото днес, според нейния автор, се задава нова опасност от завръщането на „култура две“. Пиша за книгата също така не защото тя е книга за историята и логиката на сталинската архитектура (по което не съм специалист), а защото посредством архитектурата се анализира културата след една революция, овсекидневяването на революцията. (И запленяващо талантливо се „деконструира“ опартийностяването на архитектурата и архитектурата на опартийността.) Подобно на Ървин Панофски, Паперни се стреми да обясни утаения в архитектурата „ментален хабитус“, „стил на мислене“, манталитет. Затова се интересува и от особените форми на социална организация, благодарение на които някакви първични духовни форми (не схоластиката, както е при готиката) влияят на останалите. Какво всъщност означава „те убиха творчеството“, „те смазаха съветското изкуство“ и заради „тях“ то пое след 1917 г. по различни от замисъла на революционерите пътища. Ако за много изследователи на комунизма „те“ е ясно обозначимо - компартията или Сталин, ЦК или тоталитарната държава и пр. - за Паперни отговорът не е така лесен. За да обясни трансформацията на стила на мислене - особено представите за пространство - в епохата на чистия сталинизъм, авторът въвежда два редуващи се модела, които нарича „култура едно“ и „култура две“. Това са две конструкции, две форми, чрез които той изследва емпиричния материал (друг е въпросът, че „култура две“ господства в периода между 1932 и 1954, но в този период се случват и много неща, различни от нейния дух.) „Култура едно“ и „култура две“ са свързани, първата - с движението, втората - с неподвижността; с липсата на йерархии и с йерархиизирането; с разграждането на старите структури и с изграждането на нови; с размразяването и с втвърдяването; с разбягването на населението и с неговото обратно застопоряване. Основна теза на автора е, че процесите в архитектурата след двайсетте години (подобно на други процеси в руската история, имащи цикличен характер) са победа на „култура две“. (В този смисъл постановлението от 1932 г. за преустройство

на художествените организации е ключово събитие; както и конкурсът за Дворец на Съветите, в който участват 160 проекта, включително 24 чуждестранни, между които и Лео Корбузије, но го печели „придворен архитект“.) Знаци на победата на „култура две“ са спечелилият проект за стометрова статуя на Ленин; 70-тонната железобетонна скулптура на входа на прочутата Всесъюзна селскостопанска изложба „Работник и колхозник“ редом до 25-метровата железобетонна статуя на Сталин, в чиято вътрешност е скрит и самият макет на статуята; мраморните станции на откритото през май 1935 г. московско метро... чак до приветстваните от Алексей Толстой смъртни присъди срещу антисъветския троцкистко-зиновиевски център и до критиките на Сталин, Киров и Жданов на новия учебник по история, публикувани в „Правда“. В „култура едно“ ценностите на периферията са по-важни от ценностите на центъра, докато в „култура две“ центърът показва, че е център, като започва да се интересува от социалните условия, които са нужни за поддържане на неговата централност. „Култура едно“ е ориентирана към бъдещето, тя се отказва от миналото като музей, от културата като гробище. Идеята за мавзолея на Ленин възниква в „култура едно“ като идея за временен мавзолей (да се даде възможност на всички, които не могат да отидат веднага в Москва, да се простят с любимия вожд), затова първите два мавзолея по проект на Шчусев са дървени. „Култура едно“ се обявява за начало на историята, а в „култура две“ историята спира (чрез сакрализации). „Култура две“ се втвърдява, като се превръща в паметник. (Откриването на метрото става на 14 май 1935, а на 21 юни излиза огромният том „Как строихме метрото“.) Историята става основен жанр на „култура две“. Основен канонически документ на епохата е курсът по история на ВКПб. „Култура едно“ е култура на вечното изменение, на движението, на творческия подем, на разграждането на формите. Тя не обича границите. Първият брой на сп. „Съветска архитектура“ е адресиран „до всички съмишленици в света“. А в 1931 г. бягството през граница се наказва с разстрел. Излиза постановление за забрана на търговията с чужденци. Границата става демаркационна линия на доброто и злото. Новосъздаденото всесъюзно общество за задгранични връзки връща книгата на Лео Корбузије „Лъчезарният град“ с бележката: „За нас не представлява интерес“. „Култура едно“ премахва йерархиите, знаците на различие. Още на 12 декември 1917 година се приема декрет за унищожаване на съсловията и на гражданските чиновници, на ученическите униформи. „Култура две“ постепенно връща на човека

отнетите му еполети и аксесбанти - през 1935 година се появява званието „герой на труда“, после „герой на Съветския съюз“, после „заслужил работник на НКВД“. В богатите си на автоматични детайли описания Паперни отбелязва, че преломен момент в отношението на културата към йерархиите е рожденият ден на Сталин - 21 декември 1929, когато той става член на Политбюро. Вождът и масата стават да бъдат от един и същи материал. Излизат специалните продоволствия (поставени за „закритите разпределители“ през 1930 година), много категории служители са освободени от наем. В „култура едно“ се търси че пролетариатът ще пристъпи към унищожаване на семейството, на разликата между мъжествената, на заробващия бит. „Култура две“ не иска това безполовост. Тя иска плодovitост - бим архитектурен мотив на „култура две“ са елитите и житните класове). „Култура две“ е култура на радостта. Паметникът на Гогол представя сателю като песимист, затова се обявява конкурс за нов паметник. Тя не обича извращенията - „всяко престъпление е ненормалност, а всяка ненормалност е престъпление“. (След 1935 за хомосексуализъм се търси наказателна отговорност.) „Култура едно“ е ориентирана към нятията, а „култура две“ - към имената. Като вика митологична култура тя смята името за „свобода и страшно“. Затова децата се кръщават с „Владлен (Владимир Ленин), Роза-Люксембург, Барикада“, Ким (комунистическият интернационал), Ревмира (революция мира), Герда (от „герой труда“). В „култура две“ се вярва, че достатъчно да се разруши изображението на вожд, за да се нанесе вреда на него самия. Един от главните архитекти на Всесъюзната селскостопанска изложба е осъден ради проект, в който чукут се оказва обръс към острата страна на сърца, което било интригирано като намек за конфронтация на работниците и селяните. „Вредител“ е централна обяснителна категория в тази култура. Злото е своеобразен антисвят. Антисвят е дори самият „култура едно“. Даже архитектът на мавзолея на Сталин не е пощаден. Не е пощаден и самият Владимир Паперни - дизайнер и учен. Негова дисертация, която е в основата на книгата „Култура Две“, изглежда се е смятала за „вредителска“. Затова и книгата е издадена за първи път доста след нейното написване, и доста далеч от Москва. Впрочем не само там и не само тогава има подривни енергии.

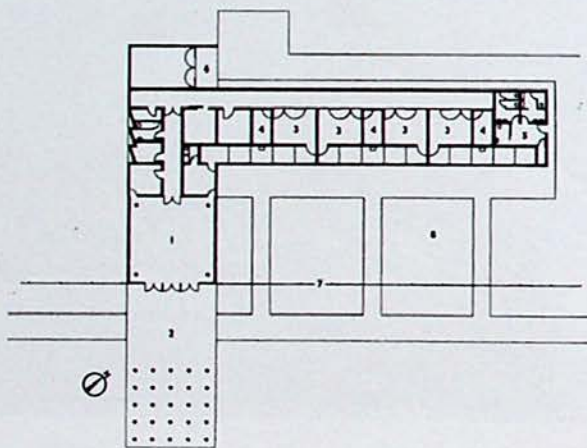
Владимир Паперни. Култура Два. Нов литературно-художествен обзор. Москва, 1996 г. с. ил.

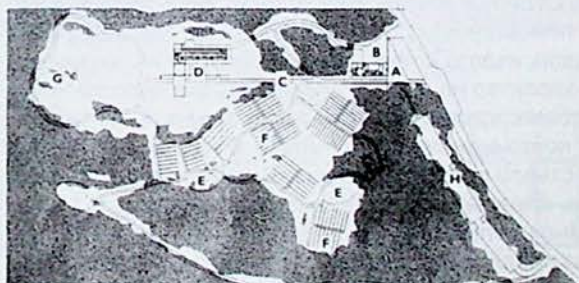
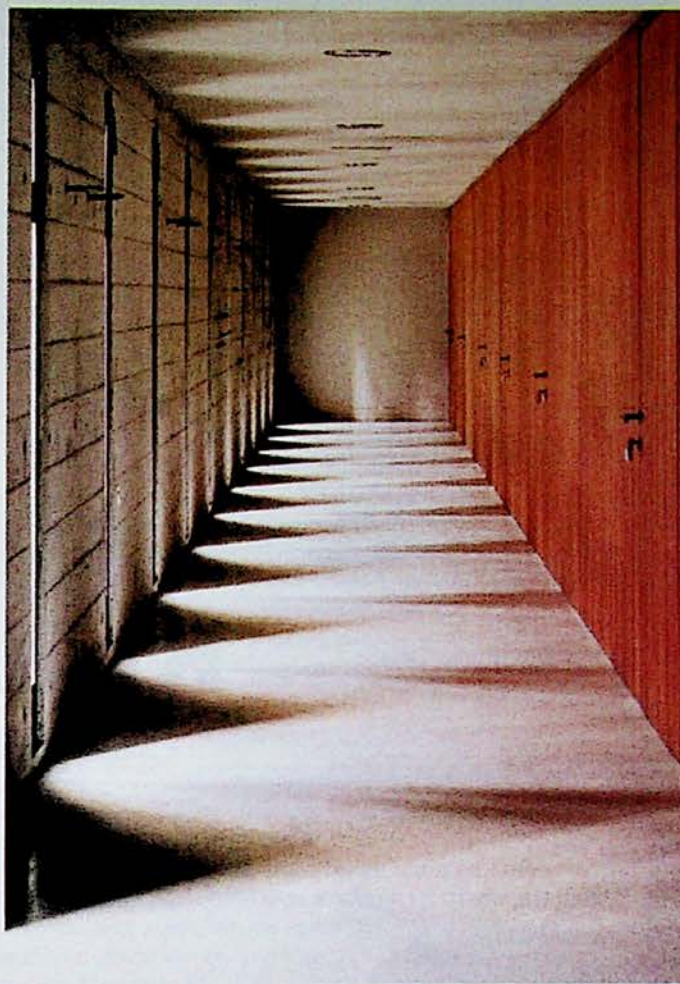
гробнице в сребрнице, словения

Архитект: Алес Водопивец

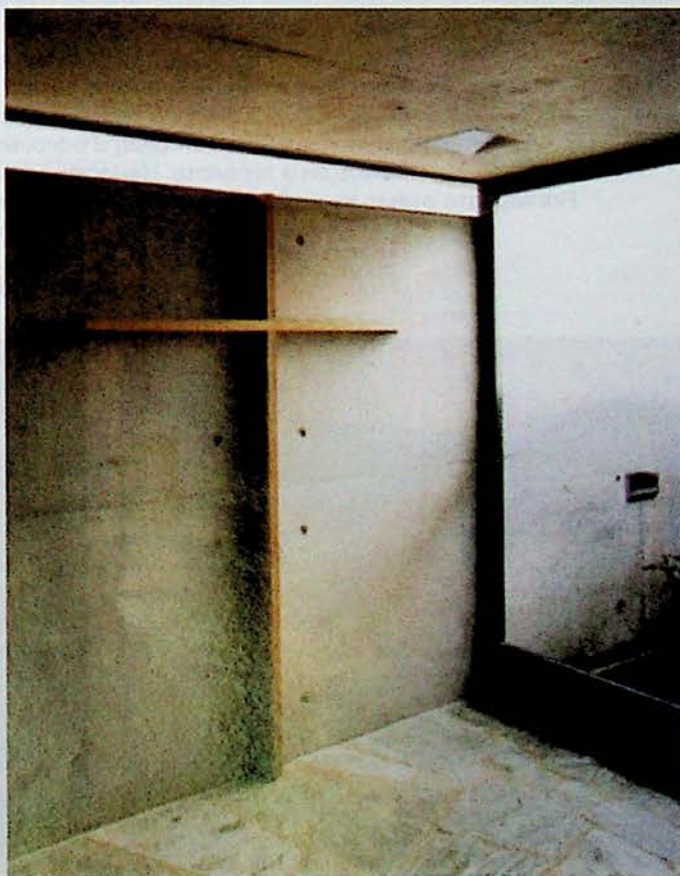

Гробището в Сребрнице е изградено около идеята за туално преминаване през поредица от пространства. Началото е обозначено от едноетажна сграда на входа на гробището, където е поместен магазин за цветя. Оттам движението следва главна ос в посока юг, преминава през гората, достига до главната сграда, към която се подхожда по портик. Той по традиция се използва, за да маркира светлостно място. В източната си част той е подпрян от 25 гъвкаво разположени колони, които намекват за класическия портик и по един абстрактен начин повтарят импресията на близката гора. Портикът води към главната погребална сграда, която вместо да предразполага към мрачна печал, представлява богато осветено пространство за възпоменание. Архитектът е имал за цел да избегне какъвто и да е прилика за принадлежност към конкретна религия. Светлото, тържествено пространство на централната сграда постепенно затихва в притъмнените малки параклиси, които покрив сякаш се рее над стените, тъй като в отделните помещения с изрязана в плътта светлинна ивица. Засилващ усещането за уединение и размисъл е фактът, че всеки от параклисите е обърнат към свой, вътрешен двор, служещ и като светлинен кладенец. Палитрата от материали е съдържана - необработен дъб, матов крит бетон, стъкло и местен камък, и отговаря на простотата на пространствената организация. Авторът е предпочел да се облекчи по-скоро на богатото архитектурно наследство от почти изцяло белязаният от модернизъм минал век, отколкото да последва съвременната тенденция на минимализъм. За пример са му послужили както образци от местната, така и от световната архитектура.

ра. Към първите със сигурност принадлежат няколко гробища в Словения, проектирани от Йозе Плечник, и военният музей на Едуард Равникар, а към вторите - крематориумът край Стокхолм на Асплунд и Люьренц, както и съчетаващите модернизъм и класицизъм образци на Корбюзие и Тераньи. Тези примери не са изкуствено прикачени, а са осмислени като принцип и интегрирани в цялостния дизайн. Ограничените финанси и използването на словашки строители без опит в технологията на монолитния бетон създават сериозни трудности. Постигнатият ефект неслучайно носи белега на една „горда беднота“, която няма нищо общо с екстравагантната разхителност на съвременната архитектурна продукция. Самият Водопивец дава следното обяснение за етиката, стояща зад конкретното решение: „Нашият свят се определя от повърхностност, консуматорство и много малко от истински ценности. Ето защо така ценя тишината в архитектурата. Тя се постига, когато сградата се слее в едно с пространството. Само когато архитектурата загуби преходните си качества, тя преминава в изкуство.“

къща в киурка

Гърция

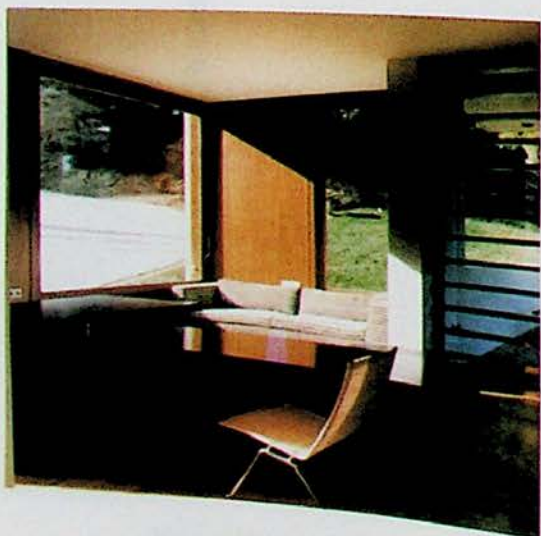
Архитект: Пантелис Николакопулос

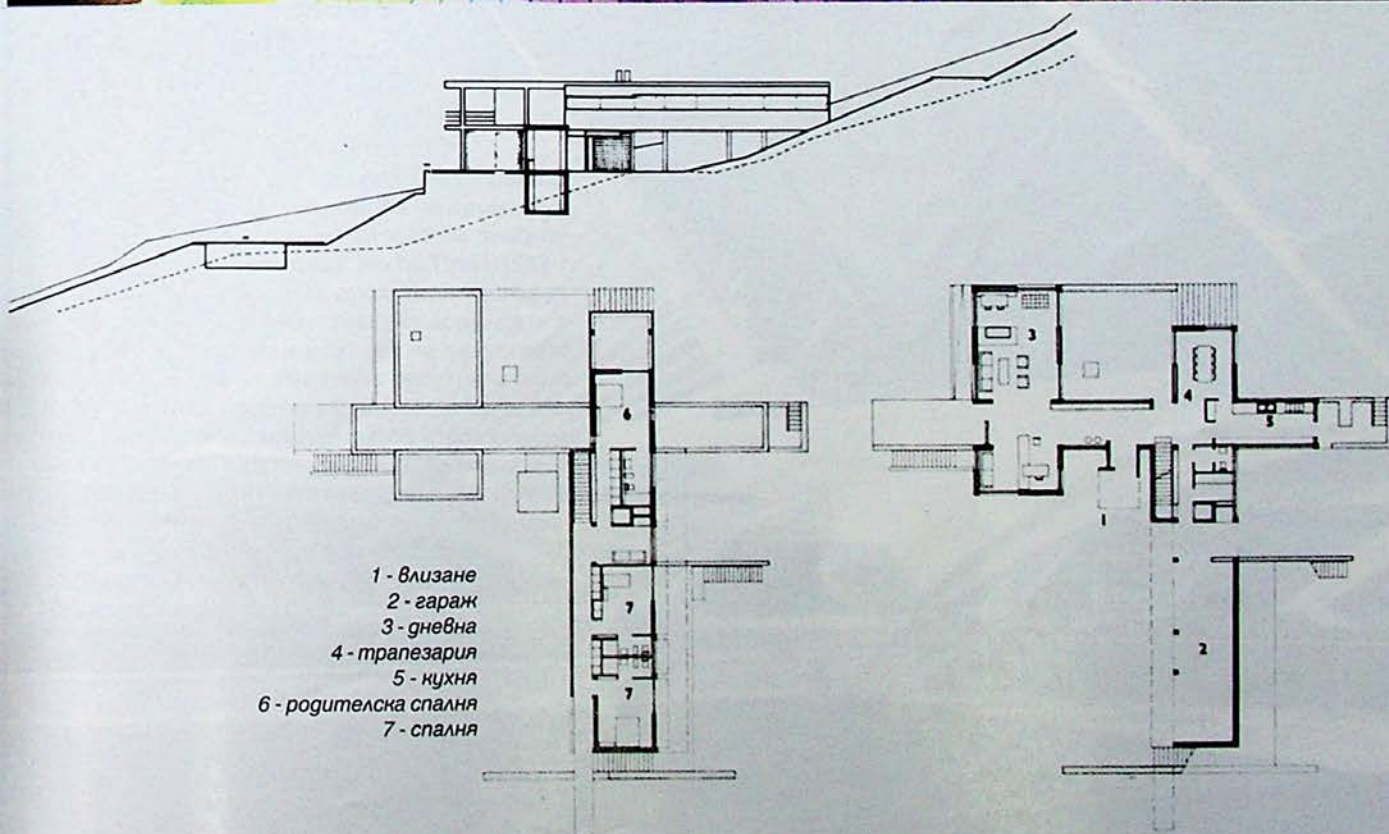
Къщата е кацнала на склона на един хълм близо до Киурка, на 35 км северно от Атина. До нея води лъкадушна алея, която я свързва с магистралата за столицата. Близката гора, поляната около къщата, както и гледката към Маратонското езеро създават спокойствие, дошло сякаш от исторически времена.

В план къщата има две основни кръстосани оси, които са видими чрез покривните равнини. По едната - успоредна на наклона, е проведена зоната "ден". По другата нивата са две, от едната страна свързани в хълма. Горещ са спалните, разкриващи гледки към околността, като там, където е свързана в склона, е осъществена директна връзка с външния терен. Отдолу е аркадата на главния вход и верандата, която прави връзката с другата ос. Дневната и помещенията по двете главни оси се обединяват около вътрешния двор, където е пресаждено старо маслиново дърво.

Още с момента на влизането се усеща цялостният характер на къщата - протичащото пространство през отделните обеми, връзките вътре - вън и природа - артефакт. Използваният материал е основно бял бетон, който е внимателно съчетан с неръждаем метал, махагон и теракота. Неносещите части са или стъкло в махагонови рамки, или дървени панели.

Погледната отвън, къщата, заобиколена от идиличния пейзаж, определено напомня палатинската традиция. Отвътре взаимно преливащите се пространства свидетелстват, че модернизмът все още има какво да предложи. Синтезът между двата стила е до голяма степен чудесен резултат, с който могат да се гордеят и архитект, и собственик.

свeтoвнa apxитeктypa

мyзeй нa изкyствoтo в милyoки

Аpxитeкт: Сaнтягo Кaлaтpaвa

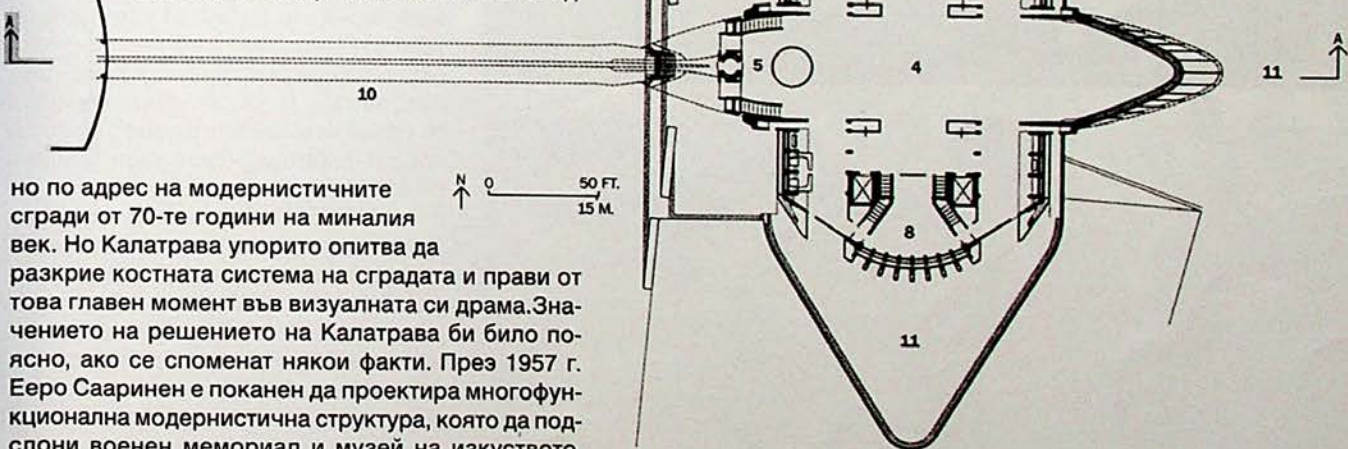
Всеки, който би дръзнал да опита да повтори премного възхвалявания ефект на Билбао, трябва да се ръководи от следния изпитан и установен модел на действие: първо - да се свърже с някоя архитектурна знаменитост, второ - да намери няколко (по възможност пове-

че) милиона долара и трето - да се надява, че завършеният продукт ще се превърне в медийна сензация, която да доведе орди от посетители. Тази рецепта обяснява развихреното изпълнение на проекта за нов музей на изкуството в Милуоки на стойност от 75 милиона долара, чийто автор е испанският архитект Сантяго Калатрава.

Сградата представлява най-значимият принос на Калатрава към развитието на така наречената кинетична архитектура. Смелото решение включва 66 метров сенник над приемното пространство, който се разтваря подобно крилата на птица. Доколко тази претенциозна и елегантна форма е уместна в провинциалния град на средния американски запад е било под съмнение преди музеят да отвори врати.

Днес вече става ясно, че рискованото начинание се е оказало успешно. Калатрава не само привлече рояци от посетители, дошли да видят птицеподобното чудо, но и показва, че впечатляващата му визия се вписва в един внимателно преценен цялостен замисъл.

Конструкцията е извън обсега на внимание в архитектурата вече почти четвърт век, от както постмодернизмът се изказа обид-

Разрез:

- 1 - Главна зала
- 2 - Галерия към залата
- 3 - Паркинг
- 4 - Инсталации

План:

- 1 - Главна зала
- 2 - Галерия към залата
- 3 - Паркинг
- 4 - Фоайе
- 5 - Вестибюл
- 6 - Магазин за сувенири
- 7 - Аудитория
- 8 - Заседателна зала
- 9 - Кафене
- 10 - Пешеходен мост
- 11 - Външна тераса
- 12 - Сенник
- 13 - Горно осветление

но по адрес на модернистичните сгради от 70-те години на миналия век. Но Калатрава упорито опитва да разкрие костната система на сградата и прави от това главен момент във визуалната си драма. Значението на решението на Калатрава би било ясно, ако се споменат някои факти. През 1957 г. Ееро Сааринен е поканен да проектира многофункционална модернистична структура, която да подслони военен мемориал и музей на изкуството. Сградата на Сааринен овладява пространството, но не предоставя достатъчно място за галерия и за това функцията на военен музей става определяща за външния вид на сградата. Дефицитът на пространство е временно разрешен през 1975 г. с първото разширение - бруталистична структура на милуокския архитект Дейвид Калер. Но и тази уместно скромна сграда оставя музея без своя

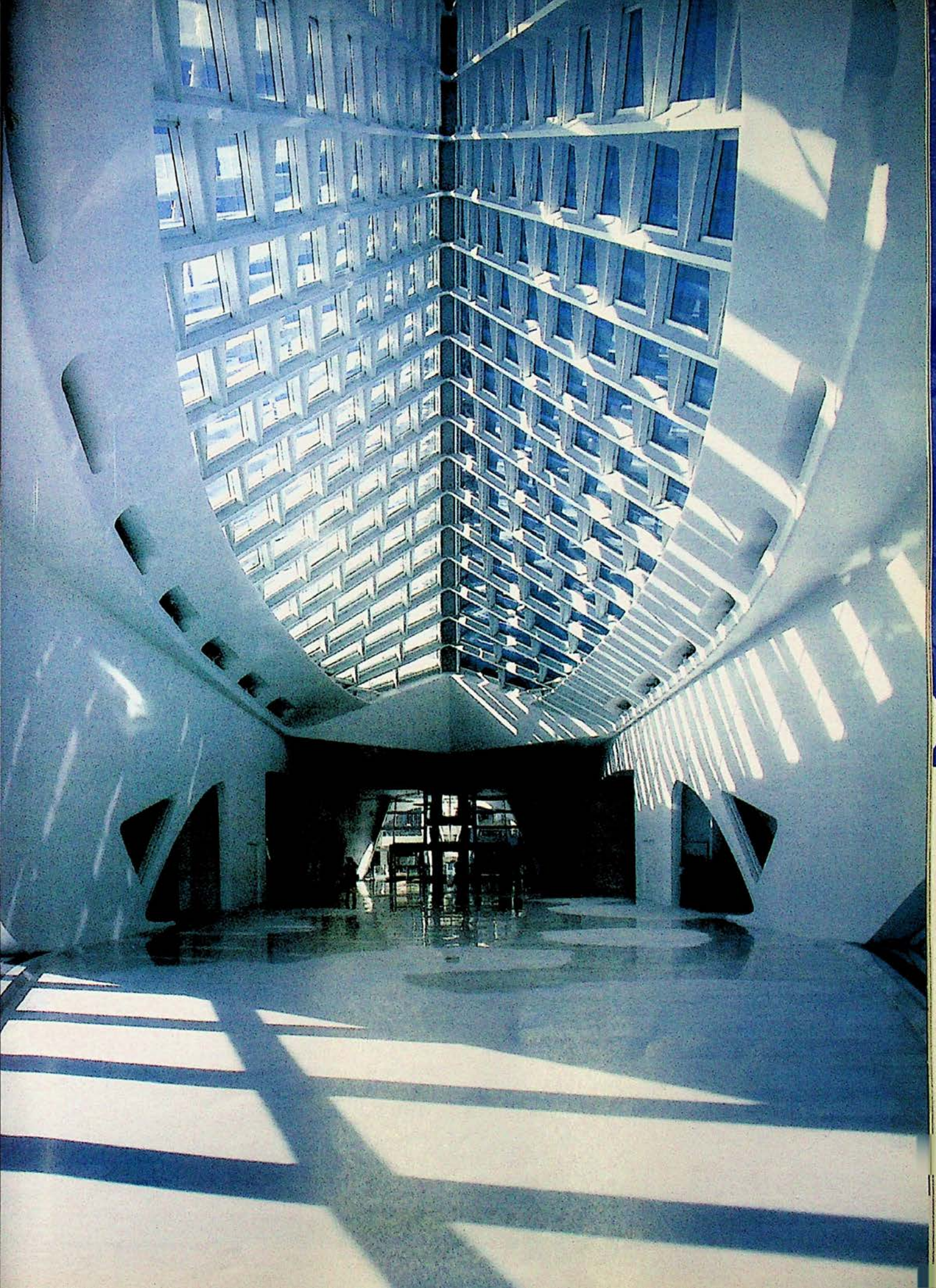

• • •

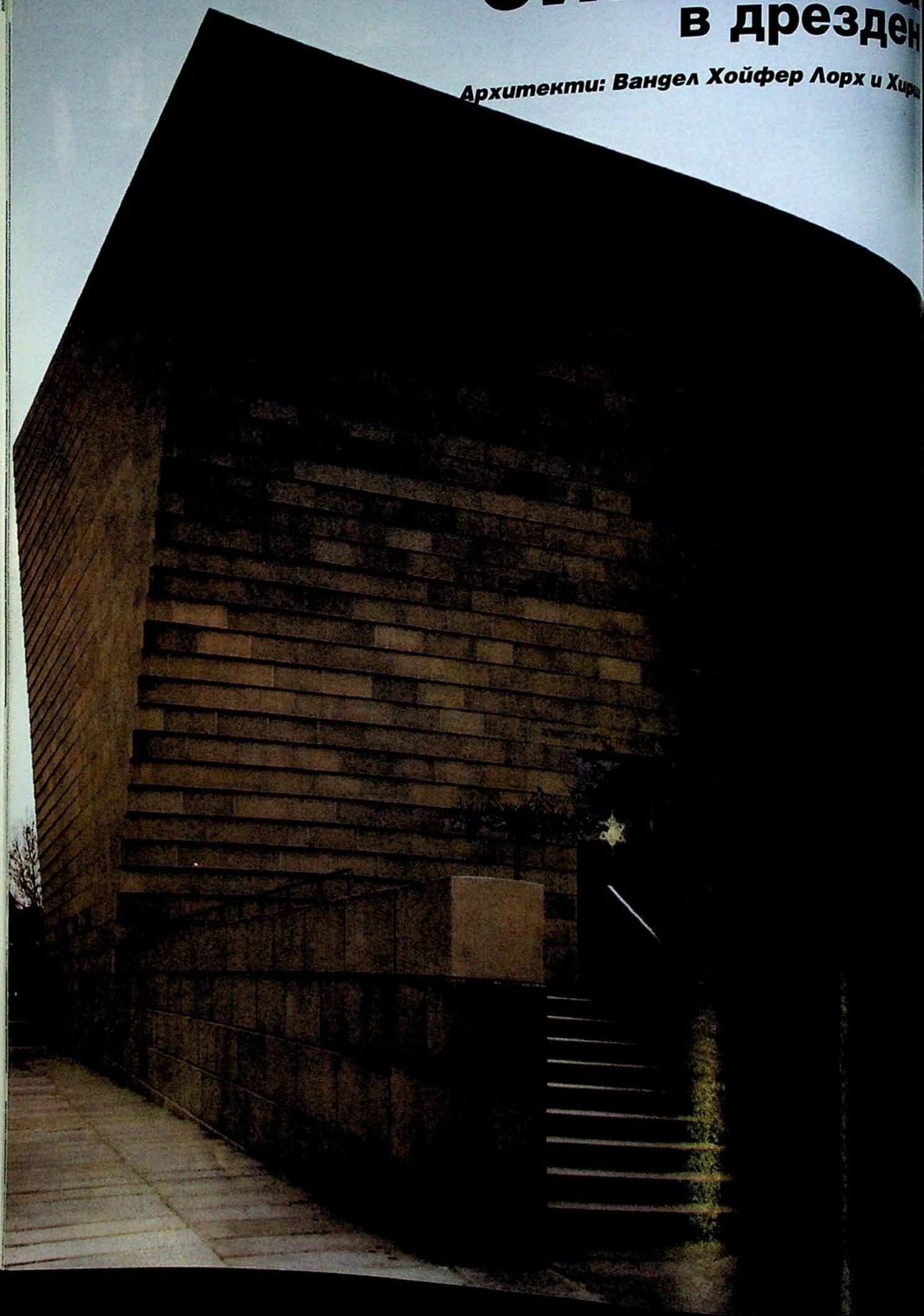
собствена идентичност.

Калатрава, който печели конкурс през 1994 г. пред финалистите Ара Исозаки и Фумихико Маки, се заема със задачата да поправи споменатия недостатък. Дизайнът на Калатрава отваря портфейлите. Първоначално от ределеният бюджет от 35 милиона скача на 75. Разликата идва да покрие високите от очакваното разходи за конструкция и някои нововъведени като сенника, подземния паркинг с 100 места и градините, проектирани с ландшафтният архитект Дан Кайли. Въпреки че реакцията на критиците като цяло е положителна, някои от тях смятат, че, разделяйки величествената приемна от по-сдържаната част за експозиции, архитектът заобикаля проблема с конфликта между сградата като съдържател и изкуството като съдържание. Действително разширяването на Калатрава включва незначително участие на галерийни пространства, които биват изместени в старите части. Но задачата е не толкова да се разреши битката между архитектура и изкуство, колкото да бъде подсилена идентичността на музея като цяло. И това става не без да бъде зачетена околната среда. Сградата е преднамечена ниска, за да се запази гледката от града към близкото езеро. Използваните форми и белият цвят предполагат асоциация с кораби и реещи се птици и това допълнително ги свързва с езерото. Калатрава установява диалог не само с природната среда, но и с творението на Сааринен. Слънчевият сенник е кулминационен завършек на оста на Уисконсин авеню и подчертава кръстовидния план на военния музей. Старата структура е тежка и сива, новата - лека и бяла. Първата опитва да се понесе, но е все още заземена, втората - откровенно рееща се. Едната статична, другата - динамична. Калатрава за пореден път показва, че е майстор на кинетичния жанр. Това той е правил и преди. Спомнете си сферичния Град на науката във Валенсия, където конзолно изнесен сенник от бетон и стъкло се спуска над фасадата на сградата подобно на клепач над око. И все пак направеното в Милуоки представлява най-значимото усилие на архитекта в една естетическа област, в която сградите се движат. Музеят е имал отчаяна нужда да заяви визуалното си присъствие и Калатрава му го позволи.

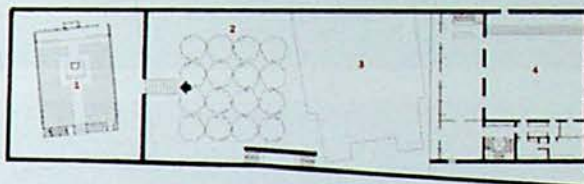
синагога в дрездене

Архитекти: Вангел Хойфер Лорх и Хирш

Силуетът на Дрезден, погледнат от брега на Елба, все още е такъв, какъвто го е рисувал Белото през осемнайсети век. Отскоро обаче сред бароковите кули, бърливите ренесансови орнаменти и фронтоните от времето на класицизма се появи една категорична и проста нова форма.

Това е Дрезденската синагога, символ на възобновяването на местната еврейска общност.

Красотата на цялостната гледка към града в известен смисъл е измамна.

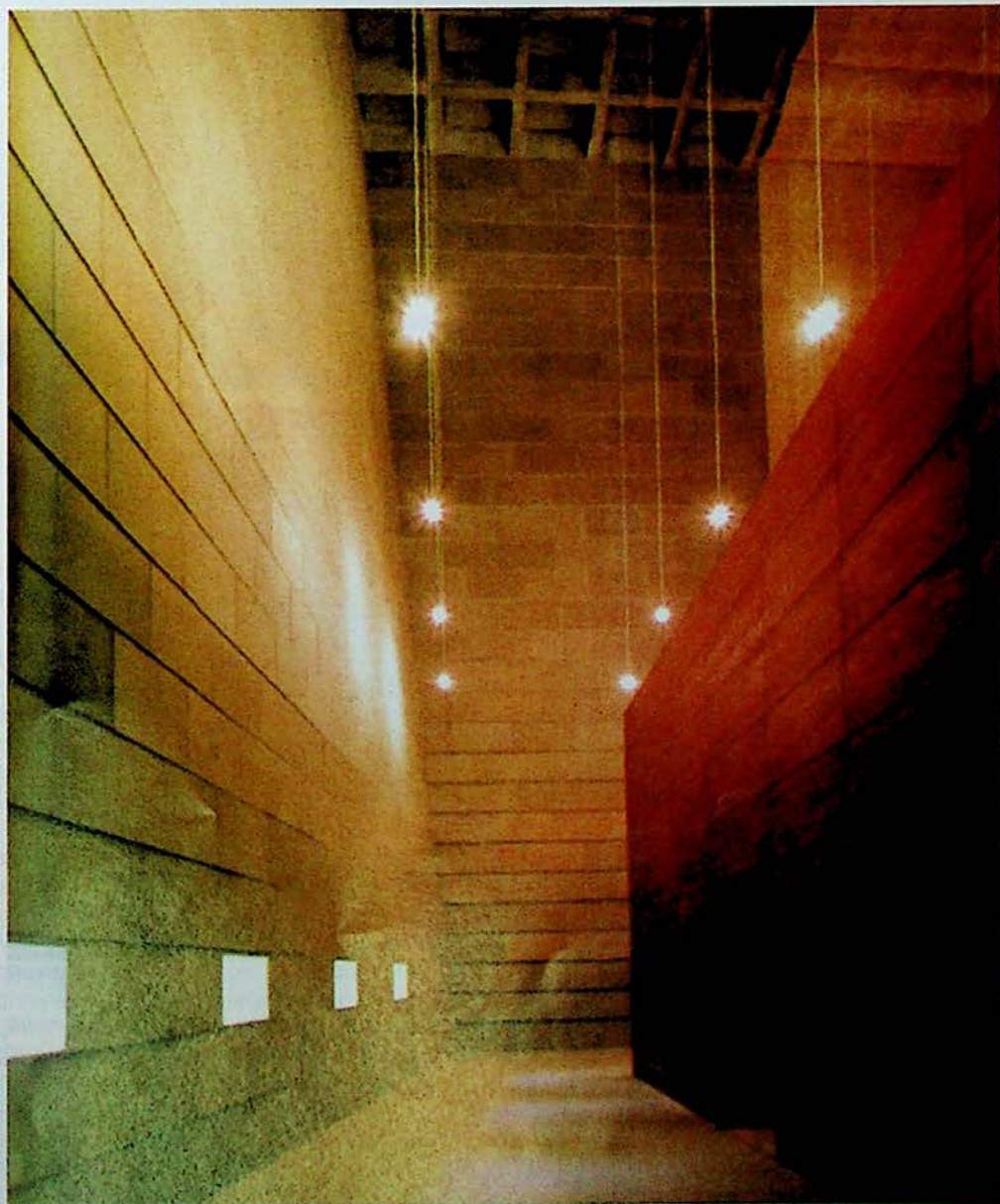
Дрезден някога е бил наричан Флоренция на реката Елба, но през Втората световна война е почти изцяло разрушен. Повечето старинни сгради всъщност са продукт на прецизна следвоенна реконструкция.

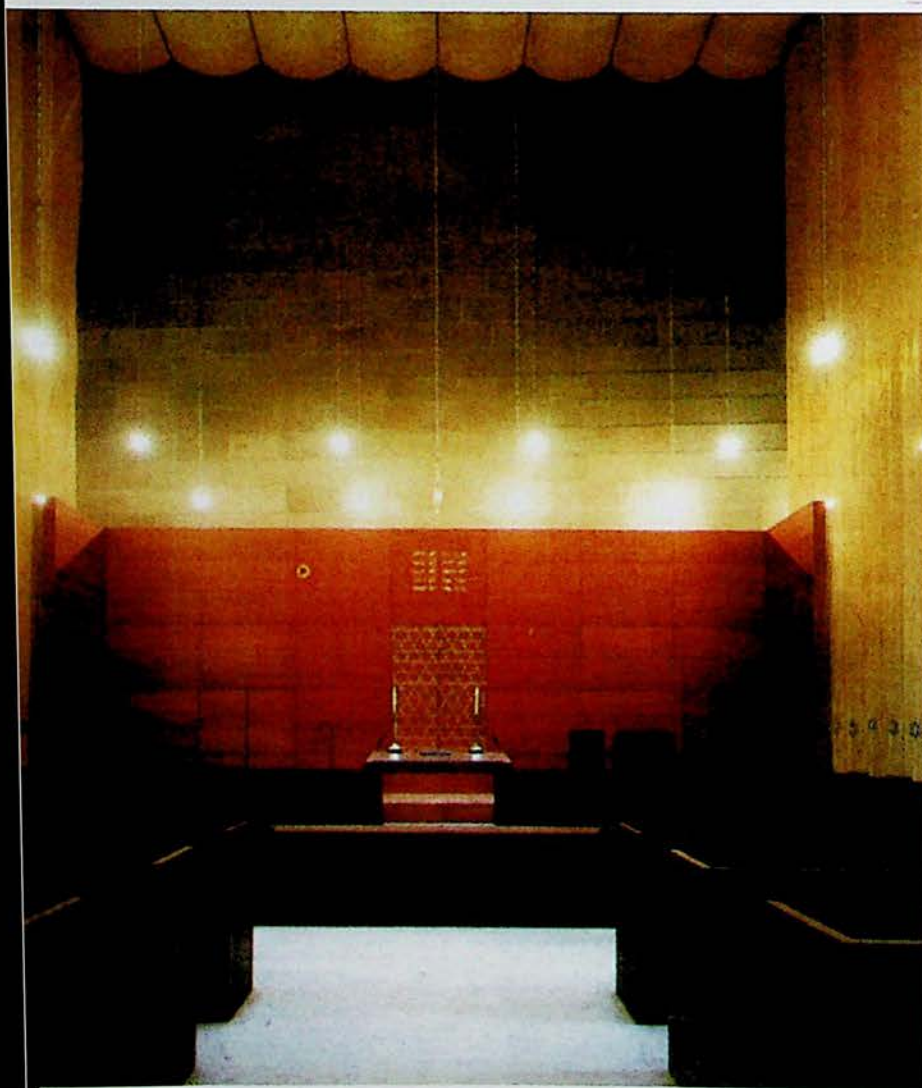
На мястото на новата синагога е имало друга, построена през 1838 по проект на Готфрид Земпер и разрушена от есесовските войски на 9 ноември 1938 („Кристалната нощ“).

С нарастването на числеността на еврейското население в града (сега наброяващо около 300 души) започва кампанията по изграждането на ново светилище на мястото на старото. Местното правителство и градската община финансират начинанието с 4 милиона евро, останалите 11 се набират от частни дарения.

Архитектите на новата синагога - Вандел Хойфер Лорх и Хирш, са около четирийсетте. Проектът им печели трето място на конкурса и е избран за реализация от местната еврейска общност заради функционалността на разпределението и начина, по който синагогата кореспондира с Елба. Сградата е разделена на синагога, обществен център и свързващ ги двор, в чиито граници с натрошено стъкло са отбелязани основите на сградата на Земпер - трогателен намек за нейното разрушаване.

• • •

Б. Р. Материалите в рубриките
"Балканска архитектура"
и "Световна архитектура"
подготви Деяна Цонкова,
ползвайки публикации
в "THE ARCHITECTURAL REVIEW"
и "ARCHITECTURAL RECORD"

Синагогата е изградена от хоризонтални редове бетонни блокове. Завъртането във формата идва от конфликта между ориентацията на парцела и изискването посетителите да са обърнати на изток по време на ритуала. Всеки пореден ред е леко изместен по отношение на предходния, така че покривът е завъртян спрямо основата на 15 градуса. Изборът на бетона и дизайнът на сградата като цяло са определени от функцията на синагогата като място с ограничен достъп. Архитектите са предпочели бетона пред пясъчника, използван в много местни забележителности, тъй като първият не потъмнява с времето. Но пясъчникът е включен на места заедно с няколко стари плочи, спасени от светилището на Земпер и вградени в стените на вътрешния двор. В контекста на масовата реконструкция на историческия Дрезден решението да не бъде възстановена старата синагога, а да бъде построена нова, има особено значение. В момента вниманието на жителите на града е насочено към реконструкцията на църквата от осемнайсети век "Фройенкирхе" с деветметровия ѝ купол, както и на околните барокови сгради. За евреите в града обаче не може да съществува дух на връщане към миналото. От друга страна новата еврейска общност е все още крехка, след петте десетилетия на официален атеизъм по време на комунистическия режим. Сдържаният, но експресивен дизайн на сградата улавя този дух успешно. Той се обръща към изворите на древната традиция, разказва ужасяващата история от недалечното минало и отправя жест на надежда за едно по-добро бъдеще.

кралска солница - днес музей

Методи Зарков

От западноевропейските държави, както е известно, най-голяма по площ е Франция. Тя е и една от най-богатите. Административно е разделена на райони, а районите - на департаменти. Един от районите ѝ, наречен Франш Компте, отстои на югоизток от Париж на около 400 км и граничи с Швейцария.

Този район е осеян със замъци и огромни католически черкви. Много от замъците са ремонтирани и превърнати в музеи.

Посетих с кола много и различни малки и големи села, градове, замъци, музеи, навсякъде само по отлично асфалтирани пътища и кръгови кръстовища. Пътищата, очертаващи огромните земеделски блокове - отлично разработени и поддържани земи, редуващи се с не по-малки туфи от високостеблени гори, също са асфалтирани.

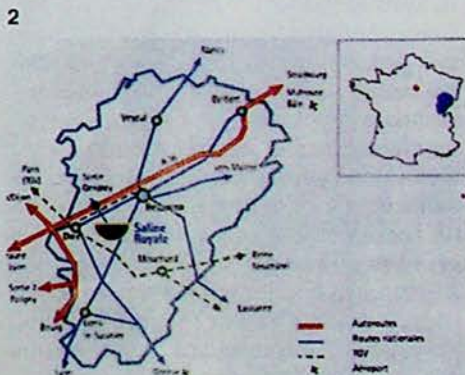
Този район е най-богат с гори в Евро-

па след Швеция и Финландия.

Не се срещат никакви други животни освен стада крави, които пасат на поля в оградени ливади. Тук почти не вали сняг. Но голямото богатство на района са неговите залежи от сол и солните извори, известни още от римско време.

В продължение на векове, включително и през XVIII в., солта е била скъп и ценен продукт, чиято стойност е била много висока - равнявала се е на стойността на златото и скъпоценните камъни. Навремето добиването ѝ е било сложен процес. Трудно е да си представим човешкия живот без сол. Този ценен продукт е бил рентабилен за управляващите и е облаган с висок данък. През 1773 г. френският крал Луи XV разпорежда да бъде построена нова солница в град Дарк е Сенан, район Франш Компте.

**THE ROYAL SALT-WORKS
IN FRANCHE-COMTE, FRANCE**
The Royal salt-works, designed by Ledoux, have been converted into a cultural center, protected by UNESCO.
M. Zarcov

•••••
Обявеният архитектурен конкурс за изготвяне на проект за солницата е спечелен от придворния архитект Клод Никола Леду. Арх. Леду се е вдъхновил от идеалните градове на Ренесанса. Той разработва плановете, ръководи строежа и построява солницата като ветрило!

След поредната революция във Франция и падането на крал Луи XV от трона, силно мразеният от работниците в солницата арх. Леду бива съден и осъден и лежи една година в затвор. След излизането си от затвора не се занимава с проектиране, а се отдава на творчество в областта на архитектурната критика.

Солницата представлява миниатюрен град, в който има 11 сгради. При всички сгради най-широко приложение има камъкът. Сградите са следните:

Сгради за производство на сол

Те са две. Разположени са в основния прав ред на ветрилото от двете страни на административната сграда. Огромни по площ и обем. Два триъгълни фронтоната - на всяка сграда, издадени напред и опрени на колони, бележат двата входа от двете страни на сградата. Как се е добивала солта? По водопроводи солената вода е пълнела големи вани, в които се изпарявала след нагряване с огън от дърва под ваните. Пушекът бързо се е поемал от големия обем на сградите и е напуснал през отвори по билото. Процесът е бил непрекъснат, денонощен. Над сградите постоянно, ден и нощ, се е виел розовобял пушек.

Административната сграда

Разположена е централно, в основния прав ред на ветрилото между двете сгради за производство на сол. Тя е седалище на директора на солницата и негово жилище. По средата на сградата е проектиран огромен вестибюл, преминаващ във височина през три етажа, в който всяка неделя е имало църковна служба. В страничните помещения около вестибюла били разположени: администрация, съдилище, банка, жилище на директора. Колоните пред дирекцията имат различен обем и дават много интересни отражения на светлини и сенки в различните часове на деня и сезони на годината.

Конюшната

Намира се зад административната

сграда. Макар най-малка и незначителна в сравнение с другите, тя притежава фасада, която не отстъпва по разработка и детайл на фасадите на останалите сгради.

Двуетажните сгради

В двата края на правия основен ред на ветрилото са разположени две по-малки двуетажни сгради. Тези са идентични и симетрични една спрямо друга. Едната от тях е била седалище на надзирателите, а другата - седалище на данъчната администрация.

Жилищните сгради

В полукръг са изградени четири жилищни сгради за работниците и техните семейства. Във всяка сграда е имало по 12 спални помещения. Влизането в сградата е било осигурено през обширна зала, разположена централно, която е служела за кухня и трапезария на живеещите тук около 200 души. Зад всяка жилищна сграда е имало зеленчукова градина.

Сградата на охраната

Полукръгът се затваря със сградата на охраната, която е и единствен вход и изход за солницата. Пред нея, застанали като стражи, има ред от дорийски чудно хубави, внушаващи респект колони. Освен помещенията за охраната в тази сграда е имало и затворнически килии за осъдени работници. Никой не е имал право да напуска солницата. Около нея е бил изграден висок зид, зад който отвън имало дълбок и широк ров, пълен с вода, в коя-

то човек лесно може да се удави. Преминаването на тези заграждения е било невъзможно.

Пред входната сграда е имало обширен площад.

Тази бивша солница е рядък паметник на производство, което вече не съществува, и изключително ценен паметник на една отминала архитектура.

Какво предлага днешният музей

Двете производствени сгради се използват за различни временни експозиции.

В деня, в който посетих музея, течеше много интересна изложба на така наречените компаньони - една професия, която се среща само във Франция и която заслужава специално на нея да се посвети отделен материал.

Компаньоните излагаха изработени лично от тях макети на разнообразни кули на черкви, вълшебни кули от многобройните замъци, старинни огради и мебели, редица архитектурни детайли и украси. Многобройните посетители на изложбата се възхищаваха от разнообразните и интересни експонати и ги определяха като бижута.

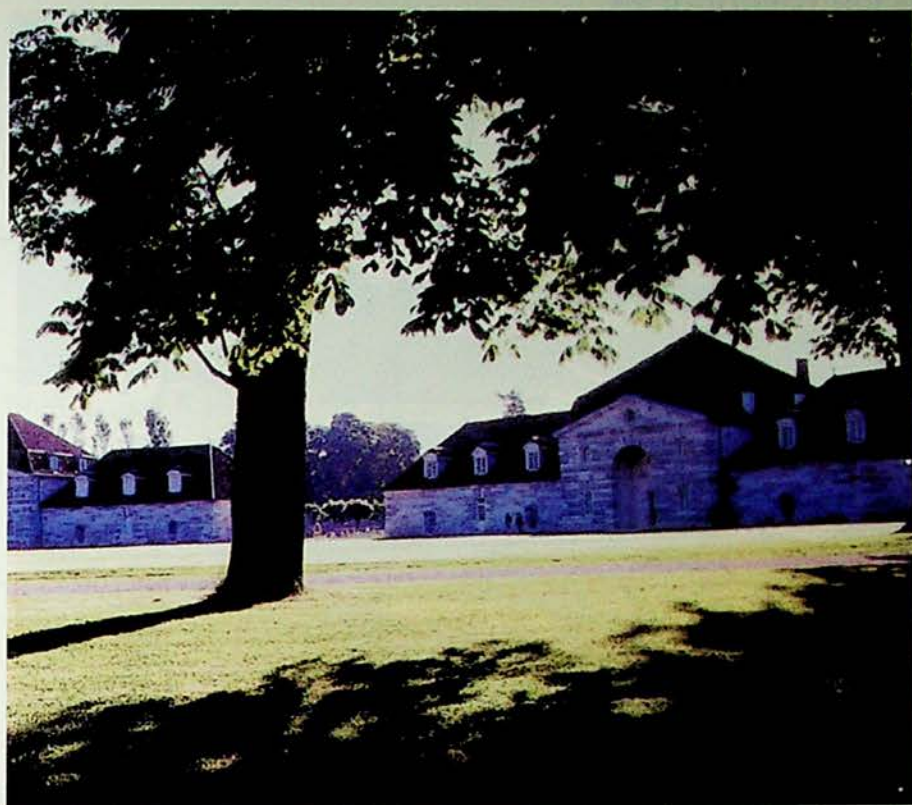
В административната сграда има постоянна изложба на макети на нереализирани, предизвикващи удивление проекти на архитекти-утописти.

В две от жилищните сгради е подредена постоянна експозиция за дейността на гениалния архитект Леду. Това са многобройни негови проекти и реализации, главно в макети и в чертежи. Показани са макети на общински домове, на театри, на големи градински павилиони, на огромни католически катедрали и други. Грабват вниманието и широкомащабни рисунки и ландшафтни изгледи, плод на богато въображение и безспорен талант.

Арх. Леду е повлиян и от модното по негово време архитектурно течение на архитектите-утописти. Плод на това влияние са нереализираните му проекти, изложени в музея - кълбовидни като футболни топки сгради или сгради като египетски пирамиди, градове, изградени само от кълба - малки и големи. Показани са истински шедеври - графики, творени от майсторска ръка.

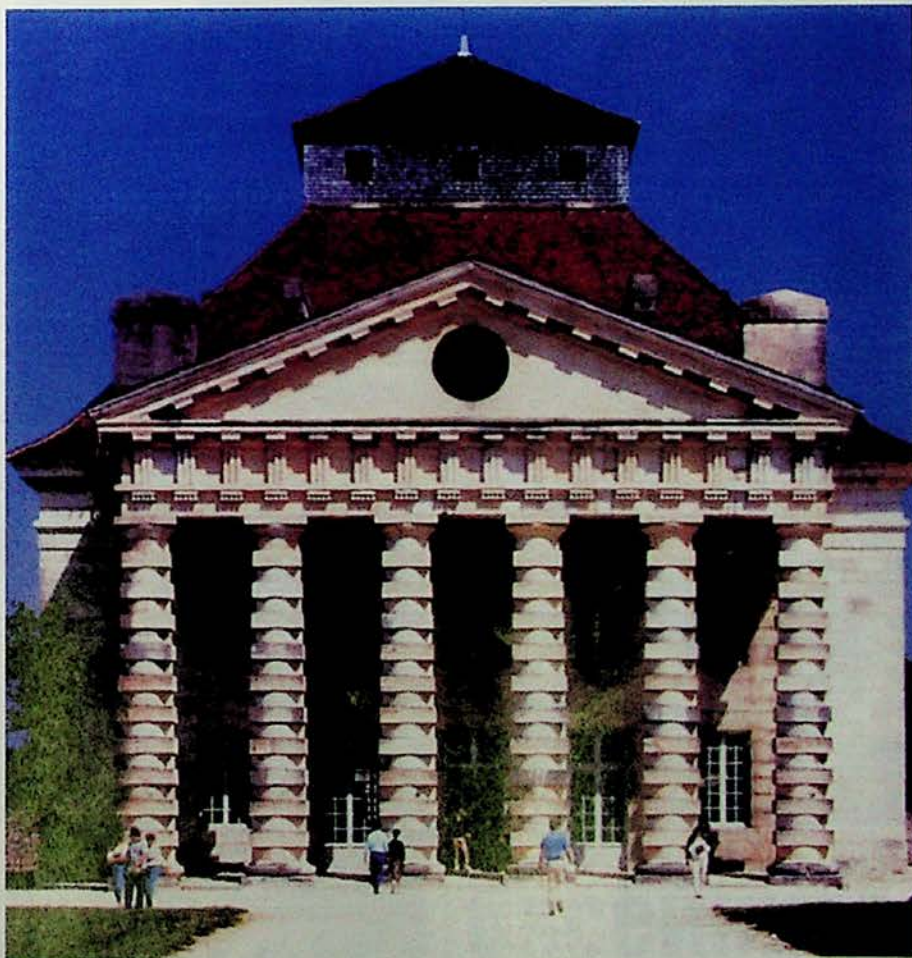
В сградата на охраната освен службата за регистриране на посетителите е и управлението на музея. В едно от крилата е разположена голяма книжарница, предлагаща богат избор на литература главно в областта на музейното дело, както и различни музейни сувенири.

Днес музеят е център и на европейски културни срещи, колоквиуми, семинари, временни изложби и различни детски инициативи.

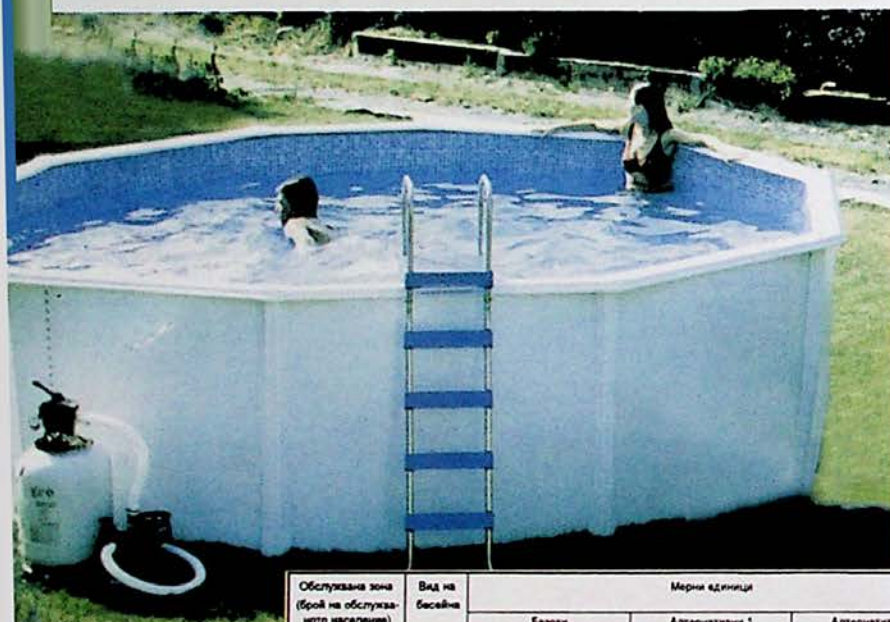
1 - Общ изглед
2 - Ситуация
3 - Портрет на арх. Леду

4 - Входна сграда
5 - Жилищни сгради
6 - Административна сграда

басейните...

Мариана Цветкова

През последните десет години индустрията за басейни отбеляза сериозно развитие. Разработените нови технологии бързо навлязат и в нашата страна. Особен интерес на българския пазар има към индивидуалните басейни за семейно ползване, които напоследък са една от големите атракции и акцент в семейния двор. Възможностите за безкрайни комбинации от живописни форми на водната площ, вписването ѝ в съществуващия пейзаж превръща басейна в композиционен център на двора.

Басейните са различни категории според критерии като: големина, форма, вид на конструкцията, ограничения за ползване през различните сезони и други.

Независимо от големината на басейните и начина им на ползване – индивидуални (семейни) или обществени, басейните се подчиняват на аналогични конструктивни, инсталационни и изолационни изисквания.

1. Конструкция

За изграждане на басейните се прилагат два основни вида конструкции – монолитна и сглобяема.

Монолитната конструкция е класическа за изпълнение на басейните. Изгражда се армирано бетоново корито – излято или иззидано с кухи бетонови тухли, вертикално и хоризонтално армирани, което впоследствие се оформя с повърхностните изолационни пластове.

Сглобяемата конструкция е главно метална със стоманени или алуминиеви носещи конструктивни елементи и ограждащи леки метални панели. Обикновено тези басейни са надземни и могат да се преместват, поради което се наричат и мобилни. В някои случаи те се вкопават в терена и стават непреместваеми.

Двата основни конструктивни типа са определящи при избора на останалите елементи

Мерни единици за закрити басейни

Обслужвана зона (брой на обслужваното население)	Вид на басейна	Мерни единици						Трамплин	Фактори, определящи количеството и вида на програмите		Площ на басейна (без обслужващите площи) (м²)
		Базови		Алтернативни 1		Алтернативни 2			Стойност на стандартните единици	Тренировъчни единици	
		Размери на басейна (м/м)	Водна площ (м²)	Размери на басейна (м/м)	Водна площ (м²)	Размери на басейна (м/м)	Водна площ (м²)				
1	2	3	4	5	6	7	8	9			
до 5000	В зависимост от конкретните условия										
от 5000 до 10 000	GP PP	10,00 x 25,00 до 15	250 15 265 (общо)					1B + 3B	150	2	2500
от 10 000 до 20 000	GP PP TP	10,00 x 25,00 8,00 x 12,50 до 20	250 100 20 370 (общо)	12,50 x 25,00 10,00 x 12,50 до 20	313 125 20 395 (общо)	12,50 x 25,00 8,00 x 12,50 до 20	313 100 20 433 (общо)	1B + 3P	300 200	3	до 3500
от 20 000 до 30 000	GP	12,50 x 25,00	313	12,50 x 25,00	313	12,50 x 25,00	313	1B + 3B или 1P + 3P + 1P + 3P + 5P 1B + 1P комбинирано + 3P + 3P комбинирано 5P	250	3 или 4	3500 до 4000
	TP или DP PP	8,00 x 12,50 до 25	100 25 436 (общо)	8,00 x 16,66 до 25	100 25 571 (общо)	8,00 x 12,50 10,60 x 12,50 до 25	100 133 571 (общо)				
от 30 000 до 40 000	GP TP DP*	21,00 x 25,00 8,00 x 12,50 10,60 x 12,50	313 100 133	12,50 x 25,00 8,00 x 16,66 10,60 x 12,50	313 133 133	16,66 x 25,00 8,00 x 16,66 16,90 x 11,75	417 133 147	1B + 1P комбинирано + 3P + 3P комбинирано 5P	300	4	4000 до 4500
	PP	до 30	30 576 (общо)	до 30	30 609 (общо)	до 35	30 727 (общо)				
от 40 000 до 50 000	GP TP DP*	16,66 x 25,00 8,00 x 16,66 12,50 x 11,75	417 133 147	16,66 x 25,00 8,00 x 16,66 16,9 x 11,75	417 133 199			2 x 1B, 2 x 3B, 1P + 3P + 5P	400	4	4500
	PP	до 35	35 732 (общо)	до 35	35 784 (общо)						
над 50 000	Възможни са и други комбинации на горепосочените размери в зависимост от обслужваното население										

За увеличаване басейна може да има допълнителни извадки: PP - плътен басейн, TP - учебен басейн, GP - главен басейн, DP - басейн за сити, B - диск, P - платформи, 1-10 (м) височина на скала; * - мерките за сигурност изискват размерът на басейна > ширината на басейна > дължината на басейна (без последици за гмуркане)

За увеличени басейни може да има допълнителни изчисления. PP – притъх басейн, TP – учебен басейн, GP – главен басейн, DP – басейн за сип. В – дъска, P – платформа, 1-10 (м) височина на скала, * – мерите за сигурност излизат, размерът на басейна = ширината на басейна x дължината на басейна (не посочата на гурмане)

за оформяне на басейна – форма, изолации, дълбочина, големина, оформяне на брега и други.

Монолитната конструкция предполага различна форма на водната площ, голяма дълбочина, възможности за промяна на дълбочината на дъното, различно оформяне на брега и прилагане на различни по вид изолационни материали. За разлика от сглобяемата, монолитната конструкция е по-трудоемка и изисква повече технологично време за изграждане на басейна.

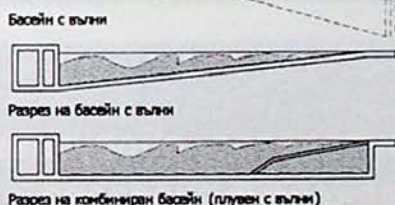
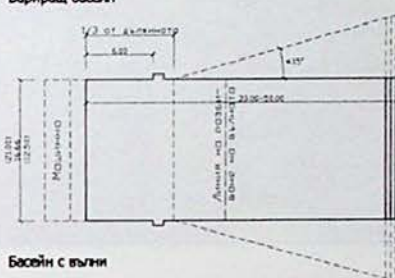
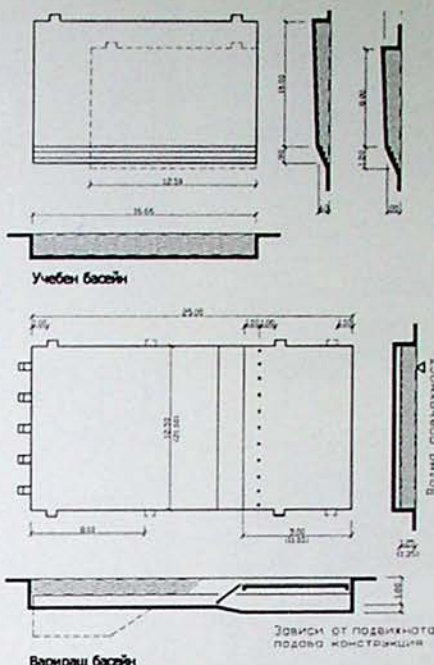
Сглобяемата конструкция е особено актуална именно поради икономията на време и изключително лесното сглобяване на конструктивните елементи и поставянето на повърхностните пластове. За разлика от монолитните басейни сглобяемите са по-ограничени като форма, дълбочина и оформяне на брега.

Монолитната конструкция е универсална и приложима за индивидуални и обществени басейни. При това изпълнение е възможно да бъдат поставени конструкции за промяна на дъното във височина в зависимост от определени изисквания в конкретния случай, както и различни детайли за оформяне на бреговата част.

2. Изолации

За правилното функциониране на басейните е изключително важно поставянето на изолационните пластове след правилния им предварителен подбор. До момента са познати два основни вида хидроизолации – на циментова основа или на PVC основа. Изборът на необходимата изолация се прави от специалист, като се съобразява съвместимостта ѝ със съществуващата конструкция, икономическата ѝ стойност, сроковете за изпълнение и дълготрайността при конкретните атмосферни условия.

Различните изолационни материали имат различна естетическа стойност. Плочките създават живописни декоративни форми, богата оц-

ветеност и засилват естетическото въздействие на водната площ, докато въздействието на рулонните материали е само с цвета им.

3. Инсталации

Познаването на съвременните инсталационни системи за басейни дава възможности за пълноценно използване и максимално естетическо въздействие на водната площ. Изпъл-

Обслужвана зона (брой на обслужваното население)	Вид на басейна	Мерни единици		Трапезини	Площ на басейна (без обслужващите площи) (м ²)
		Размери на басейна (м или м ²)	Водна площ (м ²)		
1	2	3	4	5	6
от 5000 до 10 000	SP DP TP PP	16,66 x 25,00 12,50 x 11,75 500 100	417 147 500 100	1P + 3B + 1P + 3P + 5P	6000 до 12 000
от 10 000 до 20 000	SP DP TP PP	16,66 x 50,00 18,35 x 15,00 1050 150	833 275 1350 150	1B + 3B + 1P + 3P + 5P + 7,5P + 10P	20 000 до 25 000
от 20 000 до 30 000	SP DP TP PP	21,00 x 50,00 22,40 x 15,00 1350 200	1050 336 1350 200	2 x 1P + 2 x 3B + 1P + 3P + 5P + 7,5P + 10P	30 000 до 35 000
от 30 000 до 40 000	SP DP TP PP	21,00 x 50,00 22,40 x 15,00 1550 250	1050 336 1550 250	2 x 1P + 2 x 3B + 1P + 3P + 5P + 7,5P + 10P	40 000 до 45 000
от 40 000 до 50 000	SP DP TP PP VP или 2 TP PP	21,00 x 50,00 22,40 x 15,00 1200 800 300	1050 336 1200 800 300	2 x 1P + 2 x 3B + 1P + 3P + 5P + 7,5P + 10P	50 000 до 55 000
над 50 000	Съдържа повече обслужващи площи от предложените по горе				

PP - плитков басейн; TP - учебен басейн; DP - главен басейн; SP - басейн за скок;
B - дъска; P - платформа; 1-10 (м) височина на скок;
* - мерките за сигурност изискват:
размерът на басейна > ширината на басейна x дължината на басейна

Мерни единици за открити басейни

нителите на басейни у нас предлагат различни пречиствателни инсталации, осветителни, отоплителни, фотосоларни и др. системи, които осигуряват подходящ микроклимат и среда около водната площ.

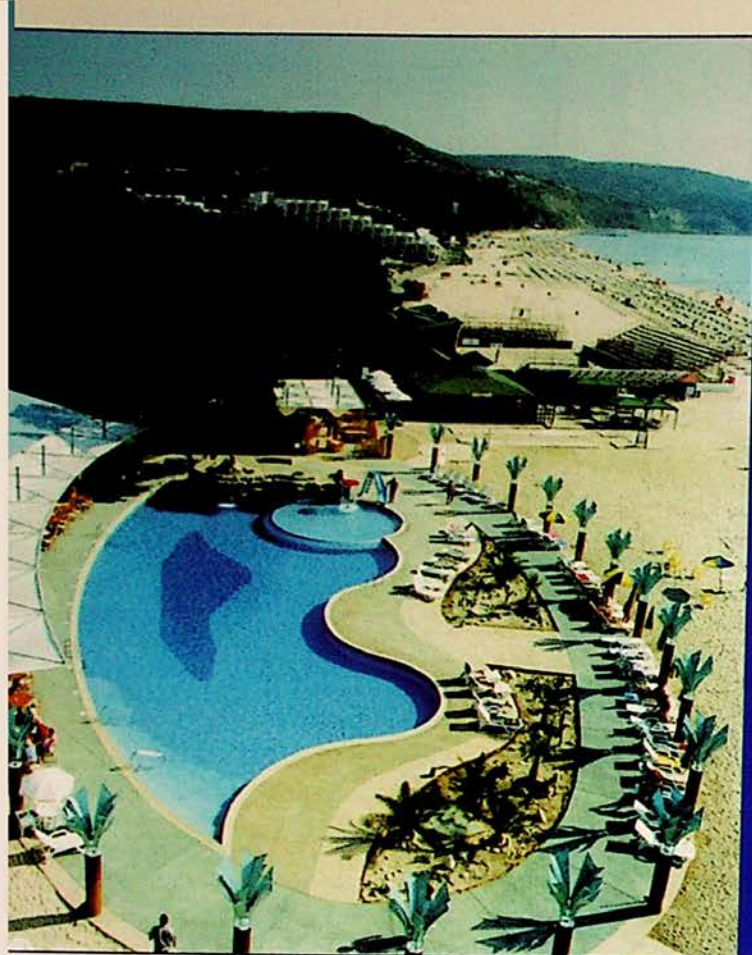
4. Покрития за басейни

Според климатичните особености на територията се прави оценка на възможностите при покриване с леки конструкции да се удължи времето през годината, в което басейнът може да се използва. Обикновено това са леки мобилни конструкции от алуминий и PVC или текстилни покрития. Тези конструкции представляват интерес за архитектите като вид временно съоръжение с необходимите естетически стойности.

Индивидуалните басейни са главно дворни съоръжения, които се оразмеряват според индивидуалните изисквания на собствениците. При определяне на размерите, дълбочината и параметрите на обществените басейни се спазват изисквания, зависещи от големината на територията, броя на жителите и други. ●

басейните...

BG/AMERICAN

pools

A.D.A. LTD ARCHITECTURAL DESIGN AGENCY

1606 Sofia, 63 Tottleben Blvd.

Phones: (+359 2) 954 98 86, 954 98 87

Fax: (+359 2) 954 98 93

e-mail: ada@ada-bg.com

www.ada-bg.com

**Проектиране, строителство, оборудване
на басейни, аквапаркове и екоезера.
Изграждане на изкуствени скали.**

"МИЧ" ЕООД

София, бул. "Климент Охридски" 19
тел. 760 231, 962 42 56, факс 758 381
GSM 088 530 774
e-mail: demulitl@abv.bg

**Груб строеж на басейни, инсталация ASTRAL, облицовки, сервисна поддръжка, химикали.
Сауни, парни кабинни, хидромасажни вани.**

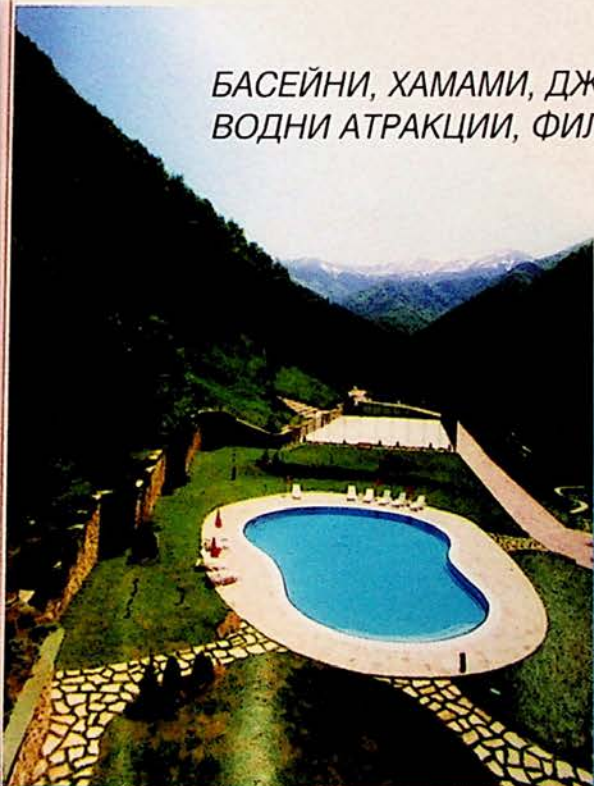
София 1606, бул. "Христо Ботев" 33, ет. 3,
тел. (02) 952 05 82, тел./факс (02) 52 63 52
e-mail: vebakom@bulinfo.net
* Бургас, ул. "Цар Симеон" 47, тел. (056) 84 28 19

**БАСЕЙНИ, ХАМАМИ, ДЖАКУЗИ, ФОНТАНИ,
ВОДНИ АТРАКЦИИ, ФИЛТРИ ЗА ПИТЕЙНА ВОДА.**

Ние предлагаме:

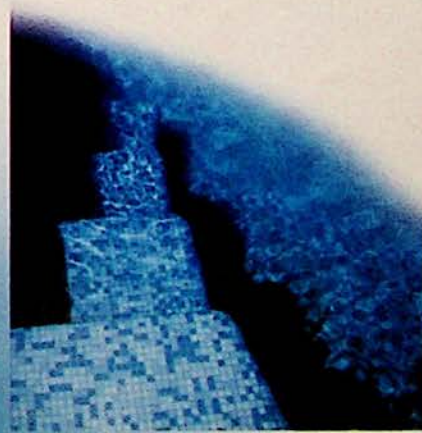
- проучване,
- проектиране,
- избор на технология за изграждане,
- оборудване с необходимите системи за нормална работа,
- осигуряване на всички допълнителни аксесоари и консумативи,
- абонаментна поддръжка,
- гаранционно и следгаранционно обслужване.

Комплекс "Евърийн Палас" - Рибарци

SIVON®
басейни

Стъклокерамика "ОРИОКОЛО" - Франция

"СИВОН С" АД

София, бул. Евлоги Георгиев 83

тел.: 02/986 66 41

02/989 00 85

факс: 02/986 19 87

Пловдив, ул. Филип Македонски 9

тел.: 032/273 770

e-mail: sivon@sivon-s.com

viktorp@omega.bg

<http://www.sivon-s.com>

NOLA7

we shape dreams
we shape the water

София Централен офис: ул. Манастирска 42-48 Б. ет. 4, тел.: (02) 707 646, тел./факс: (02) 971 31 02, e-mail: info@nola7.com
София Изложбена зала: ул. Г.С.Раковски 191, тел./факс: (02) 981 05 46, тел./факс: (02) 988 01 75, мобилен: 089-999 409, 088-852 088, e-mail: nola7sofia@nola7.com
Пловдив Изложбена зала: бул. Цар Борис III 138, тел./факс: (032) 620 074, мобилен: 087-364 801, e-mail: nola7plovdiv@nola7.com
Варна Изложбена зала: бул. 8-ми Приморски полк. бл. 38 (Китайската стена), тел./факс: (052) 306 739, мобилен: 088-221 886, e-mail: nola7varna@nola7.com
Бургас Изложбена зала: ул. Васил Априлов 9, тел./факс: (056) 845 581, мобилен: 088-956 734, e-mail: nola7burgas@nola7.com
Благоевград Изложбена зала: ул. Митрополит Борис 21, тел./факс: (073) 36 506, 088-497 208, e-mail: nola7blagoevgrad@nola7.com
Велико Търново Изложбена зала: бул. България 21В, мобилен: 088-223-097, e-mail: nola7_vturnovo@nola7.com

УДОВОЛСТВИЯТА В БАСЕЙНА

Във време когато всяка оригинална форма на басейна е вече направена от някой друг, когато дори уникален дизайн на облицовката не Ви дава ново решение за Вашия басейн, а Вие искате да бъдете различни – потърсете решение във вече не толкова недостъпните водни атракции.

Водните ефекти са неизменна част от обществените атракционни басейни или водни паркове, а голяма част от тях могат да предоставят чудесно забавление във всеки частен обект. Независимо дали са за благотворен масаж, забавна игра или просто оптичска атракция, те придават нов живот на басейна. Инсталирането на воден ефект трябва да залегне още на етап проектиране на басейна или водния парк. НОЛА 7 Ви осигурява проектиране и реализация на всяка причудлива Ваша идея.

Тук сме изложили няколко водни атракции. За индивидуален проект и консултации НОЛА 7 е винаги на Ваше разположение.

Въздушните лежанки предлагат приятен масаж и се явяват идеално средство за почивка и добро настроение. Систеმა за вертикален воден масаж за разпускане на цялото тяло от главата до краката осигурява равномерно разпределение на въздушните потоци по цялата дължина на лежанката. Прекрасно масажират тялото и премахва мускулното напрежение. Могат да се инсталират както в обществени, така и частни басейни – идеален начин да вкарате джакузито във Вашия басейн!

Водна гъба – това е чудесен ефект, не само за детските басейни, но и за всеки обществено-развлекателен басейн. Детска игра, истинска сензация и водна атракция.

Водопади: Подобно на своите естествени аналози, изкуствените водопади притежават красота, здраве и неизчерпаем заряд на ведрина и вдъхновение на тези, които се докосват към тях или просто съзерцават тяхното грациозно великолепие.

Гейзери: Система от дънни гейзери прави прекрасен масаж на тялото и превъзходно допълва интериора на всеки басейн, придавайки му очарованието и енергията на буйна планинска река. Въздушен масаж за възстановяване и разпускане. Чудесна и ефективна атракция за обществени басейни и частни басейни.

Генератори за вълни: Генераторите за вълни се

Генератор за вълни

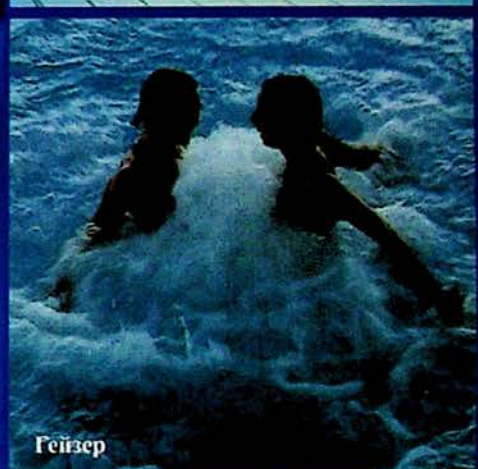
Генератор за вълни тип "Топка"

делят на професионални и непрофесионални. Професионалните генератори за вълни произвеждат "морски" линейни вълни. За професионалните генератори на вълни басейнът трябва да е изграден по специален проект според зададените параметри. Основното условие е в едната си част басейнът да е с определена дълбочина, която постепенно да намалява до достигане на кота нула. Така в края на басейна се обособява плажна ивица. При избора на генератор за вълни клиентите имат възможност да избират машина, генерираща вълни с височина над 1,50 м, което прави възможно дори карането на сърф в басейна.

Непрофесионални генератори за вълни тип "Топка" – този вид генератор може да бъде поставен почти във всеки вече съществуващ басейн. "Топката" за вълни генерира концентрични вълни. Единственото условие, обаче, за да се оборудва един басейн с топка за вълни, е да има достатъчно висока стена, която да "убива" вълните. Например за да може вълната да достигне височина от 0,90 м е необходимо стената на басейна да бъде удължена с около 0,40-0,45 см. Това може да бъде постигнато или чрез понижаване нивото на водата, или чрез изграждането на допълнителна стена в центъра на басейна, т.е. нещо като "басейн в басейна".

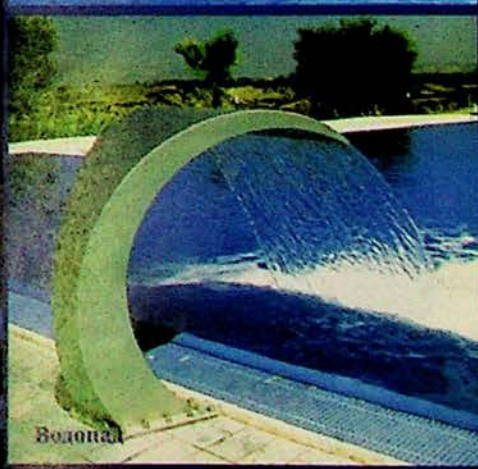
Гейзер

Гейзер

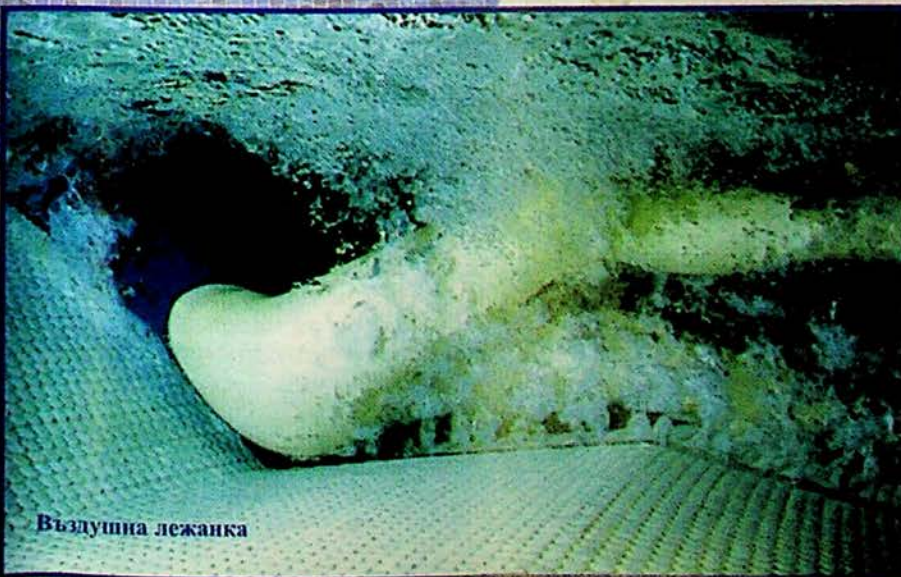

Водна гъба

Водопад

Въздушна лежанка

Как да си направим сами собствен басейн

идеи и практически съвети за бетонен басейн

Басейните са съоръжения със специално предназначение и това налага да се обърне особено внимание при проектирането и изграждането им.

Препоръчваме консултация с архитект и изготвяне на идеен проект. Ако все пак сте решили да действате сами, ви препоръчвам следното:

- направете проект на желанието си, като нарисувате на лист как искате да изглежда басейнът;
- осигурете ток, вода и канал;
- определете мястото на инсталацията за пречистване /извън или вътре в къщата/, като правите сметка, че са ви нужни 3 до 4 кв.м площ за малките басейни. Подът на мястото, където ще инсталирате филтриращата група, да е поне с 60 см по-нисък от нивото на водата в басейна;
- дълбочината на басейна се определя от предпочитанията ви, но има някои правила:

- за малки деца – до 30 см;
- за плуване за удоволствие - 1,20 - 1,50 м;
- за спортно плуване – 1,50 - 2м при значителна дължина;
- за скокове от височина 0,5 м – предвидете дълбочина 2,2 м, а от 1м – съответно 3м; от 3 м - 3,50 м,
- като най-често изборът се пада на басейни от 30 до 50 куб. м със средна дълбочина 1,20 м и разнообразна форма. Те са удобни за отмора, спорт и развлечение;

• Поръчайте си съоръженията за басейн до 50 куб. м. Те имат ориентировъчна стойност около 1500 евро. Поискайте проект на инсталацията, която поръчвате. Тези данни се предоставят на инж.-конструктора, който ще ви направи работния проект. Предвидете в чертежа вграждане на специални водопровеждащи устройства – сифони, скимери и преходи за дюзи, ТЕХНОУОТЪРСТОП;

• направете изкопа, като предвидите и допълнително разширение за бетона от 20-25 см. Конструкторът определя дебелината и вида на дренажа и подложния бетон;

• направете кофража и пристъпете към бетониране. Вградете съгласно инструкциите водопровеждащите устройства. ВАШИЯТ БАСЕЙН ТРЯБВА ДА Е ВЪРХУ ЗДРАВА ОСНОВА, ДА ИМА ПРАВИЛНА КОНСТРУКЦИЯ И ДА Е ВОДОНЕПРОПУСКЛИВ, което зависи от:

- правилно изчислената конструкция на стоманобетонния резервоар;
- поставяне на ПВЦ гъвкав профил с ширина около 15 - 20 см между дъното и стените /ТЕХНОУОТЪРСТОП/, който служи като мембрана против просмукването на вода във фугата стени-дъно. Полагането на ТЕХНОУОТЪРСТОП става по цялата дължина на басейна и се предвижда в работния чертеж за направа на арматурата;
- сложените в бетона ДОБАВКИ са:
- ИДРОМИКС за водоотблъскване в съотношение 1% спрямо теглото на цимента;
- ФЛУИМАКС – пластификатор в съотношение 1% спрямо теглото на цимента, с него се постига по-добро сцепление, якост, непромокаемост, дълготрайност, несвиваемост и др.

- циментът в бетона трябва да е 350-400 кг за куб. м готов бетон;

- фракциите трябва да са подходящи за водопълтен бетон /едър и мръсен чакъл или пясък не бива да се използват/;

• веднага след декофрирането на бетона се прави и изравняването на бетона с изравнителна замазка 1 до 2 см максимално. Използвайте слепващ разтвор EP-RG;

• една стара хитрост е напълването с вода на резервоара веднага след като е възможно декофриране и оставянето му 24 ч пълен;

• нанасяне на хидроизолацията отвътре;

• крайното покритие на вашия басейн може да бъде с плочки /специални/, с фолио или със смола;

• свържете водопровеждащите съоръжения на басейна /от които са изведени тръби още преди бетонирането/ с помпената станция и канализацията съгласно проекта. Не забравяйте да предвидите къде и как ще източват водата от басейна при основно почистване. Използвайте само фитинги и тръби с гарантирано качество, произведени да издържат налягане от 6 атм. Лепете с висококачествено лепило /напр. ТАНГИД за ПВЦ-фитингите/;

• електротехник трябва да свърже електрическото контролно табло /чрез него вие ще включвате филтрирането на водата/ и нагревателя;

- предстои нанасянето на ХИДРОИЗОЛАЦИЯТА и КРАЙНОТО ПОКРИТИЕ. Върху влажна /не мокра/ основа нанесете с четка или шпакла строителен разтвор БЕТОНФИКС 300 с разход около 1,5 - 2 кг на 1 кв. м. Стойността на този слой е около 3,60 лв/кв.м. Времето не трябва да е горещо и с пряко греене от слънцето. Не трябва и да вали дъжд или сняг, температурите да са между 5 и 20 С. БЕТОНФИКС 300 може да се смеси със смола ЕЛАСТОФИКС в съотношение 35% вместо вода. Стойността се удвоява, но сигурността се увеличава.

В този материал ще се спрем на крайно покритие от смолата ПРУФИНГ 301. ПРУФИНГ 301 е двукомпонентна полиуретанова смола с лазурносин цвят. ПРУФИНГ 301 притежава изключителна изнosoустойчивост, здравина, устойчивост на ув-лъчи, химически фактори, има приятен гланц без да е хлъзгав, почиства се лесно, НЕ СЕ ЛЮЩИ и следователно не се налага преобоядисване всяка година. Този материал се нанася лесно и с малка инвестиция получаваме висок експлоатационен и естетичен ефект.

Фирма „ОМЕГА 6“ внася всички необходими материали за хидроизолация и съоръжаване на басейни /от А до Я/ с европейско качество. Наши партньори са ASTRAL – Испания, KIMIA – Италия и др.

„ОМЕГА 6“ ви предлага проектиране и оборудване на инсталации за частни и обществени басейни заедно с компетентни консултации и сигурни гаранции.

Мариана Салуева

OMEGA 6

OMEGA 6

- < басейни
- < сауни
- < джакузи
- < аксесоари
- < хидроизолации

нов адрес!

1612 София, ул. "Нешково" 4
/спирка "Д-р Петър Берон" на тр. №5
тел. 02/958 92 30; 958 92 10
087 213 779
e-mail: omega6@omega.bg

Вие знаете защо!

Здраве

Забавление

Ауто

+359 (2) 832 40 22 АкваМар - ЕООД

ВАРНА

052/ 634 775

СОФИЯ

02/ 958 1859

ПЛОВДИВ

032/ 623 053

АКВАТЕК

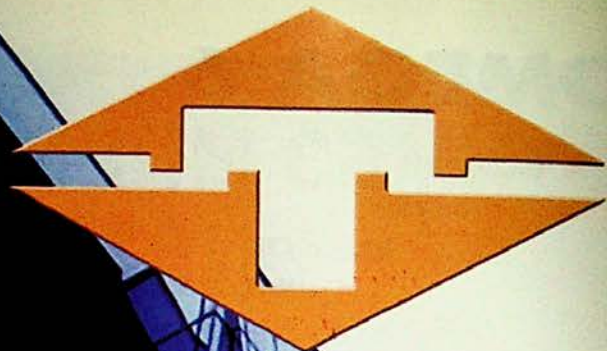
БАСЕЙНИ

- ОБОРУДВАНЕ И ОБЛИЧОВКА,
ПРЕПАРАТИ ЗА БАСЕЙНИ,

САУНИ, ДЖАКУЗИ,

ХИДРОМАСАЖНИ СИСТЕМИ,

ПОМПИ - ПЪЛНА ПРОИЗВОДСТВЕНА ГАМА

**ТЕХНОС
АСАНСЬОРИ**

**9 530 117
9 530 798**

Първа източна международна банка, София

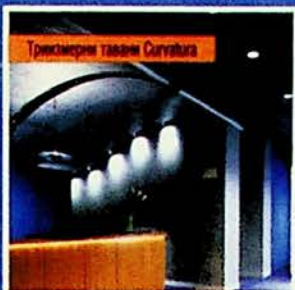
USG

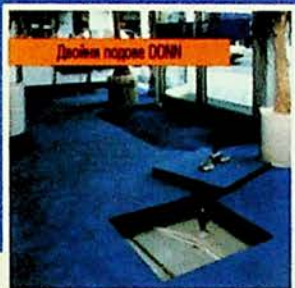
Системи за окачени тавани

Метални тавани

Триизмерни тавани Curvatura

Двойни полове DONN

Щендери за презградни стени DONN

Фугопълнители SHEETROCK

Системи за окачени тавани
Метални тавани
Триизмерни тавани Curvatura
Двойни полове DONN
Щендери за презградни стени DONN
Фугопълнители SHEETROCK

перфектният интериор

Интериорни системи за всяко приложение и всякакъв бюджет

С продуктите на USG можете да превърнете идеите си в реалност почти навсякъде, където хората живеят и работят. Търговски обекти, обществени или жилищни сгради – ние имаме готови решения за всеки ваш обект.

USG е световен водещ производител на интериорни материали. Нашата компетентност е резултат на едновековния ни опит, който отбелязваме през 2002 година заедно със стогодишнината на нашата компания.

Винаги можете да разчитате на новаторски продукти и решения от USG.

Свържете се с нас и открийте нашите възможности.

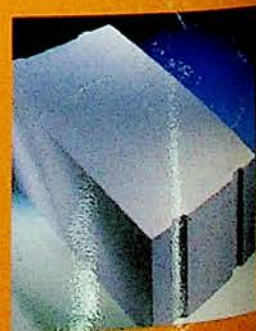
USG Interiors България
1113 София,
ул. "Юрий Гагарин" 30, бл. 98, вх. А

Тел.: 02/ 71 64 89
Факс: 02/ 73 27 05
E-mail: info-bg@usg.com

Качество, сигурност, комфорт

Преди повече от 75 г. бе открит един нов строителен материал – Ytong®. Неговите безспорни качества покриват изискванията на настоящето и бъдещето. Ytong® осигурява изключителна топлоизолация, оптимален влажностен режим и стабилен микроклимат за практически неограничен срок във времето. Избирайки Ytong® Вие избирате по-висок жизнен комфорт, хармония с околната среда и свобода на идеите, и всичко това съчетано с реализиране на икономии при всички решаващи детайли. Ytong® е тук, за да улесни Вашия избор.

YTONG

рационалното решение

ИТОНГ България ЕООД
1870 София, пром. зона Кривопаланкско
Тел.: 02/ 994 35 24; факс: 02/ 994 35 43
www.ytong.bg